

Uloga medija u oblikovanju kolektivnih vrijednosti i političke kulture: Studija slučaja napada na Kapitol Sjedinjenih Američkih Država 6. siječnja 2021. godine

Guganović, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:252403>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ MENADŽMENT U KULTURI I
KREATIVNIM INDUSTRIJAMA

IVANA GUGANOVIĆ

**ULOGA MEDIJA U OBLIKOVANJU
KOLEKTIVNIH VRIJEDNOSTI I POLITIČKE
KULTURE: STUDIJA SLUČAJA NAPAD NA
KAPITOL SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA
6. SIJEČNJA 2021. GODINE**

DIPLOMSKI RAD

MENTOR:

izv. prof. dr. sc. Ivica Šola

OSIJEK, 2024.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja IVANA GUGANOVIĆ potvrđujem da je moj DIPLOMSKI rad pod naslovom ULOGA MEDIJA U OBLIKOVANJU KOLEKTIVNIH VRIJEDNOSTI I POLITIČKE KULTURE: STUDIJA SLUČAJA NAPAD NA KAPITOL SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA 6. SIJEČNJA 2021. GODINE te mentorstvom izv. prof. dr. sc. Ivica Šole rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, 1. prosinca 2024.

Potpis:

SAŽETAK

Ovim radom istražuje se utjecaj i uloga medija u oblikovanju percepcija o kolektivnim vrijednostima i političkoj kulturi, s naglaskom na njihove mehanizme djelovanja u procesu konstruiranja društvenih normi, oblikovanja političkih prioriteta i definiranja javnog diskursa. Cilj ovog rada je kroz studiju slučaja napada ustanika na Kapitol Sjedinjenih Američkih Država, 6. siječnja 2021., prikazati složenu dinamiku odnosa između medija, struktura političke moći i građana kao aktivnih političkih sudionika. U drugom poglavlju predstavljene su osnovni principi medijskih sloboda u demokratskom društvu, s naglaskom na američki medijski sustav, zakonodavni okvir i korporativno vlasništvo. Treće poglavlje pruža pregled ključnih teorija moći, uključujući pluralističku teoriju, teoriju elita i globalističku teoriju. U četvrtom poglavlju obrađen je koncept političke kulture i njezina uloga u stabilnosti demokracije, s posebnim naglaskom na dimenzije političke kulture prema Almondu i Verbi. Peto poglavlje istražuje slučaj napada na Kapitol 6. siječnja 2021., s fokusom na postupke predsjednika Trumpa, način izvještavanja *mainstream* medija i reakcije javnosti uz sažet pregled konspiracijskih teorija desnog političkog spektra, koje su možebitno utjecale na radikalizaciju i eksternalizaciju nasilja unutar okvira građanske političke participacije.

KLJUČNE RIJEČI:

mediji, demokracija, teorije moći, politička kultura.

ABSTRACT

“This thesis explores the role and impact of the media in shaping perceptions of collective values and political culture, with a particular focus on the mechanisms employed by the media in constructing social norms, shaping political priorities, and defining public discourse. Using the case study of the January 6, 2021, storming of the United States Capitol by insurrectionists, it examines the complex dynamics between the media, political power structures, and citizens as active political participants. The second chapter provides an overview of the fundamental principles of media freedom in a democratic society, focusing on the media system in the United States, its legislative framework, and the corporate ownership structure. The third chapter reviews key theories of power, including pluralist, elite, and globalist theories. The fourth chapter discusses the concept of political culture and its significance for democratic stability, with particular attention to the dimensions of political culture as outlined by Almond and Verba. The fifth chapter delves into the central event—the storming of the Capitol on January 6, 2021—analyzing President Trump's actions, mainstream media coverage, and public reactions. It also provides a detailed examination of right wing conspiracy theories, highlighting their role in fostering radicalization and the externalization of violence within the framework of civic political participation.”

KEYWORDS

Media, Democracy, Theories of Power, Political Culture

SADRŽAJ

1. UVOD.....	7
2.1. AMERIČKI MEDIJSKI SUSTAV I PRAVNA REGULACIJA	12
2.2. STANJE MEDIJA.....	14
2.3. VLASNIŠTVO NAD MEDIJIMA	17
3.1. PLURALISTIČKA TEORIJA.....	20
3.1.1. Kritike Dahla i kompleksnost pojma moći.....	22
3.2. TEORIJA ELITA	23
3.2.1. Paretova teorija elita i kategorizacija društvenih klasa	24
3.2.2. Politička, korporativna i birokratska elita	25
3.3. GLOBALISTIČKA TEORIJA	27
4.1. DIMENZIJE POLITIČKE KULTURE PREMA VERBI	31
4.2. GRAĐANSKA POLITIČKA KULTURA	32
4.2.1. Politička kultura SAD-a	33
5. STUDIJA SLUČAJA: NAPAD NA KAPITOL SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA 6. SIJEČNJA 2021.....	36
5.1. KRONOLOGIJA DOGAĐANJA.....	37
5.1.1. Osporavanje izbornih rezultata	39
5.1.2. Političko-institucionalna kriza 6. siječnja i proboj ustanika u Kapitol	44
5.2. PREDSJEDNIKOV GOVOR NA ELIPSI 6. SIJEČNJA 2021.....	49
5.3. TEORIJE ZAVJERA.....	51
5.3.1. Izborna prijevara	53
5.3.2. Revizionizam i teorije o povratku na predsjedničku funkciju	54
5.3.3. Kritička rasna teorija, bijeli genocid i židovski plan.....	57
5.3.4. Velika zamjena stanovništva	58
5.3.5. Duboka država	60
5.3.6. Veliko resetiranje.....	61
5.3.7. Spasimo djecu	63
5.4. MEDIJSKA PRISTRANOST I POLITIČKE POSLJEDICE	64
5.5. MEDIJSKI UČINCI.....	67
5.6. KOLEKTIVNI UM I UTJECAJ VOĐE U DIGITALNOM PROSTORU	70
5.7. POSLJEDICE, PODJELE I PERCEPCIJA ODGOVORNOSTI	71
6. ZAKLJUČAK	74

7. LITERATURA	76
8. PRILOZI	96
SLIKE	96
TABLICE	96

1. UVOD

U političkom smislu, napad na Kapitol Sjedinjenih Američkih Država 6. siječnja 2021. godine predstavlja ozbiljan pokušaj disrupcije ustavno utemeljenog procesa prijenosa vlasti te ga se precizno može okarakterizirati kao intencionalan, nasilan i retorički potaknut pokušaj državnog udara. U društvenom smislu može se govoriti o kulminaciji nasilja pod krinkom „opravdane” građanske političke participacije i intervencije s ciljem obrane demokratskih vrijednosti. Riječ je o incidentu šireg spektra implikacija, koji za sobom povlači pitanja o političkoj polarizaciji, radikalizaciji i ekstremizmu, kao i pitanja o slobodnim medijskim radikalima, poput *Foxa*, koji pod okriljem Prvog amandmana potkopavaju ustavno-pravni poredak i aktivno sudjeluju u plasiranju dezinformacija i teorija zavjera.

Nekontrolirano kolanje informacija putem formalnih, neformalnih, pa čak i ilegalnih platformi neosporno predstavlja izazov očuvanju unutarnjeg, vanjskog i medijskog suvereniteta. Posebnu opasnost predstavlja formiranje „mjehuričastih” informacijskih *oikosa*, koji su potpomognuti radom algoritama unutar kojih pojedinac zbog agilnosti prediktivno podešenih algoritamskih struktura formira dojam o validnosti informacija i ispravnosti vlastitih političkih uvjerenja. Otpornosti takvih virtualnih umjetno formiranih informacijskih okruženja doprinose realni dionici u realnom vremenu i prostoru. „Upecani” na neki od viralnih informacijskih mamaca, pod premisom da „tako misle svi” – pojedinci počinju sačinjavati grupe, koje prerastaju u pokrete, a pokreti u legitimno demokratsko tijelo za pritisak.

Meyer (2001: 2) ističe da političku svakodnevicu u medijatiziranom društvu karakterizira izrazita prisutnost inscenacija. Referirajući se na primjere koji kontinuirano dominiraju medijskim prostorom i političkom arenom, kao i uvidom u sveobuhvatni proces intenzivne depolitizacije društva, može se ustanoviti da svrhovita i funkcionalna politička komunikacija ustupa mjesto inscenaciji. Posljedica tog procesa marginalizacija je autentične političke aktivnosti. Primjer takve „medijsko-političke” dinamike koju obilježava simultana obostrana instrumentalizacija, prisutan je u političkom i javnom nastupu predsjednika SAD-a Donalda Trumpa. Danas je teško osporiti da komunikacijski odnosi koji dominiraju unutar društva uvelike određuju sudbinu demokracije, a time i sudbinu društva u cjelini. Nedostatak minimalne simetrije u komunikaciji između političkih elita i građana, odsustvo primjene informacijske i argumentacijske transparentnosti i izostanak težnje za razumijevanjem u javnoj sferi, negiraju postojanje demokracije dostojne svojeg imena (Meyer, 2001: 3).

Američki profesor psihologije i politike John Jost proučavao je reakcije ljudi na nepovoljne postojeće uvjete. Na pitanje bi li podržali zakonska ograničenja koja bi smanjila prava građana i medija u kritici vladajućih u svrhu rješavanja nacionalnih problema, dvostruko više ispitanika s nižim primanjima odgovorilo je da su spremni odreći se prava na slobodu govora u usporedbi s onima iz viših dohodovnih skupina. Jost i njegovi suradnici utvrdili su da se društveni slojevi s nepovoljnim položajem konzervativnije pridržavaju *statusa quo* nego pripadnici viših slojeva, dolazeći do zaključka da su oni koji su najviše pogođeni negativnim posljedicama postojećeg poretka najmanje skloni dovesti ga u pitanje ili težiti promjeni (Grant, 2023: 18).

Na tragu toga, ovim radom istražuje se povezanost medija i demokracije, pri čemu se analizira uloga medija u oblikovanju percepcija o političkim subjektima i strukturama političke moći, njihovo posredovanje u demokratskim procesima te utjecaj na konstruiranje i redefiniranje kulturnih normi u suvremenom društvu. Cilj je rada istražiti utjecaj medijskih sloboda na demokratske procese, povući paralele s teorijama moći koje objašnjavaju odnose u društvu i kroz studiju slučaja napada na Kapitol 6. siječnja 2021. godine prikazati dinamiku između medija, političke kulture građana i političke moći.

Drugo poglavlje pruža sveobuhvatnu analizu uloge medija u suvremenim demokratskim društvima, fokusirajući se na teorijske i institucionalne temelje medijskih sloboda. Poseban naglasak stavljen je na američki medijski sustav, koji se temelji na ustavnim odredbama Prvog amandmana i njegove implikacije na slobodu govora, tiska i distribuciju informacija. Poglavlje obuhvaća kritičku raspravu o funkcionalnosti medija kao nositelja demokratskih vrijednosti i njihovoj ulozi osiguravanja odgovornosti institucija i aktera javnog života. Analizirani su ključni izazovi s kojima se suočavaju tradicionalni i digitalni mediji, uključujući koncentraciju vlasništva, hiperkomercijalizaciju i regulatorne pritiske.

Treće poglavlje nudi sažet pregled ključnih teorija moći kojima se tumači struktura i dinamika političke moći u društvenom kontekstu. Pluralistička teorija Roberta A. Dahla naglašava raznolikost interesa različitih društvenih skupina i njihovu koordiniranu ulogu u uspostavljanju ravnoteže moći. Teorija elita, razvijena od strane Mosce, Webera, Pareta i Millsa, usmjerava se na utjecaj malih, privilegiranih skupina koje oblikuju društvene procese i imaju značajnu moć u donošenju odluka. Globalistička teorija pak analizira ulogu globalnih političkih, ekonomskih i društvenih čimbenika te njihov utjecaj na unutarnje strukture moći, naglašavajući povezanost nacionalnih politika s globalnim dinamikama.

Četvrto poglavlje posvećeno je konceptu političke kulture, s posebnim naglaskom na dimenzije političke kulture definirane u teorijskom okviru Gabriela Almonda i Sidneyja Verbe te na pojam građanske političke kulture kao temelja stabilnosti demokratskih društava. U poglavlju se razmatraju nalazi socioloških istraživanja koji ukazuju na moguće uzroke i društvene mehanizme povezane s napadom na Kapitol, pružajući analitički uvid u dinamiku političke participacije, društvene polarizacije i procesa radikalizacije unutar suvremenih demokracija.

Peto poglavlje obuhvaća studiju slučaja napada američkih ustanika na Kapitol 6. siječnja 2021. godine. Uz kronološki presjek događaja, poseban naglasak stavljen je na postupke tadašnjeg predsjednika Donalda Trumpa, ulogu *mainstream* medija i reakcije javnosti. Poglavlje donosi sažet pregled teorija zavjera prisutnih unutar desnog političkog krila, učestalih u diskursu radikalno desnih medija, koje su potencijalno pridonijele radikalizaciji i transformaciji američke građanske političke kulture.

2. MEDIJSKE SLOBODE I DEMOKRACIJA

Uloga medija u suvremenim demokracijama može se analizirati na sustavnoj razini, s posebnim naglaskom na njihov doprinos oblikovanju javne sfere i procesu donošenja političkih odluka u cjelini. U okolnostima medijskog pluralizma, gdje je dostupno mnoštvo različitih interpretacija, opisa i evaluacija stvarnosti, otvara se prostor za postojanje snažne i aktivne publike. Takva publika temelji svoju percepciju i prosudbu stvarnosti na selektivnom pristupu, pri čemu „pluralitet opcija” predstavlja širok raspon mogućnosti koje pojedinac može odabrati prilikom interpretacije i vrednovanja informacija iz okruženja (Peruško, 1999: 1, usp. Donsbach, 1996). Masovni mediji su, s jedne strane, u određenom povijesnom razdoblju odigrali ključnu ulogu u izgradnji demokracije i modernog društva, dok se u suvremenom kontekstu njihova sve značajnija uloga često razmatra kroz prizmu postmoderne društvene transformacije (Peruško, 1999: 27).

Razumijevanje uloge medija u suvremenim društvima zahtijeva analizu njihove funkcionalnosti i društvene relevantnosti, što je neodvojivo povezano s razinom medijskih sloboda. Dok se mediji formalno pojavljuju i u sustavima s ograničenim ili nepostojećim slobodama, njihova sposobnost djelovanja kao kritičkog korektiva i osiguravanja odgovornosti institucija ovisi o stupnju neovisnosti i slobode koju uživaju. Upravo je pitanje medijskih sloboda ključno za razlikovanje demokratskih društava od onih u kojima je kritički glas sustavno potisnut. Malović et al. (2014: 72) ističu da, iako mediji postoje i u društvima s uspostavljenim medijskim slobodama, kao i u onim s ograničenim ili ukinutim slobodama, u potonjim uvjetima ne ostvaruju društvenu relevantnost pa se takva društva ne mogu ni smatrati demokratskim.

Dunaway i Graber (2022: 37-38) ukazuju na to da mediji obnašaju ključnu ulogu kritičkog nadzora, informiraju javnost o neučinkovitostima, prekoračenju ovlasti i korupciji unutar javnih institucija, čime omogućuju uspostavu mehanizama odgovornosti javnih dužnosnika. Schulhofer-Wohl i Garrido (2013: 60-81) upozoravaju na korelaciju između smanjenja lokalnog medijskog izvještavanja i porasta korupcije na lokalnoj i nacionalnoj razini. Campante i Do (2014: 2456-2481) ističu da se korupcija na državnoj razini obično povećava u okruženjima s minimalnom ili nepostojećom medijskom pokrivenošću, a osobito u slučajevima kada su glavni gradovi država znatno udaljeni od lokalnih medijskih kuća u drugim dijelovima države. Distanciranjem građana od kvalitetnih izvora lokalnih vijesti vezanih uz specifične geografske regije i njihovim sve većim oslanjanjem na alternativne platforme, poput kabelskih informativnih mreža i internetskih medija, zastupnici Zastupničkog doma gube ključni poticaj za angaž-

man u pružanju usluga u svojim izbornim jedinicama. U pravilu, zastupnici će ulagati manji napor u zastupanje interesa svojih birača. Rjeđe će sudjelovati u kongresnim raspravama i u radu relevantnih odbora okruga, bit će neskloni glasovati protiv stranačke linije te će osiguravati manje financijskih sredstava okruzima koje zastupaju jer ne postoji ni pozitivan ni negativan tretman u lokalnom tisku. U nedostatku kritike prema zastupnicima, izostaju i razlozi za njihovu smjenu (Hayes i Lawless, 2015: 447-462). U kontekstu promatranog fenomena, može se implicirati i postojanje korelacije između smanjenja lokalnog medijskog izvještavanja i negativnog utjecaja na izbornu konkurenciju.

Značajan dio političkih kandidata regularno se suočava s otežanim uvjetima za predstavljanje svojih programa i djelovanja široj javnosti. U takvim osiromašenim medijskim krajolicima, prednost se daje etabliranim političkim kandidatima, najčešće onima koji već jesu na vlasti, koji imaju veću stranačku podršku i/ili veći broj donatora, a time se perpetuira njihova neučinkovitost. Takvim kandidatima će neovisno o postojanju lokalnih medija bit omogućeno intenzivnije vođenje izbornih kampanja i oglašavanje putem alternativnih medijskih platformi, dok će oni s ograničenim resursima najvjerojatnije ostati marginalizirani u političkom diskursu.

Ipak, za takav „nepravedan” tretman političkih kandidata, nije korektno kriviti medije *per se*. Privatno financiranje političkih kampanja u Sjedinjenim Američkim Državama pravno je regulirano zakonodavnim odredbama i sudskom praksom, pri čemu se ističe presuda Vrhovnog suda u slučaju *Citizens United v. FEC*¹. Stoga je od iznimne važnosti naglasiti da mediji, čak ni u najliberalnijim sustavima nisu posve autonomni akteri, već reflektiraju povijesne, kulturne i ekonomske uvjete zemlje, interese onih koji odlučuju o političkim i ekonomskim pitanjima, preferencije potrošača i građana te šire društvene dinamike. Prema Bertrandu (2007: 28) mediji imaju trostruku ulogu, simultano djeluju kao – industrija, javna usluga i politička institucija – što ih čini složenima i višeznačnima. Upravo iz te složenosti proizlaze mnogi izazovi. Jedan od ključnih izazova ogleda se u načinima na koje se mediji u funkciji političkih i ekonomskih aktera, oblikuju pod utjecajem šire društveno-ekonomske dinamike. Stručnjaci iz često marginaliziranog područja političke ekonomije medija, upozoravali su na negativne učinke

¹ *Citizens United v. Federal Election Commission*, odlukom Vrhovnog suda SAD-a, 21. siječnja 2010., u predmetu *Citizens United v. FEC*, sudačka većina (5–4) presudila je da zakoni koji zabranjuju korporacijama i sindikatima korištenje općih sredstava za neovisne političke reklame krše Prvi amandman. Tom presudom poništeni su članci 203. Zakona o dvostranačkoj reformi kampanja iz 2002. (McCain-Feingold Act) i 441. (b) Zakona o financiranju federalnih izbornih kampanja iz 1971., kao i dvije ranije odluke Vrhovnog suda („*Citizens United v. Federal Election Commission*”, u: Britannica).

korporativnog zarobljavanja i hiperkomercijalizacije, tvrdeći da će neregulirani digitalni monopoli potkopati demokratski potencijal digitalnih medija (Pickard, 2021). U suvremenom medijskom krajoliku poseban izazov za stabilnost i održivost demokratskog sustava predstavljaju platforme društvenih medija, čiji poslovni model počiva na argumentu da one djeluju kao „platforme”, a ne kao pružatelji informacija. U tom pogledu, poslovni je model društvenih medija pravno definiran i zaštićen odredbama Odjeljka 230 američkog Zakona o pristojnosti komunikacije, prema kojem se „nijedan pružatelj ili korisnik interaktivne računalne usluge neće smatrati izdavačem ili govornikom bilo koje informacije koju je pružio drugi pružatelj informacijskog sadržaja” (47 U.S.C. § 230 Protection for private blocking and screening of offensive material, 2012). Premda ima tautološki prizvuk, zakon implicira da odgovornost za problematičan sadržaj počiva na njegovu izvoru, a ne platformi koja omogućuje njegovo širenje. Ova pravna začkoljica omogućila je platformama izbjegavanje pravne odgovornost za štetan sadržaj (Oates, 2020).

2.1. AMERIČKI MEDIJSKI SUSTAV I PRAVNA REGULACIJA

„Kongres neće donositi zakone kojima bi se uspostavila državna religija ili ograničila sloboda vjeroispovijesti; niti kojima bi se ograničila sloboda govora ili tiska; niti pravo ljudi na mirna okupljanja i podnošenje zahtjeva Vladi za ispravljanje nepravdi.”

(Prvi amandman, Ustav Sjedinjenih Američkih Država)

Medijski sustav Sjedinjenih Američkih Država konstituiran je na ustavnopravnim odredbama Prvog amandmana, usvojenog 15. prosinca 1791. godine, kojim je institucionalizirano pravo na slobodu govora i tiska kao fundamentalnih postulata demokratskog političko-pravnog poretka. Sustavna zaštita medijskih sloboda dodatno je osnažena ključnim presudama Vrhovnog suda, poput odluke u slučaju *Near v. Minnesota*² iz 1931. godine, kojom je poništen državni zakon o

² *Near v. Minnesota* (1931) sudski je presedan koji je označio ključni trenutak u zaštiti slobode tiska. Vrhovni sud SAD-a poništio je zakon Minnesote koji je dopuštao preventivnu cenzuru medija, proglašivši ga neustavnim. Sud je primijenio Prvi amandman, služeći se doktrinom inkorporacije kroz Četrnaesti amandman, kako bi zaštitu slobode tiska proširio na djelovanje državnih vlada. U tom slučaju, izdavač senzacionalističkog lista Jay Near bio je spriječen u objavljivanju na temelju zakona koji je zahtijevao dokaze o „dobrim namjerama i opravdanim ciljevima” te zabranjivao „zlonamjerne, skandalozne i klevetničke” publikacije. Sukladno tadašnjem zakonu, njegov je list 1925. godine obustavljen. Vrhovni sud je zaključio da je preventivna cenzura suština onoga što Prvi

preventivnoj cenzuri (JUSTIA U.S. Supreme Court, n.d.). Daljnju transformaciju medijskog krajolika omogućio je Zakon o telekomunikacijama iz 1996. godine, kojim su redefinirani regulatorni okviri u digitalnom kontekstu. Neovisno o spomenutim sudskim presudama, medijske slobode u SAD-u nisu neograničene. Sudovi su prilično oprezno pristupali uvođenju preventivnih ograničenja, odnosno sudskih zabrana objave određenih informacija, pod pretpostavkom da bi njihovim objavljivanjem nastala nepopravljiva šteta.

Zakon koji omogućuje vladi obustavu ili odgodu objave specifičnih informacija, uz primjenu odredbi koje definiraju izuzimanje određenih podataka od javne dostupnosti, naziva se Zakon o slobodi informacija (eng. *Freedom of Information Act, FOIA*). Takvi pravni mehanizmi često uključuju klasifikaciju informacija kao „povjerljivih” ili „tajnih” radi zaštite nacionalne sigurnosti, privatnosti, ekonomskih interesa ili drugih javno važnih ciljeva. FOIA se stoga pojavljuje kao ključni regulatorni instrument u balansiranju transparentnosti javne uprave s potrebom čuvanja osjetljivih informacija od neovlaštenog otkrivanja (FOIA.gov). Glavna regulatorna institucija unutar komunikacijskog sektora Sjedinjenih Američkih Država, zadužena za nadzor i regulaciju međudržavnih i međunarodnih komunikacija putem radijskih, televizijskih, satelitskih, kabelskih i žičanih prijenosa jest Federalna komisija za komunikacije (FCC). FCC posjeduje regulatorne ovlasti u segmentima licenciranja emitera, praćenja sadržaja i očuvanja tržišne konkurencije putem regulacije vlasništva nad medijima. Premda ne provodi izravnu cenzuru, FCC primjenjuje stroge propise vezane uz kontrolu neprimjerenih i opscenih sadržaja, osobito u periodima tijekom kojih se očekuje veća izloženost maloljetnika medijskim sadržajima (Federal Communications Commission, n.d.).

Uz FCC regulatornu funkciju ima i Federalna trgovinska komisija (FTC) koja ima značajnu ulogu u nadzoru oglašivačkih praksi i zaštiti potrošača, što uključuje provođenje regulativa o transparentnosti oglašavanja. U usporedbi s europskim demokracijama, SAD se u većoj mjeri oslanja na samoregulaciju industrije (Fukuyama i Grotto, 2020: 208). Takav pristup zadržan je i u digitalnom dobu. U odnosu na tradicionalne medije, digitalni mediji, osobito Internet, nisu podvrgnuti jednakom regulatornom okviru. Unatoč izazovima digitalnog doba, ni FCC ni druge

amandman zabranjuje, naglašavajući da vladama ne može biti dozvoljeno da unaprijed zaustavljaju objavu materijala. Sud je dodao da u određenim situacijama, poput ratnog stanja, preventivna cenzura može biti opravdana (JUSTIA U.S. Supreme Court, n.d.). Medijima je zabranjeno objavljivanje imena tajnih agenata CIA-e jer bi se time ugrozilo njihove živote i uništilo njihovu korisnost (Dunaway i Graber, 2022: 28).

savezne regulatorne agencije nisu uspostavile formalne propise kojima bi se definirale vrste sadržaja dopuštene na internetskim platformama (Fukuyama i Grotto, 2020: 208).

Priroda takve samoregulacije promijenila se uslijed ruskog uplitanja u američke predsjedničke izbore 2016. godine, skandala *Cambridge Analytica*³ i spoznaje da algoritmi potiču ekstremističke stavove i polarizaciju, favorizirajući teorije zavjere i senzacionalističke osobne napade u odnosu na kvalitetne informacije (Fukuyama i Grotto, 2020: 209). Političari s obje strane političkog spektra počeli su zagovarati potrebu za jasnijom regulacijom digitalnih platformi kako bi se osigurala zaštita američke demokracije. *Facebook* i *Google* počeli su prilagođavati svoje algoritme i eksplicitnije izražavati smjernice o prihvatljivosti sadržaja. *YouTube*, koji je u vlasništvu *Googlea*, zabranio je pristup teoretičaru zavjera Alexu Jonesu (Reuters, 2018). Presedana slične naravi, čiji su inicijatori bile privatne, profitno orijentirane platforme i korporacije, doista ima u izobilju, no njihova je učinkovitost u kontekstu „zaštite demokracije” više performativna nego funkcionalna. Prema odredbama Prvog amandmana, za kršenje slobode izražavanja, može se optužiti samo državne institucije. Privatne korporacije, uključujući one koje upravljaju medijima, redovito (i legitimno) donose odluke o prikladnosti sadržaja, što je inherentno njihovoj poslovnoj djelatnosti (Fukuyama i Grotto, 2022: 209).

2.2. STANJE MEDIJA

Medijski krajolik Sjedinjenih Američkih Država izuzetno je raznolik i obuhvaća tisuće radijskih i televizijskih postaja, kao i nebrojene internetske portale. Svake dvije godine Centar za istraživanje Pew ažurira sveobuhvatnu seriju informativnih publikacija o industriji vijesti u

³ *Cambridge Analytica*, osnovana 2013., bila je britanska konzultantska tvrtka specijalizirana za prikupljanje i analizu podataka s ciljem vođenja političkih kampanja putem personaliziranog oglašavanja. 2018. godine otkriveno je da je tvrtka koristila osobne podatke od preko 87 milijuna korisnika Facebooka bez njihovog eksplicitnog pristanka, kako bi utjecala na ishod političkih kampanja, uključujući američke predsjedničke izbore 2016., s naglaskom na kampanje američkog senatora Teda Cruza i Donalda Trampa, te referendum o *Brexitu* (Leave.EU) 2016. godine (FLF, 2022). Podaci su prikupljeni putem aplikacije „This Is Your Digital Life”, koja je korisnicima Facebooka bila prezentirana kao kviz osobnosti. CA je prikupljene podatke upotrijebila za izradu detaljnih psihografskih profila koji su omogućili precizno ciljanje političkih poruka i uspješnije oglašavanje, što je izazvalo kritiku zbog manipulacije birača i zloupotrebe osobnih podataka. Skandal je doveo do brojnih istraga, globalne debate o zaštiti privatnosti i značajnih promjena u regulaciji društvenih medija (Cadwalladr i Graham-Harrison, 2018).

SAD-u. Analiza medijskog sektora tijekom 2020. godine ukazuje na značajne transformacije u prihodovnim strukturama, trendovima gledanosti i obrascima konzumacije medijskog sadržaja. Analizom izvještaja novinskih kompanija kojima se javno trguje, podnesenih Komisiji za vrijednosnice i burzu (SEC) utvrđen je povijesni pomak u industriji novina, gdje su prihodi od naklade, koji uključuju pretplate i prodaju pojedinačnih primjeraka, premašili prihode od oglašavanja. Više od pola stoljeća godišnji prihod od oglašavanja kontinuirano je dominirao nad prihodima od naklade (Barthel, 2021).

U politički turbulentnoj 2020. osim novina profitirali su i drugi sektori. Kabelski informativni kanali ostvarili su izrazit porast gledanosti, pri čemu je prosječna gledanost *Fox Newsa* u udarnim terminima porasla za 61 %, CNN-a za 72 %, dok je MSNBC zabilježio rast od 28 %. Paralelno s tim, sektor digitalnog oglašavanja, s naglaskom na mobilno oglašavanje, ostvario je iznimnu ekspanziju u razdoblju od 2011. do 2020. godine, s ukupnim prihodima koji su se povećali s 1,7 milijardi dolara na 102,6 milijardi dolara. Prihodi od političkog oglašavanja dosegli su ukupno 2 milijarde dolara. Udio individualnih donacija u ukupnoj strukturi nejavnog financiranja *PBS NewsHoura* zabilježio je izrazit rast, povećavši se s marginalnih 3 % u 2014. godini na 24 % u 2020. godini. Podaci NPR-a pokazuju da je tjedna publika njihovih *podcasta* u razdoblju od 2018. do 2020. godine, zabilježila gotovo dvostruki rast, povećavši se sa 7 na 14 milijuna slušatelja, dok su prihodi od sponzorstava nadmašili one ostvarene kroz radijske emisije (Barthel, 2021).

S obzirom na analizirano razdoblje medijskog djelovanja, može se implicirati da je mandat, a i popratni političko-institucionalni performans, Donalda Trumpa označio prekretnicu u medijskom krajoliku, potaknuvši silovite promjene u obrascima konzumacije medijskih sadržaja. Unatoč sve većem broju korisnika koji političke vijesti prate putem digitalnih platformi i društvenih mreža, određeni tradicionalni mediji uspjeli su ne samo zadržati dominantnu poziciju nego ostvariti povijesni rast profita. Tijekom izbornog razdoblja 2020. godine, kabelska je televizija bila najčešće korištena platforma za praćenje rezultata izbornih večeri. Gotovo četvrtina Amerikanaca izjavila je (Pew Research Center, 2021) da se primarno oslanja na internetske stranice s vijestima ili aplikacije, 22 % pratilo je nacionalne mrežne televizijske vijesti kao što su ABC, CBS ili NBC, dok se svega 9 % oslanjalo na društvene medije (vidi Tablicu 1).

Tablica 1. Podaci o obrascima praćenja vijesti u izbornoj noći 2020. u %
 Izvor: Obrada autora prema podacima Pew Research Center
 (*Americans paid close attention as election returns came in*)
 23. studeni 2020.

MEDIJI	2020
Informativni program kableske televizije	30 %
Mrežna stranica s vijestima ili mobilna aplikacija	24 %
Informativni programi nacionalnih mrežnih televizija	22 %
Prikaz sadržaja na društvenim medijima	9 %
Predsjednički kandidat/kampanja	2 %
Ostalo	6 %

Unatoč povijesnim uspjesima i stabilnosti određenih nacionalnih medija, lokalni mediji prolaze kroz kontinuiranu stagnaciju i regresiju, obilježenu nepovoljnim trendovima u tiraži, prihodima i opsegu novinarskih aktivnosti. Prema četvrtom izvješću UNC Hussman škole novinarstva i medija, ubrzan pad, induciran učincima recesije 2008. godine, vrhunac je dosegno u razdoblju neposredno prije 2020. godine. Od 2018. do 2020. ugašeno je tristo novina, šest tisuća novinara zaposlenih u novinskim redakcijama izgubilo je radno mjesto, a tiraža tiskanih novina smanjenja je za 5 milijuna primjeraka (UNC, 2020). Istovremeno, zabilježen je porast konsolidacije unutar industrije pri čemu su najveći lanci, potpomognuti fondovima privatnog kapitala i *hedge*⁴ fondovima, intenzivno provodili spajanja s posljednjim preostalim javno dostupnim medijskim tvrtkama, formirajući megalance koji obuhvaćaju stotine novina, s upravljačkim prioritetom usmjerenim na financijski povrat dioničarima, nauštrb društvene uloge novinarstva (UNC, 2020).

Američki sustav javnog emitiranja organiziran je oko dviju nacionalnih mreža – PBS-a (*Public Broadcasting System*) koji obuhvaća televizijsko emitiranje i NPR-a (National Public Radio) koji podržava radijsku mrežu, uz približno tisuću lokalnih postaja koje čine članstvo NPR-a. Financijska sredstva namijenjena javnom emitiranju alociraju se posredstvom Korporacije za javnu radiofuziju, neprofitne organizacije financirane od strane savezne vlade, koja vrši distribuciju saveznih sredstava kroz precizno strukturirane mehanizme darovnica, osiguravajući usklađenost s nacionalnim strateškim ciljevima u području javne radiofuzije. Dominantni izvori prihoda uključuju članarine pojedinaca, privatne donacije, sponzorstva korporacija i potporu neprofitnih organizacija. Doprinosi savezne, državne i lokalne vlasti predstavljaju tek manji

⁴ Specijalizirani investicijski fondovi usmjereni su na trgovanje značajnim količinama financijskih instrumenata, uključujući vrijednosnice, valute i druge klase imovine s ciljem kapitaliziranja na tržišnim kretanjima, bez obzira na njihov smjer. Strategije često uključuju tzv. *short selling* (posuđivanje dionica, njihovu prodaju i kasniji otkup po nižoj cijeni) čime se nastoji ostvariti profit, kako u uvjetima rasta, tako i u uvjetima pada cijena (CBED, n.d.).

segment ukupnog financijskog modela tog sustava (Hallin, 2017). Prema podacima Federalne komisije za komunikacije (FCC) SAD-a (“Broadcast station totals as of December 31, 2020.”, u: Federal Communications Commission, 2021), 31. prosinca 2020. godine u SAD-u bile su licencirane ukupno 33 564 radiofuzne postaje (vidi Tablicu 2).

Tablica 2. Prikaz ukupnog broja radiofuznih postaja na dan 31. prosinca 2020.
Izvor: Obrada autora prema podacima Federalne komisije za komunikacije

VRSTA	BROJ POSTAJA
AM postaje	4.551
Komercijalne FM postaje	6.699
Edukativne FM postaje	4.195
Komercijalne UHF TV postaje	994
Komercijalne VHF TV postaje	377
Edukativne UHF TV postaje	267
Edukativne VHF TV postaje	120
UHF i VHF postaje A klase	388
FM prevoditelji i pojačivači	11.826
UHF i VHF TV postaje male snage	2.011
FM postaje male snage	2.136
UKUPNO	33.564

2.3. VLASNIŠTVO NAD MEDIJIMA

Istraživački projekt „Budućnost medija: Istina, privatnost i moć”, rezultat interdisciplinarne suradnje između Poslovne škole Harvard (HBS) i Instituta za kvantitativne društvene znanosti (IQSS) Sveučilišta Harvard, iznjedrio je sveobuhvatnu analizu vlasništva i financiranja medija u Sjedinjenim Američkim Državama kroz tri povezana indeksa. Prvi indeks usmjeren je na mapiranje i detaljnu analizu vlasničkih odnosa unutar 176 vodećih medijskih organizacija, uključujući glavne kabelaške mreže, holding kompanije lokalnih TV postaja, tiskane i digitalne novine, javne medije i novine s preko 50 000 digitalnih pretplatnika. Okvir drugog indeksa obuhvaća analizu izvora financiranja novih digitalnih neprofitnih organizacija, s fokusom na 231 organizaciju i njihove ključne donatore.

Poseban naglasak stavljen je na analizu financijskih tokova koji osiguravaju održivost i kontinuirani rad tih medija u kontekstu sve izraženije erozije tradicionalnih modela financiranja u novinarstvu. Posljednji, treći indeks usmjeren je na analizu koncentracije vlasništva sedam najvećih vlasnika dnevnih novina u SAD-u, koji kontroliraju više od polovice glavnih dnevnih novina obuhvaćenih američkim indeksom. Organizacija podataka prema državama dodatno

naglašava razmjere konsolidacije unutar medijske industrije, ističući regionalne i nacionalne obrasce vlasničke dominacije (Harvard.edu, 2021).

Dominantna karakteristika vlasničke strukture medija u SAD-u jest prevladavajući model privatnog vlasništva. Medijske organizacije i platforme funkcioniraju kao entiteti čija je temeljna operativna strategija usmjerena prema maksimizaciji ekonomske dobiti. Obrasci vlasništva raznoliki su i obuhvaćaju modele koji se protežu od individualnog vlasništva, pri čemu pojedinac posjeduje novine ili radio ili televizijsku postaju, pa sve do vlasništva konglomerata⁵ (Dunaway i Graber, 2022: 43). Značajan segment američke javnosti izražava skepticizam prema poslovnoj etici profitno orijentiranih medijskih korporacija, osobito kada je riječ o konglomeratima, pri čemu se ukazuje na njihovu sklonost podilaženja trivijalnim preferencijama masovne publike (Dunaway i Graber, 2022: 38).

Unatoč ustavnoj zaštiti medijskih sloboda koje su zajamčene Prvim amandmanom, ekspanzije u vlasničkim odnosima u medijskom sektoru nisu neograničene i podliježu regulatornim ograničenjima putem kojih se nastoji osigurati pluralizam i spriječiti monopolizacija. Zakonske ovlasti za uspostavu ograničenja broja radijskih i televizijskih postaja koje pojedina korporacija može posjedovati unutar određenog tržišta, kao i zabranu istovremenog vlasništva nad tiskanim i elektroničkim medijima u istom području, poznatu kao pravilo protiv unakrsnog vlasništva medija, ima Federalna komisija za komunikacije („Broadcast Ownership Rules”, u: Federal Communication Commission, 2020).

U provedbi i tumačenju regulatornih odredbi Federalne komisije za komunikacije (FCC) postoji problem koji proizlazi prvenstveno iz politički uvjetovanog procesa imenovanja njezinog vodstva, što uključuje imenovanje predstavnika aktualne administracije. Takva praksa rezultirala je povremenim favoriziranjem ublažavanja regulatornih ograničenja, osobito kad je

⁵ Prema podacima iz 2023. godine, najveće medijske kompanije na području SAD-a (rangirane prema ostvarenim prihodima) su: (1) Alphabet Inc. 284 mlrd. eura; (2) Meta Platforms, Inc. 125 mlrd. eura; (3) Comcast Corporation 112 mlrd. eura; (4) The Walt Disney Company 82 mlrd. eura; (5) Amazon.com, Inc. 80 mlrd. eura; (6) Apple Inc. 79 mlrd. eura; (7) Charter Communications Inc. 50 mlrd. eura (Statista.com, 2024). Prema podacima iz 2021. godine, u SAD-u su bila registrirana 672 veća dnevna lista, pri čemu se više od polovice (382) nalazilo pod vlasništvom ograničenog broja velikih matičnih korporacija: (1) Advance Local Publications (22); (2) Alden Global Capital Venture Capital (56); (3) Chatham Asset Management (30); (4) Gannett Co., Inc. (250); (5) Hearst (23); (6) Lee Enterprises (90); (7) Tribune Company (10) (Harvard.edu, 2021).

riječ o unakrsnom vlasništvu medija. Taj trend bio je posebno izražen tijekom administracije predsjednika Trumpa 2016. godine (Dunaway i Graber, 2022: 45).

Vlasničku moć nad medijima moguće je kategorizirati prema načinu na koji ona utječe na sadržaj i formu medijskog izvještavanja. Američki sociolog, Rodney Benson (2019: 78) ističe tri glavna modaliteta vlasničke moći (1) ekonomski instrumentalizam; (2) politički instrumentalizam i (3) usmjerenost prema javnom interesu. Ekonomski instrumentalizam odnosi se na prilagodbu medijskog izvještavanja u svrhu potpore ekonomskim interesima vlasnika, neovisno o tome je li riječ o maksimizaciji profita, pozitivnoj promociji njihovih interesa u medijskom sadržaju ili izostavljanju informacija o vlasništvu kako bi ono ostalo izvan vidika javnosti.

U uvjetima korporativnog upravljanja medijskom imovinom, primarna orijentacija organizacijskih strategija i operativnih procesa usmjerena je prema optimizaciji financijskih performansi i maksimizaciji profita. Ako financijska izvješća indiciraju da pojedini medijski segmenti ne ostvaruju projiciranu profitabilnost, menadžment se suočava s intenzivnim pritiscima po pitanju donošenja strateških odluka koje često rezultiraju kompromitiranjem kvalitete medijskog sadržaja (Dunaway i Graber, 2022: 58). Kupnja *The Washington Posta* Jeffa Bezosa 2013. godine predstavlja jedan od najistaknutijih primjera privatizacije velikih medijskih kuća.

Politički instrumentalizam odnosi se na korištenje medija za promicanje ili diskreditaciju političkih aktera, društvenih pokreta ili tema značajnih vlasnicima, implicitno ili eksplicitno. Ekstremni komercijalni pritisci u tvrtkama koje kotiraju na burzi, često rezultiraju stranačkom pristranošću u medijskom prikazu političara. To ukazuje na stratešku vrijednost privatnog vlasništva medija, jer čak i kad nisu profitabilni, vlasnici medija zahvaljujući diversificiranim financijskim resursima, mogu koristiti medije kao alat za promicanje svojih političkih interesa i ideologija (Benson, 2019: 78). Prije gotovo sedam desetljeća, Mills je u svom djelu „*The Power Elite*” napisao „ako su sredstva informiranja i moći centralizirana, neki bi ljudi mogli doći na položaje u američkom društvu s kojih...njihove odluke snažno utječu na svakodnevne svjetove običnih muškaraca i žena.” (Mills, 1956: 3)

3. TEORIJE MOĆI I DRUŠTVO

Pojam moći jedan je od najosporavanijih pojmova unutar društvene i političke teorije, pri čemu različiti autori nude različite definicije. Interpretacije variraju od definiranja moći kao resursa kojim se pojedinci služe za ostvarivanje vlastitih interesa sve do poimanja moći kao sposobnosti društvenih sustava za mobilizaciju resursa u svrhu ostvarivanja kolektivnih interesa (Avelino, 2020: 426). U kontekstu demokracije, moć se promatra kao dinamički proces kroz koji građani, putem participativnih mehanizama i institucionalnih okvira, aktivno sudjeluju u oblikovanju javnih politika, osiguravajući ravnotežu između individualnih i kolektivnih ciljeva te sprječavajući koncentraciju moći privilegiranih skupina.

Hill (2009: 26) ističe da je s porastom biračkog tijela i rastućom potrebom za institucionalizacijom zakonodavnih procesa unutar demokratskog sustava, uspostavljena i nova institucionalna konfiguracija – politička stranka, osmišljena s ciljem posredovanja između biračkog tijela i izabranih predstavnika radi povećanja funkcionalne kompleksnosti političkog odlučivanja. Schumpeter (1947: 269) definira demokraciju kao „institucionalno uređenje koje omogućuje donošenje političkih odluka kroz kompetitivni proces u kojem pojedinci stječu legitimne ovlasti natječući se za glasove biračkog tijela.” Unatoč institucionalizaciji političkih procesa, fundamentalna promišljanja o prirodi i distribuciji moći nisu odagnana. Legitimno se nameće pitanje tko su formalno izabrani nositelji vlasti, a tko nevidljivi akteri koji *de facto* posjeduju stvarnu moć – onu koja je očita i prepoznatljiva, naspram one koja djeluje suptilno i perfidno, oblikujući društvene vrijednosti i normative kroz prikrivene diskurzivne prakse.

3.1. PLURALISTIČKA TEORIJA

Prema Schwarzmantelu (1994: 50) pluralizam počiva na ideji modernog društva koje obilježava raznovrsnost interesa. Moć naroda manifestira se kroz djelovanje različitih skupina, političkih stranaka, grupa za pritisak ili internih skupina, pri čemu svaka od njih zastupa jedan od brojnih interesa koji čine razvijeno društvo. Pluralizam afirmira i valorizira tu heterogenost interesa, slijedeći liberalne teorijske postulate koji raznolikost prepoznaju kao ključnu i pozitivnu dimenziju društvene dinamike. Jedan od najistaknutijih zagovaratelja pluralističke teorije,

američki politolog Robert A. Dahl⁶ (1957: 203) definirao je moć kao odnos u kojem „A ima moć nad B u onoj mjeri u kojoj može natjerati B da učini ono što B inače ne bi učinio.” Dahl ističe da je u mnogim industrijaliziranim društvima politička moć disperzirana među različitim skupinama. Nijedna skupina nema monopol nad donošenjem političkih odluka, ali nijedna nije u potpunosti isključena iz sfere političkog utjecaja. Svaka skupina, ako mobilizira dovoljno resursa i pokaže odgovarajuću razinu odlučnosti, može osigurati artikulaciju i ostvarenje svojih političkih preferencija unutar institucionalnih okvira (Hill, 2009: 28).

Određeni teoretičari zastupaju stav da država djeluje kao neutralni arbitar u sukobima između različitih društvenih skupina (Latham, 1952). U Dahlovim radovima prevladava ideja da državne institucije predstavljaju tek jednu od brojnih interesnih skupina koje nastoje ostvariti utjecaj na političke procese. Sukladno takvom pristupu, država zadržava vlastite preferencije, ali istodobno odgovara na zahtjeve koji dolaze iz eksternih interesnih sfera (Hill, 2009: 28). Dahl je formulirao teoriju demokracije usmjerenu na analizu procesa putem kojih obični građani ostvaruju značajan stupanj kontrole nad vođama (Ravlić, 2000: 84, usp. Dahl, 1956: 3). Njegovu teoriju demokracije može se podijeliti u tri ključne faze, od kojih svaka korespondira s određenim razdobljem u suvremenoj američkoj povijesti. Prva faza odnosi se na poslijeratni optimizam u kojem SAD postaje globalni lider i simbol demokracije (1950-e i 1960-e). Druga faza označava razdoblje sumnji u američke vrijednosti, masovno nezadovoljstvo i građanski neposluš izazvan ratom u Vijetnamu i otkrivanje političke korupcije kroz aferu *Watergate*, uz svijest o društvenim nejednakostima (druga polovica 1960-ih i 1970-e). Treća faza predstavlja razdoblje potrage za novim kulturnim i političkim identitetom (Ravlić, 2000: 85).

U predgovoru svoje knjige o teoriji demokracije iz 1956., Robert Dahl uvodi distinkciju između pojmova poliarhije i demokracije. Poliarhiju upotrebljava kao analitički koncept deskriptivnog istraživanja postojećih demokratskih režima. Demokraciju definira kao normativni ideal kojem politički sustavi trebaju težiti. U tom kontekstu politički se sustav može smatrati poliarhijom ako udovoljava određenim kriterijima poput slobode političkog udruživanja, prava na slobodno izražavanje, univerzalnog biračkog prava, ravnopravnog pristupa javnim funkcijama, prava

⁶ Robert A. Dahl (17. prosinca 1915., Inwood, Iowa, SAD – 5. veljače 2014., Hamden, Connecticut, SAD) bio je američki politolog, pedagog i vodeći teoretičar političkog pluralizma. Doktorirao na Sveučilištu Yale 1940. Tijekom drugog svjetskog rata služio je u vojsci SAD-a, gdje je odlikovan Brončanom zvijezdom (s klasterom) za iznimne zasluge. Nakon rata vratio se na Sveučilište Yale gdje je predavao do 1986. godine, nakon čega je postao profesor emeritus političkih znanosti i viši istraživač sociologije („Robert A. Dahl”, u: Britannica).

političkih lidera da se natječu za podršku birača, pluralizma u izvorima informacija i održavanja regularnih, slobodnih i poštenih izbora (Dahl, 1956: 84, usp. Dahl, 1998: 12-13).

Opstojnost poliarhijskih političkih sustava ovisi o redovitim izborima i kompetitivnom natjecanju među interesnim skupinama, čime se omogućuje učinkovita zaštita građanskih prava. Prednosti takvog sustava obuhvaćaju (1) ograničavanje koncentracije političke moći; (2) poticanje dugoročnog društvenog konsenzusa; (3) omogućavanje nenasilnog rješavanja sukoba. Stabilno funkcioniranje takvog sustava uvjetovano je postojanjem konsenzusa o temeljnim vrijednostima i pravilima igre među politički aktivnim članovima zajednice (Ravlić, 2000: 87). Problem s tom Dahlovom utopističkom deskripcijom moći jest teorijska pretpostavka da je primjena moći u političkom kontekstu uglavnom eksplicitna i lako uočljiva. Njegovi kritičari naglašavaju da se značajan dio igara moći odvija prikriveno, putem suptilnih kulturnih mehanizama koji utječu na formiranje aktivnosti i interesa pojedinaca (Hill, 2009: 30).

3.1.1. Kritike Dahla i kompleksnost pojma moći

Pronicljivo i relevantno u suvremenom američkom političkom prostoru, Bachrach i Baratz (1962: 948) napali su Dahla, istaknuvši da koncept moći nadilazi analizu ključnih odluka i manifestirano ponašanje. Autori u svojem radu ističu da se moć također manifestira i kada akter A mobilizira svoje resurse kako bi izgradio ili učvrstio društvene i političke vrijednosti, kao i institucionalne prakse, s ciljem sužavanja političkog procesa na javnu raspravu o temama koje ne ugrožavaju njegove interese.

Ukazujući na nužnost razumijevanja kompleksne prirode pojma, Lukes je opisao tri međusobno isprepletene dimenzije moći. Prva dimenzija moći odnosi se na njenu najizravniju manifestaciju – kroz otvorene i transparentne sukobe među akterima koji nastoje uspostaviti dominaciju nad ključnim političkim pitanjima, što je u suštini okvir pluralističke teorije. Druga dimenzija ulazi dublje u analizu moći, fokusirajući se na skrivene sukobe koji se odvijaju ispod površine i uključuju postojeća ili potencijalna pitanja, čime slijedi metodu koju su predložili Bachrach i Baratz. Treća dimenzija koju uvodi predstavlja najsubtilniji aspekt moći, a podrazumijeva oblikovanje preferencija ljudi, pri čemu ne postoje ni otvoreni ni prekriveni, već latentni sukobi (Hill, 2009: 33, usp. Lukes, 1974: 27). Diskurs o dinamici moći među zagovornicima pluralističke pozicije oslanja se na složenu mrežu argumenata i empirijskih istraživanja

provedenih uglavnom u urbanim sredinama, u kojima je stupanj osviještenosti stanovništva bio ipak znatno veći nego u ruralnim sredinama. Pluralističke teorije zasnovane su na dvije ključne pretpostavke – politička arena formalno je otvorena svim akterima, a elite koje oblikuju pravila igre u toj areni, čine to kao predstavnici većih skupina. Iako revolucionarne u pogledu razvoja političke misli, takve teorije potrebno je smjestiti unutar specifičnog povijesnog i prostornog konteksta (Hill, 2009: 35-36).

3.2. TEORIJA ELITA

Krajem 19. stoljeća talijanski sociolog Gaetano Mosca⁷ iznio je klasičnu elitističku perspektivu. Prema Mosci (1939: 50) u svim društvima, od najmanje razvijenih do najnaprednijih, postoje dvije klase – vladajuća i ona kojom se vlada. Vladajuća klasa, koja je uvijek brojčano inferiorna, monopolizira političke funkcije, koncentrira vlast u svojim rukama i služi se privilegijama koje proizlaze iz te vlasti. Podređena klasa, koja je brojčano nadmoćnija, podliježe nadzoru i upravljanju od strane vladajuće klase, pri čemu je taj nadzor povremeno proveden na zakonit način, a povremeno obilježen proizvoljnošću i nasiljem.

Teorija političke klase tradicionalno se smatra glavnim doprinosom Gaetana Mosce teoriji elita. Suprotno općem uvjerenju, elitizam nije trend koji se može pripisati isključivo nekolicini autora čija je znanstvena aktivnost vezana uz prijelaz iz 19. u 20. stoljeće, poput Mosce, Pareta, Michelsa i Webera. Postojali su i prethodnici iz 18. i 19. stoljeća, poput Saint-Simona, Comtea, Tocquevillea i Tainea, koji su u svojim sociopolitičkim i povijesno-političkim analizama često upotrebljavali pojmove elita i upravljačkih klasa za tumačenje epohalnih fenomena poput revolucija i pokušaja restauracije, uspostave buržoazije i klasne borbe (Martinelli, 2009: 5).

⁷ Gaetano Mosca (1. travnja 1858., Palermo, Italija – 8. studenog 1941., Rim, Italija) bio je talijanski sociolog. Njegovo djelo iz 1896. godine „The Ruling Class” (hrv. „Vladajuća klasa”) bilo je jedno od prvih detaljnih izlaganja tvrdnje da čak i u predstavničkoj demokraciji postoji mala, cirkulirajuća elita koja ne samo da vlada, već bi i trebala vladati („Mosca Gaetano”, u: The Concise Oxford Dictionary of Politics, n.d.). Iako ga se ponekad naziva makijavelistom, Mosca je većinu Machiavellijevih političkih ideja smatrao nepraktičnima. Mosca se protivio rasističkom elitizmu koji je promovirala Nacistička stranka, osudio je marksizam smatrajući da izrazom mržnje u Marxu. Mosca je bio skeptičan i prema demokraciji, smatrajući da proširenje prava glasa na najnekulturnije slojeve predstavlja prijetnju liberalnim institucijama („Mosca Gaetano”, u: Britannica).

U Moscinoj elitističkoj teoriji središnju ulogu ima ono što naziva političkom klasom. On tvrdi da u „svakoj propisno uspostavljenoj vladi stvarna raspodjela političke moći ne odgovara uvijek zakonskoj moći.” Drugim riječima, osim nositelja formalnih institucionalnih uloga definiranih javnim pravom, kao što su politički lideri i državni službenici te svi oni koji vrše formalnu moć potvrđenu ustavnim i zakonskim normama, postoje i nositelji društvene moći, među kojima se nalaze ekonomski uspješni pojedinci te utjecajnici iz profesionalnih, intelektualnih i religijskih sfera. Nakon što je uz određene leksičke nesavršenosti definirao političku klasu, Mosca počinje razmatrati apstraktne principe putem kojih politička elita opravdava svoju vlast, gradeći moralnu i pravnu strukturu oko nje. Te principe naziva *političkom formulom* (Martinelli, 2009: 7-8).

3.2.1. Paretova teorija elita i kategorizacija društvenih klasa

Pareto⁸ (1848-1923) elitu definira kao pojedince koji u iznimnoj mjeri posjeduju osobine inteligencije, karaktera i sposobnosti bilo koje vrste. Drugim riječima, ako rangiramo pojedince prema njihovoj grani djelatnosti i društvenoj funkciji, bez moralnih ocjena, možemo utvrditi da na svakoj razini postoji određeni broj pojedinaca koji tvore određeni društveni sloj. Pojedinci iz sloja koji zauzimaju najvišu poziciju unutar te hijerarhijske strukture nazivaju se elitom. Elite predstavljaju viši sloj, dok su ostali, odnosno *neelite*, smatrani nižim slojem.

Pareto zatim upotrebljava elite kao referentnu točku za kategorizaciju društvenih klasa. Prema njegovom shvaćanju, ne postoji jedna homogena elita. Unutar elite postoje različiti slojevi, koji svi zajedno čine elitnu strukturu. Glavne kategorije unutar elitnog sloja su (1) vladajuća elita, koja uključuje pojedince s izravnim ili neizravnim utjecajem na upravljanje; (2) nevladajuća elita, koja obuhvaća preostale unutar elitnog sloja; (3) politička elita, koja ima izravan utjecaj na vršenje političke moći (Pareto, 1935: 1419, 1423-1424, 1429, 1575).

⁸ Vilfredo Pareto (15. srpnja 1848., Pariz, Francuska – 19. kolovoza 1923., Ženeva, Švicarska) bio je talijanski ekonomist, matematičar i sociolog, poznat po teoriji o interakciji masa i elita te upotrebi matematike u ekonomskoj analizi. Smatrajući da ekonomija ne može riješiti sve društvene probleme, Pareto se okrenuo sociologiji te 1916. godine napisao „Trattato di sociologia generale” (hrv. „Rasprava o općoj sociologiji”) gdje istražuje temelje individualnih i društvenih djelovanja. Unatoč povezivanju s fašizmom zbog naglašavanja superiornosti elita, Paretov koncept društva kao sustava snažno je utjecao na razvoj sociologije i teorija društvenog djelovanja, osobito u SAD-u nakon Drugog svjetskog rata („Vilfredo Pareto”, u: Britannica).

Poput Mosce, Pareto se također suočavao s izazovima u definiranju društvenih klasa. Elita, viši sloj ili aristokracija, izrazi kojima se Pareto naizmjenično služi, obuhvaća specifičan broj pojedinaca. Međutim, ne može se precizno definirati jer društvene klase, slično kao i u slučaju društava, nisu homogeni entiteti niti su jasno razgraničene, a osobito u modernim društvima s dinamičnom klasnom cirkulacijom (Delican, 2000: 323-324).

U kontekstu klasične teorije, ključno je spomenuti mehanizme kojima elite postižu i održavaju hegemoniju. Prema Burnhamu (1943: 165) klasična teorija elite uključuje sljedeće aspekte:

- 1) Primarni cilj svake elite ili vladajuće klase jest očuvanje moći i privilegija.
- 2) Vladavina elita temelji se na sili i prijevari (ne nužno eksplicitno).
- 3) Društvenu strukturu održava politička formula koja je obično u korelaciji s općeprihvaćenom religijom, ideologijom i mitom.
- 4) Svaka elita ima dvije suprotstavljene tendencije: (1) aristokratsku tendenciju, kojom nastoji očuvati vladajući položaj svojih članova i spriječiti ulazak drugih u svoje redove; (2) demokratsku tendenciju kojom (*i*) novi elementi iz nižih slojeva prodiru u elitu ili (*ii*) vladajuća klasa otvara svoje redove i prihvaća nove članove iz nižih slojeva.
- 5) Dugoročno gledano, demokratska tendencija uvijek prevladava. Samim time, ni jedna društvena struktura nije trajna niti je moguća stabilna utopija.
- 6) Kada prevladava aristokratska tendencija, dolazi do brzih promjena u sustavu i strukturi elita (npr. društvene revolucije).

3.2.2. Politička, korporativna i birokratska elita

U suvremenoj državi položaj elita povezan je s razvojem velikih organizacija u mnogim sferama života, što rezultira postojanjem različitih vrsta elita, a ne samo onih s formalnom političkom moći. Bottomore⁹ (1966: 14-15) razlikuje političku elitu koju čine pojedinci koji u danom trenutku stvarno posjeduju moć u društvu. Elita koju Bottomore opisuje, obuhvaća članove

⁹ Tom Bottomore (8. travnja 1920., Ujedinjeno Kraljevstvo – 9. prosinca 1992., Sussex, Ujedinjeno Kraljevstvo) bio je istaknuti britanski sociolog povezan s marksističkom tradicijom. Poznat je po uređivanju Marxovih djela. Značajno je doprinio proučavanju marksizma, s posebnim naglaskom na klase, elite, političku i ekonomsku sociologiju. Marksizam je vidio kao teoriju društva i politički projekt, ne pridajući veliku važnost dijalektici. Kritizirao je europske socijalističke države ističući nedostatak demokracije i pretjeranu centralizaciju ekonomskog odlučivanja kao glavne probleme („Bottomore B. Thomas”, u: Sociopedia, 2022.).

vlade, visoke administrativne dužnosnike, vojne vođe, a povremeno i politički utjecajne aristokratske ili kraljevske obitelji, kao i lidere korporacija. S rastom velikih poduzeća, osnivanjem sindikata i razvojem političkih stranaka pojavljuje se potreba za uspostavljanjem birokratskih administrativnih sustava koji bi omogućili učinkovito ispunjavanje sve složenijih funkcija koje država preuzima (Hill, 2009: 37).

Njemački sociolog Weber (1947) primjećuje pozitivne i negativne aspekte birokracije, ističući da se pozitivni očituju organizacijskom i administrativnom učinkovitošću. Negativan aspekt birokracije predstavlja mogućnost koncentracije moći u rukama dužnosnika koji nisu odgovorni ni javnosti ni političkim strukturama. Prema Weberovom promišljanju rast birokratskog aparata može rezultirati time da birokrati preuzmu kontrolu nad gospodarskim sustavima. S obzirom na specifičnost američkog društveno-političkog prostora, kao i na primarnu tematsku orijentiranost ovog rada, od esencijalne je važnosti razmotriti doprinos još jednog teoretičara.

C. Wright Mills¹⁰ (1956) usmjerava analitički fokus na institucionalnu poziciju kao temeljni izvor moći. Mills zaključuje da američki politički sustav determinira dominacija elite moći koja zauzima ključne pozicije u izvršnoj vlasti, korporativnim strukturama i vojnom aparatu. Sinergijom i preklapanjem uloga među liderima tih institucija dolazi do formiranja relativno homogenog sloja elite moći. Millsovo i Hunterovo istraživanje strukture moći ističe se perspektivom prema kojoj je moć primarno ukorijenjena u organizacijama, a ne u pojedincima, interesnim skupinama ili političkim strankama, kako je to utvrđeno u dominantnoj paradigmi, niti isključivo u klasama što je karakteristično za marksistički pristup (Domhoff, 2007: 97-98).

Prema Millsu i Hunteru, moć proizlazi iz kontrole nad protokom informacija i alokacije materijalnih resursa. Dodatno je učvršćena sposobnošću redefiniranja organizacijskih okvira, odlučivanjem o kadrovskim pitanjima te formiranjem strateških saveza s drugim organizacijskim akterima, što im omogućuje reprodukciju vlastite pozicije unutar sustava (Domhoff, 2007: 98). U suvremenom američkom političkom kontekstu, teorija elita ostaje važna jer omogućuje razumijevanje složenih odnosa moći i demistifikaciju mehanizama kojima se politički akteri natječu za utjecaj i kontrolu nad institucijama vlasti. Politički teoretičari i

¹⁰ Charles Wright Mills (28. kolovoza 1916., Waco, Teksas, SAD. – 20. ožujka 1962., New York, SAD) bio je američki sociolog koji je popularizirao teorije Maxa Webera u SAD-u. Mills je zagovarao ideju da znanstvenici iz područja društvenih znanosti ne smiju biti tek neutralni promatrači, već trebaju preuzeti društvenu odgovornost. Kritizirao je etiku svojih kolega, smatrajući da često zanemaruju moralno vodstvo, čime prepuštaju odgovornost posebnim interesima ili nekompetentnim osobama („C. Wright Mills”, u: Britannica).

komentatori izrazili su zabrinutost zbog uključivanja slavних osoba, poput Donalda Trampa, u demokratsku politiku, ponajprije zbog erozije uloge stručnosti unutar demokratskog procesa (Archer i Cawston, 2021: 33).

Slavne osobe posjeduju značajan stupanj epistemičke moći, odnosno sposobnosti oblikovanja uvjerenja ljudi, koja nije utemeljena na odgovarajućoj stručnoj kvalifikaciji. Takav oblik moći predstavlja izazov za deliberativne i epistemičke teorije demokratskog legitimiteta, upravo zato što te teorije često zanemaruju takvu vrstu utjecaja (Archer et al. 2000). C. Wright Mills (1956: 62) kritizirao je utjecaj slavnih osoba u američkom društvu, ističući da je ulazak u svijet slavnih ključan za stjecanje moći i prestiža.

Ulazak slavnih osoba u politiku kritiziran je zbog transformacije politike u oblik industrije zabave (Postman, 1987) čime se ozbiljni politički procesi reduciraju na spektakl prilagođen masovnoj publici. Ta pojava dovodi do zamagljivanja granica između političkog djelovanja i popularne kulture, pri čemu se prednost daje estetici i atraktivnosti nad stvarnim sposobnostima i kvalifikacijama potrebnim za odgovorno upravljanje. Meyer (2002: 79) naglašava da taj trend potiče dominaciju izgleda i sposobnosti samoprezentacije nad kompetencijama, čime se stvara rizik od devalvacije stručnosti.

„Simbiotski odnos” između masovnih medija i političkih vođa, kakvim ga opisuju Best i Higley (2010: 14) temelji se na sposobnosti medija da oblikuju i prezentiraju imidž političkih lidera, čime se politički vođe više oslanjaju na ulaganja u stručnjake za upravljanje imidžom i odnose s javnošću. Nadalje, autori ističu da komercijalni interesi medija dodatno pogoduju toj dinamici, pri čemu operativna sklonost „sažetosti, dramatičnosti i jednostavnosti” dolazi u sukob s potrebom za detaljnom i dugotrajnom raspravom (Best i Higley, 2010: 14).

3.3. GLOBALISTIČKA TEORIJA

Globalistička teorija doživjela je značajan razvoj i diverzifikaciju, integrirajući širok spektar istraživačkih tema, uključujući dinamičan razvoj globalnih financijskih tržišta, transnacionalnu difuziju tehnologije, formiranje i ekspanziju transnacionalnih ili globalnih korporacija uz rastući ekonomski pritisak na velike korporativne entitete u vidu usklađivanja strategija s globalnim standardima (Hill, 2009: 45).

U središtu akademskih promišljanja o globalizaciji i njezinim učincima na ekonomsku nejednakost među državama, primarno se raspravlja o tome pridonosi li globalizacija smanjenju dispariteta između razvijenih i nerazvijenih zemalja ili, suprotno tome, intenzivira te nejednakosti i perpetuira marginalizaciju perifernih regija. Moon (2019) ističe da su asimetrični odnosi moći česta pojava u globalnom upravljanju, uključujući one između globalnog sjevera i juga, između bogatih i siromašnih slojeva društva, između muškaraca i žena, između interesa zdravstva i ekonomije ili nacionalne sigurnosti, kao i između korporacija, država i civilnog stanovništva.

Goodman (2001) ističe da retorika globalizacije potječe iz korporativizma i često je neodvojiva od ideologije slobodnog tržišta i neoliberalizma. Tvrdnje o neizbježnosti liberalnog kapitalizma i nemogućnosti postojanja alternative izražavaju hegemoniju neoliberalne globalizacije. Prema Goodmanu, rezultat je sveprožimajuća potrošačka kultura i ograničavanje nacionalne države. Prilagodba nacionalističkih ideologija, državnih struktura i međudržavnih tijela transnacionalnim interesima može ih učiniti autodestruktivnim.

Goodman (2001: 2) navodi da globalistička adaptacija zapravo predstavlja reformističku strategiju društvenih pokreta, usmjerenu na transformaciju globalizirajućih institucija kroz povećanje institucionalne odgovornosti i redefiniranja ciljeva u skladu s popularnim prioritetima umjesto elitnih interesa. Problemi s globalnim učincima poput onečišćenja okoliša, sukoba oko oskudnih resursa, nedovoljno regulirane međunarodne trgovine i ekonomski motiviranih migracija u kombinaciji predstavljaju izazov suverenosti država i potiču razvoj novih političkih formacija koje nadilaze okvire nacionalne države (Hill, 2009: 45).

Teoretičari liberalnog internacionalizma tvrde da veća transnacionalna međuovisnost, bilo ekonomska, kulturna ili ekološka, zahtijeva formiranje transnacionalnih i nadržavnih institucija radi upravljanja međuovisnošću (Rosenau, 1980). Budući da se državna moć sve više ugrađuje u strukture transnacionalnih institucija, očekuje se razvoj novih globalnih demokratskih programa, koje će artikulirati globalni društveni pokreti, što će rezultirati formiranjem tzv. „globalnog civilnog društva” (Falk, 1995). Hay (2002: 259) ističe da donositelji odluka možda doživljavaju odgovor na globalne ekonomske pritiske kao neizbježan i jedini mogući smjer djelovanja. Isto tako, globalizacija im pruža prikladan alibi za izbjegavanje odgovornosti prilikom provođenja nepopularnih reformi.

4. POLITIČKA KULTURA I DEMOKRACIJA

Pojam političke kulture razvijao se postupno pod utjecajem različitih društvenih teoretičara, od Comteovog „konsenzusa“, Durkheimove „kolektivne svijesti“ i Weberovog koncepta „značenja individualnih akcija“, do Parsonsovog „referentnog okvira za djelovanje“. U moderno vrijeme, pojam političke kulture popularizirali su politolozi Gabriel Almond¹¹ i Sidney Verba¹² u svojoj knjizi „The Civic Culture“ (hrv. „Civilna kultura“). Prema Almondu i Verbi (1963: 13) pojam političke kulture odnosi se na specifične političke orijentacije, uključujući percepcije o političkom sustavu, njegovim sastavnicama, kao i ulogama koje pojedinci imaju unutar tog sustava. Autori su vjerovali da su uvođenjem pojma političke kulture u područje političkih znanosti načinili otklon od određenih apstraktnih i nedovoljno razjašnjenih pojmova poput nacionalnog karaktera, nacionalnog duha ili kolektivne svijesti (Vujčić, 2001: 36).

Verba (1965: 513) opisuje političku kulturu društava kao složen sustav „empirijskih vjerovanja, ekspresivnih simbola i vrijednosti“ koji zajednički određuju kontekst političkog djelovanja. Politička kultura predstavlja subjektivnu orijentaciju pojedinaca prema politici, doprinoseći razumijevanju političkih interakcija i dinamika. Elemente političke kulture jednog naroda čine ekspresivni simboli poput nacionalne zastave, himne i grba. Čine ju i vrijednosti koje definiraju norme poželjnog političkog ponašanja, oblik političkog sustava i političkih institucija te načini upravljanja društvom. U okviru te interpretacije politička se kultura ne odnosi na političke strukture, već na sustav uvjerenja o obrascima političkih interakcija i institucionalne modele političkog djelovanja. Ona se može tumačiti kao skup subjektivnih orijentacija prema političkih fenomenima, uvjetujući načine na koje pojedinci reagiraju na političke događaje, kako doživljavaju politički sustav i kako definiraju vlastitu ulogu unutar njega. Isto tako, politička kultura definira obrasce interakcija između aktera političkog procesa, određujući tko s kim

¹¹ Gabriel Almond (12. siječnja 1911., Rock Island, Illinois, SAD – 25. prosinca 2002., Pacific Grove, Kalifornija) bio je američki politolog poznat po komparativnim studijama političkih sustava i analizi političkog razvoja. Predavao je na Sveučilištu Yale i Sveučilištu Princeton, a imenovan je i profesorom političkih znanosti na Sveučilištu Stanford („Gabriel Almond“, u: Britannica).

¹² Sidney Verba (26. svibnja 1932., New York, SAD – 19. ožujka 2019., Cambridge, Massachusetts, SAD) bio je profesor političkih znanosti na Sveučilištu Harvard i direktor Sveučilišne knjižnice (1984. – 2007.). Bio je predsjednik Američkog udruženja za političke znanosti te član brojnih akademija. Verba se ističe kao vodeći znanstvenik u području političkog ponašanja, a njegov udžbenik „Designing Social Inquiry“ (1994) pružio je smjernice za formulaciju istraživačkih problema u političkim znanostima („Verba Sidney“, u: Encyclopedia.com).

komunicira i tko na koga vrši utjecaj. Također, definira sadržaj političkih interakcija i posljedice istih. Politička kultura uvelike određuje hoće li se sukobi rješavati putem nasilja ili kroz dijalog (Verba, 1965: 517). Na tragu Verbinih konstatacija o korelaciji između političke kulture i procesa rješavanja sukoba, Pye (1971: 84-85) ističe kako politička kultura predstavlja sintezu kolektivnog naslijeđa političkog sustava i akumulirane životne povijesti njegovih pripadnika. Kao takva, politička je kultura duboko integrirana u javnu sferu, ali i u domenu individualnog iskustva. Obuhvaća povijesni razvoj, stupanj ekonomske razvijenosti, političke čimbenike razvoja, društvene norme i običaje, religiju i slično (Šiber, 1992: 95). Prema Almondu i Verbi (1963: 10-11) analiza političke kulture oslanja se na četiri glavne odrednice, uključujući:

- 1) povijesni razvoj (iznenadne promjene, društvene sukobe, revolucije, vjerske pokrete...);
- 2) institucionalne i ideološke norme koje odražavaju zahtjeve i očekivanja sustava;
- 3) ekonomske i društvene uvjete koji su usko povezani s razvojem demokratskih sustava;
- 4) osobnost odnosno subjektivnu dimenziju političke kulture koja podliježe psihološkoj analizi.

Ovakva „multifaktorska” analiza političke kulture počiva na premisi da se politički sustavi razvijaju i moderniziraju u skladu s evolucijom i transformacijom svih odrednica jednog društva. Unatoč sveobuhvatnosti analitičkog pristupa, Pye (1965) smatra da ni u jednom društvu ne postoji uniformna politička kultura te da se distinkcija zasiva na divergentnim obrascima između političke kulture vladajućih elita i političke kulture masa (Vujčić, 2001: 42, usp. Pye 1965). Sličan stav zauzimaju Almond i Verba (1963) koji ističu da građanska kultura nije monolitna, već predstavlja „hibridnu” političku kulturu, koja u svojoj suštini sadrži elemente kontradikcije, tvrdeći da demokratski politički sustav simultano podržava i zahtijeva postojanje kulturnog i političkog pluralizma (Vujčić, 2001: 45, usp. Almond i Verba, 1963).

Stabilnost i učinkovitost demokratske vlasti, kako su to naglasili Almond i Verba (1963: 488) ne ovise isključivo o državnim i političkim strukturama, već ponajprije o orijentaciji građana prema političkom procesu – o političkoj kulturi. Ako politička kultura ne pruža adekvatnu podršku demokratskom sustavu, održivost tog sustava značajno je ugrožena. R. Dahl u svojoj knjizi o poliarhiji izdvaja niz kulturnih vrijednosti koje smatra ključnima za razvoj i stabilnost demokracije: (1) vjerovanje u legitimnost demokratskih institucija, kao i u mehanizme javnog natjecanja i participativnu uključenost građana; (2) vjerovanje u opravdanost ovlasti u okviru odnosa između vladajućih i onih kojima se vlada; (3) vjerovanje u institucionalnu kompetentnost vlasti u upravljanju i rješavanju nacionalnih problema; (4) političko i interpersonalno

povjerenje; (5) vjerovanje u izvedivost i poželjnost političke suradnje, uz prihvaćanje legitimnosti konflikta kao dijela političkog procesa (Dahl, 1971).

4.1. DIMENZIJE POLITIČKE KULTURE PREMA VERBI

Dimenzije političke kulture odražavaju stavove ljudi prema različitim aspektima političkog života. Ti aspekti, poznati kao objekti politike, obuhvaćaju temeljne elemente političkog djelovanja, uključujući politički sustav, političke procese, politički program i rezultat političkog djelovanja. Raznolikost stavova ljudi prema tim objektima reflektira varijacije u shvaćanju i doživljavanju političke stvarnosti, što u konačnici oblikuje njihove obrasce participacije i odnos prema političkom životu. Verba (1965: 529-542) opisuje četiri osnovne dimenzije političke kulture, a to su: (1) nacionalni identitet; (2) identifikacija sa sugrađanima; (3) odnos prema državnim rezultatima i (4) stil upravljanja i proces političkog odlučivanja.

Verba pitanje nacionalnog identiteta smatra krucijalnim za formiranje političkog identiteta, jer predstavlja političko-kulturnu verziju samoodređenja pojedinca. Nacionalni identitet definira kao stupanj vjerovanja u pripadnost nacionalnoj državi što je od vitalne važnosti za uspješno funkcioniranje države. Drugu dimenziju, odnosno identifikaciju sa sugrađanima, Verba definira kao horizontalni oblik političke identifikacije koji se ogleda u svijesti pojedinaca o kolektivnoj povezanosti unutar okvira iste političke zajednice. Povjerenje među sugrađanima koncipirano je kao fundamentalni preduvjet političke kohezije i redukcije političkog cinizma. Funkcija povjerenja ističe se u složenim procesima političkog odlučivanja, formiranja koalicija i mirnog prijenosa vlasti (Verba, 1965: 533).

Treća dimenzija političke kulture koju Verba tumači kao odnos građana prema državnim rezultatima, odnosno državnom *outputu*, obilježava stupanj povjerenja građana u sposobnost države (vlade), da institucionalnim djelovanjem ostvari konkretne i mjerljive učinke s izravnim utjecajem na svakodnevni život pojedinaca. U kontekstu političkih kultura gdje su očekivanja građana prema državi minimalna ili gotovo nepostojeća, uloga političkih struktura često biva implicitno marginalizirana, što uvjetuje specifične obrasce političke percepcije i participacije. Prema Verbi povjerenje u „državni *output*” predstavlja fundamentalni čimbenik evolucije političke kulture, omogućujući prijelaz iz stanja niskih očekivanja prema višem stupnju građanskog angažmana i institucionalnog povjerenja (Verba, 1965: 538).

Četvrta dimenzija političke kulture odnosi se na procese političkog djelovanja i modalitete vladanja s naglaskom na percepciju i povjerenje građana u proceduralne aspekte donošenja odluka i djelovanja vlasti. Verba ističe kako je za većinu ljudi od primarne važnosti razumjeti način na koji vlast djeluje, a ne samo ishod tih djelovanja. U društvima u kojima građani djeluju kao podanici, pasivno očekujući učinke vlasti, zahtjevi od vlasti ostaju ograničeni, dok participativna demokracija zahtijeva aktivno formiranje tih zahtjeva te praćenje agregacije interesa (Vujčić, 2001: 51, usp. Verba, 1965).

4.2. GRAĐANSKA POLITIČKA KULTURA

Pojam građanske političke kulture neophodno je kontekstualizirati unutar temeljnog teorijskog okvira Almondove i Verbine tipologije političke kulture. Autori razlikuju tri osnovna ili „čista” tipa političke kulture: (1) parohijalni ili župljanski; (2) podanički ili podložnički; (3) participativni ili aktivistički, koji pružaju analitički okvir za razumijevanje različitih oblika političkog ponašanja i orijentacija u društvu, s naglaskom na to kako pojedinci percipiraju političke sustave, vlast i svoju ulogu u političkom procesu (Vujčić, 2001: 69). Parohijalni ili župljanski tip političke kulture karakterističan je za društva u kojima političke, ekonomske i religijske uloge nisu institucionalno diferencirane. U takvim društvenim kontekstima, politička orijentacija pojedinca ostaje nerazvijena, a percepcija političkih funkcija ograničena na socijalne i religijske aspekte. Parohijalni pojedinci uglavnom su usmjereni na obitelj, pleme ili lokalnu zajednicu, dok šire oblike političke organizacije, uključujući i središnje strukture vlasti, ne prepoznaju kao relevantne niti od njih imaju očekivanja (Vujčić, 2001: 69, usp. Almond i Verba 1963).

Podanički ili podložnički tip političke kulture obilježen je usredotočenošću na politički sustav i na funkcije vlasti. Međutim, pojedinci ne prepoznaju svoju ulogu ili utjecaj u političkim procesima. U tom kontekstu „podanik” je osoba koja razumije politički sustav i prepoznaje ulogu središnje vlasti, ali ostaje politički pasivna. Takvi pojedinci ne izražavaju očekivanja od vlasti, ne participiraju u politici i uglavnom ne osporavaju postojeće strukture i autoritete (Vujčić, 2001: 69, usp. Almond i Verba 1963). Participativni ili aktivistički tip političke kulture odlikuje se razvijenim političkim orijentacijama prema svim relevantnim političkim objektima. U odnosu na podanički tip stavovi su prošireni i na uloge pojedinaca u političkom procesu. Pojedinaac u participativnoj kulturi živi u društvu s diferenciranim društvenim i političkim

strukturama i svjestan je sustava vlasti, njegovih centraliziranih organa i njihovog ustroja. Takav pojedinac politički je zainteresiran, spreman na političku komunikaciju i aktivno sudjeluje u političkom životu (Vujčić, 2001: 69-70, usp. Almond i Verba 1963).

Kako je opisuju Almond i Verba (1963: 31), građanska se politička kultura prvenstveno odlikuje lojalnom participativnom orijentacijom. Pojedinci u tom tipu političke kulture nisu fokusirani samo na doprinos političkim procesima, već su pozitivno usmjereni prema strukturi i funkcioniranju političkog sustava. Bitno obilježje građanske političke kulture postojanje je skladnog odnosa između političke kulture i političke strukture. Drugim riječima, ta kultura odgovara određenom političkom poretku – i to demokratskom.

U građanskoj političkoj kulturi participativne političke orijentacije integriraju se s podaničkim i parohijalnim elementima. Pojedinci postaju aktivni sudionici u političkim procesima, pritom zadržavajući određene aspekte podaničkog i parohijalnog ponašanja poput lojalnosti i ograničene kritičnosti prema vlasti. Te orijentacije nisu u sukobu s participativnim pristupom, već su s njim komplementarne, što rezultira stabilnim i uravnoteženim političkim djelovanjem. Podaničke orijentacije imaju važnu ulogu u ograničavanju i kontroliranju političkog aktivizma pojedinaca, sprječavajući pojavu radikalnih ili revolucionarnih tendencija. Bez tih elemenata, politički aktivizam mogao bi prerasti u ekstremizam, što bi ugrozilo stabilnost političkog poretka (Vujčić, 2001: 71).

4.2.1. Politička kultura SAD-a

Almond i Verba u svojim su istraživanjima iz 1959. godine definirali američku političku kulturu kao participativnu građansku kulturu, koja se prema njihovim nalazima najviše približava idealnom modelu građanske političke kulture. Amerikanci su politički aktivni, imaju razvijenu političku kompetenciju, ponose se političkim sustavom i izražavaju zadovoljstvo njegovim funkcioniranjem. Međutim, istraživanja koja su provedena u razdoblju od 1964. do 1982. godine ukazivala su na porast indeksa nepovjerenja prema vladi (Vujčić, 2001: 80-81).

Daniel J. Elazar (1972: 118) razradio je tipologiju političke kulture, prema kojoj u SAD-u postoje tri osnovna tipa političke kulture: tradicionalistička, moralistička i individualistička. Smatrao je da se sve američke savezne države mogu rasporediti unutar ta tri tipa političke kulture (vidi Tablicu 3).

Tablica 3. Prikaz Elazarove tipologije političke kulture po državama (1966)
Izvor: Research Gate

	TIPOLOGIJA	SAVEZNE DRŽAVE
1.	Moralističke države	Kalifornija, Colorado, Idaho, Iowa, Kansas, Maine, Michigan, Minnesota, Montana, New Hampshire, Južna Dakota, Oregon, Sjeverna Dakota, Utah, Vermont, Washington i Wisconsin
2.	Tradicionalističke države	Alabama, Arizona, Arkansas, Florida, Georgia, Kentucky, Louisiana, Mississippi, Novi Meksiko, Sjeverna Karolina, Oklahoma, Južna Karolina, Tennessee, Teksas, Virginia i West Virginia
3.	Individualističke države	Connecticut, Delaware, Illinois, Indiana, Nebraska, Nevada, Maryland, Massachusetts, Missouri, New Jersey, New York, Ohio, Pennsylvania, Rhode Island, Wyoming

Naknadna istraživanja pokazala su da Elazarova tipologija političke kulture predstavlja važan analitički okvir za razumijevanje stranačkih identifikacija, političkih ideologija i obrazaca glasovanja na predsjedničkim izborima. Moralističke kulture, onako kako ih Elazar (1972: 100-101, 135) opisuje, karakterizira intenzivna zaokupljenost političkim pitanjima. Ideološka dinamika u kompetitivnom političkom okruženju rezultirala je polariziranom političkom ekologijom. U odnosu na 1950-e i 1960-e, tijekom kojih su politička pitanja često nadilazila stranačke linije, 1970-ih i 1980-ih, stranačke su koalicije postale znatno polariziranije. Izborni proces i predstavništvo u tim uvjetima više odgovaraju modelu ideološke ravnoteže prema Downsovom modelu. Vrijednosti neovisnih birača i članova oporbene stranke nisu od značaja. U stabilnim izbornim okruženjima, koja su u moralističkim državama uglavnom pod kontrolom republikanaca, zakonodavci imaju slobodu zastupati interese svoje osnovne biračke baze bez bojazni od izbornih posljedica. U politički konkurentnijim okruzima koji su pod kontrolom demokrata, snažna polariziranost biračkog tijela otežava zakonodavcima donošenje jasnih odluka u političkom smjeru (Uslaner, 1999: 118-119).

Tradicionalističke političke kulture zadržavaju dominantno konzervativnu orijentaciju, premda više ne predstavljaju jednostranačke bastione karakteristične za sredinu 20. stoljeća. Jezgra biračkog tijela Demokratske stranke u tim regijama, uključujući i južne države, bilježi blagi ideološki pomak prema lijevom spektru. Stranačke su strukture slabe, a aktualni javni dužnosnici uživaju značajnu izbornu prednost. Dominacija političkih elita i dalje je glavno obilježje sustava predstavništva (Elazar, 1972: 100-101). Senatori se prvenstveno oslanjaju na stavove svojih stranačkih kolega i političkih elita. Oni koji se distanciraju od tog obrasca, odnosno kreiraju vlastiti program ili se previše približe osnovnoj biračkoj bazi (osobito kod umjerenijih ili liberalnijih demokrata) riskiraju gubitak podrške na izborima (Uslaner, 1999:

119). U individualističkim državama svaka politička stranka ima precizno definirane baze pristaša, koje reflektiraju duboko ukorijenjene etničke i ekonomske podjele između demokrata i republikanaca. Političke stranke u tim državama često prioritiziraju pragmatične i materijalne benefite proizašle iz obnašanja vlasti, nad ideološkim i programskim ciljevima (Elazar, 1972: 100-101, 135-139). U većoj mjeri nego u drugim državama, izabrani javni dužnosnici trebali bi posvetiti pozornost ne samo svojoj temeljnoj biračkoj bazi, već i neovisnim biračima i simpatizerima oporbe (Uslaner, 1999: 118).

Prema podacima koje su iznijeli Mulcahy i Katz (1976: 99) građani SAD-a s moralističkom političkom kulturom sudjelovali su na predsjedničkim izborima u 60 % slučajeva, dok je izlaznost među građanima s tradicionalističkom političkom kulturom iznosila 56 %, a među onima s individualističkom političkom kulturom tek 35 %. Ti rezultati nisu neočekivani, s obzirom na to da se unutar moralističke političke kulture politički angažman percipira kao sredstvo za unapređenje dobrobiti zajednice. Najveća fleksibilnost u promjeni političke lojalnosti zabilježena je kod ispitanika iz individualističkih država, dok su ispitanici iz moralističkih i tradicionalističkih država ostajali dosljedni u svojim stranačkim preferencijama (Mulcahy i Katz, 1976).

5. STUDIJA SLUČAJA: NAPAD NA KAPITOL SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA 6. SIJEČNJA 2021.

Dana 6. siječnja 2021., američka javnost postala je svjedokom destruktivne moći teorija koje su mobilizirale pojedince prema nasilnim i antidemokratskim akcijama. Tog su se dana deseci tisuća građana okupili u Washingtonu D.C. s ciljem poništenja legitimnih rezultata predsjedničkih izbora 2020., zahtijevajući izvanrednu „pobjedu” tadašnjeg predsjednika Donalda Trumpa utemeljenu na neosnovanim optužbama o navodnoj manipulaciji izbornim procesom i izbornim rezultatima od strane Demokratske stranke. Unatoč višestrukim revizijama i prebrojavanjima glasova, kao i sudskim presudama koje su potvrdile legitimnost izbornog rezultata u korist Joea Bidena, teorije o izornoj prijeviri pokazale su izrazitu otpornost.

Neposredno prije predsjedničkih izbora 2020. povjerenje republikanaca u nacionalni izborni sustav značajno je opalo. Dvije godine nakon predsjedničkih izbora, prema podacima Centra za istraživanje javnog mnijenja Pew, stranački jaz u percepcijama upravljanja izborima u SAD-u, bio je veći nego 2020., a znatno veći u odnosu na 2018. godinu. Većina (56 %) registriranih birača koji su u tom trenutku podržavali republikanske kandidate za Kongres, vjerovali su da će nadolazeći izbori biti provedeni *dobro* ili *vrlo dobro*, pri čemu je samo 11 % smatralo da će biti provedeni *vrlo dobro*. To je blagi porast u odnosu na 2020. kada je 50 % očekivalo da će predsjednički izbori biti provedeni *dobro*, pri čemu je samo 9 % smatralo da će biti provedeni *vrlo dobro*. Međutim, to je znatno manje od 87 % tzv. GOP (*Grand Old Party*) birača koji su tako mislili u listopadu 2018. godine (Pew Research Center, 2022).

Brojni politički analitičari i stručnjaci za demokratske procese upozoravali su da teorije zavjere ciljaju na potkopavanje legitimiteta Bidenove administracije i da imaju dalekosežne posljedice za američki politički sustav, produbljujući polarizaciju i potičući nepovjerenje prema institucijama. Pojedini znanstvenici tvrde da je američki demokratski sustav trenutno ozbiljno ugrožen (Albrecht, 2022; usp. Howell i Moe, 2021; Schafft, 2021). Sociološka istraživanja kojima ćemo se u nastavku rada pozabaviti, dodatno naglašavaju da takve teorije uspijevaju jer se oslanjaju na duboko ukorijenjene percepcije o strukturalnim nejednakostima i osjećaj isključenosti dijela populacije, čime postaju alat za destabilizaciju demokratskog poretka u suvremenim liberalnim društvima. Premda je retorika Donalda Trumpa opravdano okarakterizirana kao neprimjerena i destruktivna, društveni fenomeni koji omogućuju procvat teorija zavjere nadilaze njegovu političku ostavštinu. Na predsjedničkim izborima 2016., Donald

Trump je ostvario pobjedu osvojivši znatno veći udio glasova ruralnog stanovništva nego što je to postigao Mitt Romney¹³ na izborima 2012. godine. 2020. Trump je konsolidirao još izraženiju podršku među ruralnim biračima nego što je to bio slučaj na predsjedničkim izborima četiri godine ranije. Simultano je zabilježen nagli porast odaziva birača u urbanim sredinama. Značajan dio tih urbanih birača svoj je glas dao demokratu Joeu Bidenu, što je u konačnici rezultiralo Trumpovim izbornim porazom (Albrecht, 2022).

Unatoč negativnom izbornom rezultatu Trumpov je politički utjecaj u ruralnoj Americi ostao značajan, kao što je značajna i razina ljutnje i nezadovoljstva u ruralnoj Americi (Albrecht 2022, usp. Cramer 2016). Ekonomska razvijenost i nerazvijenost dvije su strane istog procesa razvoja (Galtung, 1971). Izvori nezadovoljstva počivaju na intenzivnim ekonomskim, demografskim i kulturnim transformacijama koje su obilježile protekla desetljeća, a koje su za sobom ostavile ozbiljne ekonomske izazove s kojima se domicilno ruralno stanovništvo teško suočavalo i zbog čega je došlo do preispitivanja duboko ukorijenjenih vrijednosti i uvjerenja (Albrecht, 2022). Jedan od najozbiljnijih društveno-političkih trendova posljednjih godina normalizacija je uvjerenja koja su prethodno bila ograničena na marginalne skupine bijelih nacionalista i teoretičara zavjera, a koja su sada široko prihvaćena. Procjenjuje se da oko 37 milijuna registriranih birača, uvjerenih u navodnu manipulaciju predsjedničkim izborima, čini temeljnu bazu za politiku etnonacionalizma. U sinergiji s arhitektima antidemokratskih strategija, ta „MAGA nacija” predstavlja značajan rizik od uspostave novog autoritarnog poretka temeljenog na rasističkim i patrijarhalnim principima (Gardiner i Ramos, 2022: 5).

5.1. KRONOLOGIJA DOGAĐANJA

Radi lakšeg razumijevanja kompleksnosti postizborne situacije, kronologija je strukturirana u dva dijela. Prvi dio kronologije obuhvaća događaje tijekom održavanja predsjedničkih izbora 2020., kao i one koji su se odvijali neposredno nakon njih, s naglaskom na postupke tadašnjeg

¹³ Mitt Romney – senator Utaha od siječnja 2019. Trenutno član Odbora za vanjske odnose, Odbora za zdravstvo, obrazovanje, rad i mirovine, Odbora za domovinsku sigurnost i vladine poslove te Odbora za proračun. Kao član Odbora za vanjske odnose, Romney obnaša dužnost glavnog republikanskog člana Pododbora za Istočnu Aziju, Pacifik i međunarodnu kibernetičku sigurnosnu politiku. Sudjeluje u radnoj skupini Senata za nacionalnu sigurnost. Godine 2021. dobio je nagradu „Profile in Courage” od JFK knjižnice za dosljednu obranu temeljnih načela demokratskog upravljanja (Mitt Romney U.S. Senator for Utah, n.d.).

predsjednika Donalda Trumpa u kontekstu osporavanja legitimnosti izbornih rezultata. Drugi dio prikazuje događaje 6. siječnja 2021. koji su prethodili službenoj potvrdi elektorskih glasova i rezultirali nasilnim upadom ustanika u Kapitol.

Prema članku Nore McGreevy, objavljenom 8. siječnja 2021. godine u magazinu Smithsonian, napad na Kapitol 6. siječnja 2021. u kontekstu američke povijesti predstavlja dosad neviđeni pokušaj prodiranja domaćih pobunjenika u zgradu Kapitola s namjerom opstruiranja postupka potvrde legitimnosti predsjedničkih izbora. U Kapitolu su ranije izvedeni politički motivirani napadi. Međutim, ni jedan od tih događaja nije bio pokušaj poništavanja izbornih rezultata. Posljednji veliki upad u Kapitol zabilježen je prije više od dvjesto godina. Dana 24. kolovoza 1814., britanske snage zapalile su Kapitol, Bijelu kuću i veći dio Washingtona, kao oblik odmazde za američko spaljivanje kanadske prijestolnice York, tijekom rata 1812. godine. U zgradi Kapitola tada su bili smješteni Dom, Senat, Vrhovni sud i Kongresna knjižnica. Tijekom cijelog građanskog rata od 1861. do 1865. zastava Konfederacije nikada nije ušla u američki Kapitol niti su trupe Konfederacije ikada zauzele Washington (McGreevy, 2021) (vidi Sliku 1).

Slika 1. Ilustracija britanskog spaljivanja Washingtona 1814.
Izvor: Kongresna knjižnica / Smithsonian

5.1.1. Oспорavanje izbornih rezultata

Nakon održanih predsjedničkih izbora, 3. studenog 2020., preliminarni rezultati ukazivali su na pobjedu Joea Bidena. Međutim, tadašnji predsjednik Donald Trump i njegovi suradnici Rudy Giuliani¹⁴, Bernard Kerik¹⁵, John Eastman¹⁶ i Sidney Powell¹⁷, ubrzo počinju iznositi tvrdnje o „ukradenim izborima”, posebno u tzv. „swing” ili „ljubičastim” državama kao što su Arizona, Georgija, Michigan, Pennsylvanija i Wisconsin, u kojima su rezultati bili tijesni. Neposredno nakon izbora, još uvijek u studenom 2020., Trumpov pravni tim pokreće niz tužbi u ključnim državama s ciljem osporavanja rezultata, navodeći nepravilnosti u glasovanju i navodne slučajeve prijevare. Od preko šezdeset tužbi podnesenih nakon izbora, Trump je ostvario povoljan ishod samo u jednom slučaju – ostale su postupno odbačene, nagođene ili dobrovoljno

¹⁴ Rudy Giuliani (rođen 28. svibnja 1944., Brooklyn, New York, SAD) američki je pravnik i političar koji je obnašao dužnost gradonačelnika New Yorka od 1994. do 2001. godine. Posebno je poznat po svojoj reakciji na napade 11. rujna 2001. i po ulozi u naporima Donalda Trumpa da ospori rezultate predsjedničkih izbora 2020. godine, što mu je osiguralo nekoliko tužbi. U siječnju 2021., tvrtka Dominion Voting Systems (proizvođač glasačkih strojeva) podnijela je protiv njega tužbu za klevetu. Giuliani je optužio DVS da su strojevi namješteni u korist Joea Bidena. Uz to, prizivni sud u New Yorku suspendirao mu je odvjetničku licencu u lipnju 2021. uz obrazloženje da je iznosio „očito lažne i obmanjujuće izjave pred sudovima, zakonodavcima i javnošću”. Sljedeći mjesec licenca mu je suspendirana u Distriktu Columbia („Rudy Giuliani”, u: Britannica).

¹⁵ Bernard Kerik (rođen 4. rujna 1955., Newark, New Jersey, SAD) 21. kolovoza 2001., Rudy Giuliani imenovao ga je četrdesetim povjerenikom njujorške policije. Prije toga, Kerik je obnašao dužnost povjerenika Odjela za kazneno izvršenje. U policijskoj upravi New Yorka radio je osam godina. Odlikovan je Medaljom za hrabrost (Simon & Schuster, n.d.). 18. veljače 2010., osuđen je na 48 mjeseci zatvora za poreznu prijevare i opstrukciju, postavši prvi načelnik policije New Yorka u više od 100 godina koji je proglašen krivim za korupciju (ABC News, 2009). U kontekstu „izborne prijevare” Kerik je radio za Giulianija u tjednima nakon izbora 2020., tražeći dokaze o prijevari (Polantz, 2023).

¹⁶ John Eastman (rođen 21. travnja 1960., Lincoln, Nebraska, SAD) bivši je profesor prava i dekan na Pravnom fakultetu Dale E. Fowler Sveučilišta Chapman, gdje je predavao od 1999. godine, specijalizirajući se za ustavno pravo, pravnu povijest i vlasničko pravo. Osnivač je centra za jurisprudenciju (The Federalist Society, n.d.). Istaknuta je osoba u konzervativnim pravnim krugovima i bivši sudski službenik sudca Vrhovnog suda Clarencea Thomasa. Odigrao je ključnu ulogu u razvoju i podršci plana da države pošalju liste elektora naklonjenih Trumpu u Kongres i da tadašnji potpredsjednik Mike Pence jednostrano blokira ili odgodi potvrdu izbornih rezultata u korist Bidena (Dreisbach, 2024).

¹⁷ Sidney Powell (rođena 1. svibnja 1955., Durham, North Carolina, SAD) tekasaška je odvjetnica koja se pridružila odvjetničkom timu Donalda Trumpa nakon poraza na izborima 2020. Priznala je krivnju za umiješanost u izbore u Georgiji. Pristala je služiti šest godina uvjetne kazne, platiti kaznu od 6.000 dolara i 2.700 dolara uredu državnog tajnika Georgije (Salhotra, 2023).

povučene (Barnes, 2024). Unatoč nepovoljnim sudskim odlukama, porazima u desecima postizbornih tužbi i preporukama svojih suradnika da prizna legitimnost izbornih rezultata i poraz, predsjednik Trump nije popuštao. Pokušao je korumpirati Ministarstvo pravosuđa zahtijevajući od službenika da daju lažne izjave i promijene izborni rezultat bez ikakvih dokaza i unatoč zakonima. Nadgledao je pokušaj slanja lažnih izbornih certifikata Kongresu i Nacionalnom arhivu. Vršio je pritisak na članove Kongresa da prigovore valjanim elektorskim listama iz nekoliko ključnih država (U.S. Government Publishing Office, 2022: 47). Dana 17. studenog 2020., Donald Trump je vodio telefonski razgovor s dvoje republikanskih članova Izbornog odbora okruga Wayne u Michiganu, Monicom Palmer i Williamom Hartmannom, potičući ih da ne potvrde rezultate u tom okrugu (Watson, 2023). Istog dana, predsjednik Trump je smijenio Christophera Krebsa, tadašnjeg ravnatelja Agencije za kibernetičku sigurnost i infrastrukturu (CISA).

Odluka je uslijedila nakon što je CISA izdala izjavu u kojoj je navedeno da su predsjednički izbori 2020. bili „najsigurniji u američkoj povijesti”, čime su opovrgnute Trumpove tvrdnje o izornoj prijevari (The Washington Post, 2020). Pravni tim predsjednika Trumpa 19. studenog 2020., predvođen Rudyjem Giulianijem i Sidney Powell, održao je konferenciju za medije u Washingtonu D.C., tijekom koje su iznijeli niz neutemeljenih tvrdnji o navodnoj izornoj prijevari i međunarodnoj zavjeri usmjerenoj na manipulaciju izbornim rezultatima predsjedničkih izbora 2020.

Powell je tvrdila da su elektronički sustavi glasovanja prebacili milijune glasova Joeu Bidenu te da je pobjeda navodno ostvarena uz pomoć „komunističkog novca”. Tvrdila je i da softver za glasovanje ima veze s pokojnim venezuelanskim predsjednikom Hugom Chávezom te da je bio dizajniran za prebacivanje glasova. Budući da za te tvrdnje nisu postojali dokazi, Trumpova se kampanja ubrzo ogradila izjavom da Powell „sama vodi svoje slučajeve” i da „nije članica Trumpovog pravnog tima” (BBC, 2020).

Agencija općih službi (GSA – U.S. General Services Administration) 23. studenog 2020. službeno je započela proces prijenosa vlasti na izabranu administraciju novoizabranog predsjednika Joea Bidena, omogućujući pristup resursima i informacijama potrebnim za tranziciju. Biden je ubrzo predstavio ključne članove svog kabineta – Antonyja Blinkena, koji će preuzeti funkciju 71. državnog tajnika SAD-a, i Janet Yellen, koja će obnašati dužnost 78. ministrice financija SAD-a.

Od 23. do 30. studenog 2020., Michigan, Pennsylvania, Georgia, Arizona i Wisconsin službeno su objavile rezultate izbora, potvrdivši pobjedu Joea Bidena. Tijekom tog razdoblja, pravni tim predsjednika Trumpa nastavio je podnositi tužbe u pokušaju osporavanja izbornih rezultata, no većina tih tužbi bila je odbačena zbog nedostataka dokaza ili zbog proceduralnih pogrešaka. Elektorski kolegij, 14. prosinca 2020., službeno potvrđuje pobjedu Joea Bidena s 306 glasova elektora prema Trumpovih 232 (National Archives, n.d.). Unatoč formalnoj potvrdi, Trump nastavlja s iznošenjem tvrdnji o prijevarama, poručujući svojim pristašama da se borba za pravdu nastavlja. Istog dana, glavni državni odvjetnik William Barr podnosi ostavku zbog neslaganja s Trumpom oko njegovih tvrdnji o izbornoj prijevarama i zbog istrage Ministarstva pravosuđa o sinu novoizabranog predsjednika Joea Bidena (Balsamo, 2020).

Barr je ranije izjavio da Ministarstvo pravosuđa nije pronašlo nikakve dokaze o rasprostranjenju prijevarama koja bi promijenila ishod izbora, što je razljutilo Trumpa. Osim toga, Donald Trump je bio izrazito nezadovoljan jer Ministarstvo nije otkrilo istragu o Hunteru Bidenu¹⁸ prije izbora. Barr će napustiti dužnost 23. prosinca 2020., a zamijenit će ga zamjenik Jeff Rosen. Unatoč frustraciji i ranijim napetostima, Barr je većinom bio lojalan saveznik i branitelj Trumpove politike i predsjedničke moći (Balsamo, 2020). Tijekom prosinca 2020. Trump i njegovi saveznici pojačavaju pritisak na državne dužnosnike u ključnim državama.

U Ovalnom uredu Bijele kuće 18. prosinca 2020. održan je sastanak na kojem se raspravljalo o kontroverznim prijedlozima za preokretanje rezultata predsjedničkih izbora, a u kojem su sudjelovali predsjednik Donald Trump, bivši savjetnik za nacionalnu sigurnost Michael Flynn, odvjetnica Sidney Powell i drugi savjetnici. Flynn je predložio uvođenje izvanrednog stanja tzv.

¹⁸ Hunter Biden (rođen 4. veljače 1970., Wilmington, Delaware, SAD) američki je odvjetnik i poduzetnik, sin Joea Bidena. Diplomirao je na Pravnom fakultetu na Yaleu 1996. Karijeru počinje graditi u odvjetničkim uredima, financijskim institucijama i lobističkim tvrtkama. Priznao je desetljećima dugu ovisnost o alkoholu i kokainu. 2023. godine Ministarstvo pravosuđa SAD-a, imenovalo je posebnog tužitelja koji će istražiti ponašanje Huntera Bidena. Nakon provedene istrage, tereti ga se za tri kaznena djela povezana s vatrenim oružjem: (1) davanje lažne izjave pri kupnji vatrenog oružja; (2) davanje lažne izjave u vezi s podacima koje mora čuvati savezni ovlašteni trgovac vatrenim oružjem; (3) posjedovanje vatrenog oružja kao nezakoniti korisnik ili ovisnik (U.S. Department of Justice, 2023). 12. lipnja 2024. Wilmingtonska porota proglasila ga je krivim po sve tri točke optužnice (Reuters 2024). 5. rujna 2024. Hunter Biden izjasnio se na Federalnom sudu u Los Angelesu krivim po svim od devet točaka optužnice, uključujući tri kaznena djela protiv poreza i šest prekršaja protiv poreza. Izricanje presude zakazano je za 16. prosinca 2024. godine. Suočava se s maksimalnom kaznom od 17 godina zatvora. Stvarne kazne za federalne zločine obično su manje od maksimalnih kazni (U.S. Department of Justice, 2024).

*Martial law*¹⁹, kao dio strategije kojom se želi izvršiti zapljena glasačkih strojeva u ključnim državama i ponovno prebrojavanje glasova pod nadzorom vojske. Flynnov prijedlog izazvao je snažan otpor i protivljenje Trumpovih savjetnika. Unatoč intenzivnoj raspravi koja je trajala šest sati, radikalna mjera u konačnici nije implementirana (CNN, 2020). Odvjetnici Bijele kuće, Pat Cipollone i Eric Herschmann, tijekom sastanka su ušli u Ovalni ured i rekli predsjedniku da su teorije koje iznosi o izborima lažne (Robin, 2022). Ubrzo nakon što je sastanak završio, Trump je na Twitteru objavio: „Veliki prosvjed u DC-u 6. siječnja. Budite tamo, bit će divlje!” (CNN, 2020).

U razdoblju od 18. do 30. prosinca 2020., pravni tim predsjednika Trumpa nastavio je zatrpavati institucije tužbama vezanim uz legitimitet izbornih rezultata, ali bez uspjeha. Tim ubrzo počinje razmatrati različite strategije, među kojima dominira ideja da se spriječi potvrda elektorskih glasova u Kapitolu kojima bi se formalizirala pobjeda Joea Bidena na predsjedničkim izborima. Trump u razdoblju od 1. do 6. siječnja 2021. pojačava pritisak na državne službenike i članove Kongresa. Jedan od najpoznatijih primjera je telefonski poziv 2. siječnja 2021. upućen republikanskom državnom tajniku Georgije Bradu Raffenspergeru, u kojem Trump od njega zahtijeva da „pronađe 11.780 glasova”. Tijekom telefonskog poziva, Trump je iznosio teorije zavjere o izborima koje su dužnosnici Ministarstva pravosuđa već opovrgnuli. Pred kraj poziva tajniku Raffenspergeru i njegovom odvjetniku uputio je prijatnju (U.S. Government Publishing Office, 2022: 44). Istog dana republikanski senatori Ted Cruz i Josh Hawley, uz podršku drugih članova Kongresa, najavljuju da će osporiti potvrdu elektorskih glasova na sjednici 6. siječnja.

Dana 3. siječnja 2021. 117. saziv Kongresa, koji uključuje Zastupnički dom i Senat, službeno je započeo s radom. Inauguracija je označila početak mandata novoizabranih članova. Isti dan, republikanski senatori Ted Cruz i Josh Hawley, uz podršku više od 100 republikanskih članova Zastupničkog doma Kongresa i 12 republikanskih senatora, najavili su ulaganje prigovora na rezultate Elektorskog kolegija, tvrdeći da postoje nepravilnosti i zahtijevajući desetodnevnu reviziju rezultata u određenim državama. Međutim, pokušaj je bio neuspješan jer su demokrati

¹⁹ *Martial law* (hrv. vojno stanje) predstavlja privremenu vladavinu vojne vlasti nad određenim područjem tijekom izvanrednog stanja, kada se smatra da civilne vlasti ne mogu vršiti svoje funkcije. Pravni učinci proglašenja vojnog stanja razlikuju se ovisno o jurisdikciji, ali u općem smislu uključuju suspenziju uobičajenih građanskih prava te proširenje vojnog zakona. U teoriji je riječ o privremenom stanju, tzv. izvanrednom ili opsadnom stanju, međutim, vojno stanje u praksi može trajati neograničeno („*Martial law*”, u: Britannica).

imali većinu u Predstavničkom domu, a dio republikanaca u Senatu podržavao je legitimitet izbornih rezultata te samim time i potvrdu Bidenove pobjede (Voice of America, 2021).

U međuvremenu predsjednik Trump razmatrao je smjenu vršitelja dužnosti glavnog državnog odvjetnika Jeffreyja Rosena zbog odbijanja da podrži neutemeljene tvrdnje o izbornoj prijevari. Trump je vršio pritisak na Ministarstvo pravosuđa da pokrene istragu i poduzme pravne radnje koje bi mogle dovesti u pitanje rezultate izbora. Rosen je odbio koristiti ovlasti Ministarstva za promicanje tih tvrdnji, navodeći kao razlog nedostatak dokaza. Trump je razmatrao mogućnost zamjene Rosena odvjetnikom Jeffreyjem Clarcom, koji je bio spremniji podržati njegov plan (Cohen i Mier, 2021). Visoki dužnosnici Ministarstva pravosuđa Richard Donoghue²⁰, Steven Engel²¹ i Patrick Hovakimian²² zaprijetili su Trumpu ostavkom, smatrajući da bi smjena vršitelja dužnosti glavnog državnog odvjetnika i njegova zamjena odvjetnikom po izboru predsjednika predstavljala ozbiljan udar na neovisnost Ministarstva pravosuđa (Woodruff Swan i Wu, 2021). Nakon što je iscrpio sve pravne mehanizme i nakon što su savjetnici odlučno odbacili njegove zahtjeve, predsjednik Trump preusmjerio je pritisak na potpredsjednika Mikea Pencea. Svjestan nezakonitosti radnje, Trump je 4. siječnja 2021., sazvaio sastanak s potpredsjednikom Penceom u Ovalnom uredu, zahtijevajući od njega da na sjednici 6. siječnja odbije prebrojati elektorske glasove (U.S. Government Publishing Office, 2022: 4-7). Preciznije, predsjednik Trump je od potpredsjednika Pencea tražio da odbaci ili vrati elektorske glasove iz određenih država i da iskoristi svoju ulogu predsjedavajućeg da bi preokrenuo rezultate izbora. No potpredsjednik Pence jasno mu je odgovorio da nema ustavne ovlasti za takvo djelovanje (CNN, 2021).

U noći s 5. na 6. siječnja, nekoliko sati prije napada na Kapitol, predsjednik Trump je iz Bijeke kuće uputio niz telefonskih poziva svojim najbližim suradnicima, okupljenim u hotelu Willard u Washingtonu D.C., s namjerom razgovora o načinima obustave certifikacije izborne pobjede Joea Bidena. Među Trumpovim suradnicima u hotelu Willard bili su odvjetnici Rudy Giuliani,

²⁰ Richard Donoghue – bivši vršitelj dužnosti zamjenika glavnog državnog odvjetnika SAD-a, američki državni odvjetnik za Istočni okrug New Yorka i viši dužnosnik u američkom Ministarstvu pravosuđa (DOJ), zastupa korporacije i više rukovoditelje u vladinim i internim istragama (Pillsbury Winthrop Shaw Pittman LPP, n.d.).

²¹ Steven Engel – američki odvjetnik, do siječnja 2021. vršio je funkciju pomoćnika državnog odvjetnika u Uredu pravnog savjetnika Ministarstva pravosuđa, glavnog savjetnika glavnog državnog odvjetnika i glavnog pravnog savjetnika izvršne vlasti, pružajući pravne savjete predsjedniku i tajnicima kabineta (Dechert LPP, n.d.).

²² Patrick Hovakimian – bivši pomoćnik zamjenika državnog odvjetnika.

John Eastman, Boris Epshteyn²³ i strateg Steve Bannon. Predsjednik Trump ih je obavijestio da potpredsjednik Pence oklijeva podržati inicijalni plan ometanja certifikacije, čime je rasprava potekla u smjeru razmatranja strategija za vršenje pritiska na republikanske članove Kongresa (Lowell, 2021).

5.1.2. Političko-institucionalna kriza 6. siječnja i proboj ustanika u Kapitol

U ranim noćnim satima 6. siječnja 2021., predsjednik Trump objavljuje na službenom Twitter profilu poziv republikancima i potpredsjedniku Penceu da interveniraju u proces certifikacije predsjedničkih izbora. U prvoj objavi u 00:43, Trump objavljuje „Opametite se, republikanci, BORITE SE!”, a u sljedećoj objavi u 01:00 iznosi očekivanja od potpredsjednika Mikea Pencea, napisavši „Ako nam potpredsjednik Mike Pence pomogne, osvojit ćemo predsjedničke izbore. Mnoge države žele decertificirati pogrešku koju su učinile pri certificiranju netočnih, pa čak i lažnih brojeva u procesu koji nije odobren od strane njihovih državnih zakonodavnih tijela (što je obavezno). Mike to može vratiti natrag!” (UCSB Presidency Project, n.d.)

U 07:00 pristaše predsjednika Trumpa počeli su se okupljati u blizini Bijele kuće. Trump u 08:06 objavljuje na *Twitteru* „Pospani Chuck Todd²⁴ toliko je zadovoljan lažnim zbrajanjem glasova da ne može ni riječi izgovoriti kako treba. Tužno za gledati!”, a u 08:17 Donald Trump ponovno iznosi tvrdnje o nepravilnostima i prijevarama, ali i očekivanja od potpredsjednika Pencea „Države žele ispraviti glasove, za koje sada znaju da su utemeljeni na nepravilnostima i prijevarama, plus korumpiranom procesu bez zakonodavnog odobrenja. Sve što Mike Pence treba učiniti jest poslati ih natrag u države, I MI POBJEĐUJEMO. Učini to, Mike, ovo je vrijeme za izuzetnu hrabrost!” (UCSB Presidency Project, n.d.). Pet minuta kasnije, u 08:22, predsjednik Trump objavljuje „Republikanska stranka i što je još važnije, naša država, treba predsjedničko mjesto više nego ikad prije – moć veta. Ostanite snažni!” (UCSB Presidency Project, n.d.).

²³ Boris Epshteyn – republikanski strateg, investicijski bankar i financijski odvjetnik rođen u Rusiji. Radio je kao viši politički savjetnik Trumpa tijekom kampanje 2016., bio je direktor komunikacija za Trumpov inauguracijski odbor i kratko je radio u administraciji (Committee to Investigate Russia, n.d.).

²⁴ Chuck Todd – glavni politički analitičar za NBC News.

Od 08:23 do 09:00 predsjednik Trump uputit će telefonski poziv suradnicima Danu Scavinu²⁵, Stephenu Bannonu, Kurtu Olsonu²⁶, Rudyju Giulianiju i Marku Meadowsu²⁷. U međuvremenu vršitelj dužnosti ministra obrane Christopher C. Miller i načelnik Združenog stožera general Mark A. Milley pregledali su plan Ministarstva obrane za podršku policijskim agencijama te su zatražili vježbu kojom bi se ispitale mogućnosti odgovora Ministarstva obrane u kriznim situacijama (Pentagon, 2021).

U 09:00 predsjednik Trump na *Twitteru* iznosi sljedeću tvrdnju „Slučajno su kasno sinoć pronašli 50.000 glasačkih listića. SAD je osramoćen budalama. Naš izborni sustav je gori nego u zemljama trećeg svijeta!” (UCSB Presidency Project, n.d.). Trump u 09:16 objavljuje da „Čak i Meksiko koristi ID glasača” (UCSB Presidency Project, n.d.). U 11:10 održan je sastanak na kojem su prisustvovali predsjednik Trump, sinovi Eric i Donald Jr., tadašnja djevojka Donalda Jr., Kimberly Guilfoyle²⁸, kći Ivanka Trump, šef kabineta Bijele kuće Mark Meadows, pravni savjetnik Eric Herschmann i general Keith Kellogg. U razdoblju između 11:17 i 11:38, predsjednik Trump vodio je telefonski razgovor s neidentificiranom osobom, za koju se nagađa da je bivša senatorica Georgije, Kelly Loeffler. Telefonski poziv je zabilježen u dnevnom rasporedu predsjednika Trumpa, ali ne i u zapisniku poziva. Poziv koji nije zabilježen ni u dnevnom rasporedu ni u zapisniku predsjednika Trumpa poziv je upućen Mikeu Penceu, tijekom kojeg mu je predsjednik Trump navodno rekao „Mike, ti to možeš! Računam da ćeš to učiniti. Ako to ne učiniš, odabrao sam krivog čovjeka prije četiri godine” (National Security Archive, n.d.).

U 11:57 predsjednik Trump započeo je govor pred okupljenim pristašama. U 12:45 je u sjedištu Republikanskog nacionalnog odbora (RNC) pronađena prva od dvije cijevne bombe²⁹. Pola sata kasnije u sjedištu Demokratskog nacionalnog odbora (DNC) pronađena je druga („Testimony of Robert J. Contee”, u: National Security Archive, n.d.). U međuvremenu na zapadnoj strani zgrade Kapitola u 12:50 broj okupljenih prosvjednika prešao je 9.400, čime su kapitolske

²⁵ Dan Scavino – američki politički savjetnik koji je u Trumpovoj administraciji služio kao zamjenik šefa kabineta Bijele kuće. Tijekom prvog mandata bio je odgovoran za Trumpovu strategiju društvenih medija (France 24, 2024).

²⁶ Kurt Olson – američki odvjetnik koji je savjetovao Trumpa u pokušaju da upotrijebi Ministarstvo pravosuđa SAD-a da poništi njegov izborni poraz 2020. (Bloomberg Law, 2024).

²⁷ Mark Meadows – u Trumpovoj administraciji služio je kao šef kabineta Bijele kuće.

²⁸ Kimberly Guilfoyle – američka televizijska voditeljica i bivša tužiteljica u San Franciscu i Los Angelesu.

²⁹ Cijevna bomba – improvizirana eksplozivna naprava koja se sastoji od detonatora i cijevi napunjene eksplozivom („Cijevna bomba”, u: Struna Hrvatsko strukovno nazivlje).

policijske snage brojčano nadjačane s više od 58:1 (National Security Archive, n.d.). Prema svjedočenju Cassidy Hutchinson³⁰ tijekom 6. dana saslušanja pred Odborom za istragu napada na Kapitol 6. siječnja 2021., predsjednik Trump izrazio je želju da se pridruži svojim pristašama u maršu prema Kapitolu. Međutim, zbog sigurnosnih mjera Tajne službe, predsjedniku nije bilo dozvoljeno marširati s prosvjednicima te je otišao u Bijelu kuću.

U 12:58 načelnik Kapitolske policije Steven Sund upućuje prvi poziv sigurnosnom službeniku Zastupničkog doma, tražeći hitnu intervenciju Nacionalne garde zbog rastuće ugroze. Poziv će uputiti još četiri puta: u 13:05, 13:34, 13:39 i 13:45 (Forbes, 2021). U 12:59 Kongres je započeo zajedničku sjednicu. Istovremeno Odred Kapitolske policije za suzbijanje nereda čeka naredbe. U 13:03 Metropolitanska policija Washingtona (MPDC) najavljuje dolazak (House Homeland Security, 2021). Unatoč pojačanju, policijski naponi u zaustavljanju izgrednika nisu bili uspješni zbog čega je situacija na zapadnoj strani zgrade eskalirala. Izgrednici su u 13:15 napali policiju (vidi Sliku 2). U 13:26 Kapitolska policija izdaje naredbu za evakuaciju cijelog kompleksa. Gradonačelnica Washingtona D.C., Muriel Bowser proglašava izvanredno stanje u 13:31. Do 13:49 prosvjednici su probili policijsku liniju na zapadnoj strani Kapitola i nastavili napredovati. Pritisak na snage sigurnosti dosegao je vrhunac u 13:58, kada je policija na sjeveroistočnoj strani Kapitola bila prisiljena povući se zbog sve većeg broja prosvjednika (National Security Archive, n.d.). U 14 sati situacija se dodatno pogoršala na istočnoj strani zgrade gdje su izgrednici probili barikade, a samo nekoliko minuta kasnije došlo je do proboja prozora i ulaza. Istovremeno s probojem, odvijala se tajna evakuacija potpredsjednika Pencea i članova Senata. U 14:14 izgrednici stižu do dvorane Senata. U razdoblju između 14:13 i 14:24 predsjednik Trump razgovara s Kevinom McCarthyjem, čelnikom manjine u Zastupničkom domu (National Security Archive, n.d.).

U 14:24, predsjednik Trump objavljuje na *Twitteru* „Mike Pence nije imao hrabrosti učiniti ono što je trebao učiniti kako bi zaštitio našu zemlju i naš Ustav, dajući državama priliku da potvrde ispravljen skup činjenica, a ne lažne i netočne koje su prethodno ovjerili. SAD zahtijeva istinu!” (UCSB Presidency Project, n.d.). U 14:33 kanal za hitne situacije u Washington D.C. emitira poziv svim raspoloživim službenicima za provođenje zakona da se hitno upute prema Kapitolu radi pomoći u kontroliranju situacije. Kapitolska policija i osoblje zaborikadrali su glavni ulaz na kat Zastupničkog doma kako bi spriječili izgrednike da uđu u prostorije.

³⁰ Cassidy Hutchinson – bivša specijalna pomoćnica predsjednika Donalda Trumpa i šefa njegova kabineta Marka Meadowsa (Simon & Schuster, n.d.).

U tom kritičnom trenutku, predsjednik Trump objavio je na *Twitteru* „Molimo, podržite našu Kapitolsku policiju i organe za provođenje zakona. Oni su zaista na strani naše zemlje. Ostanite mirni!” (UCSB Presidency Project, n.d.). Posljednji članovi osoblja i zastupnici evakuirani su iz prizemlja Doma u 14:42, no oni koji su se nalazili na gornjoj galeriji još uvijek nisu mogli napustiti prostor. Otprilike u 14:44, prilikom pokušaja proboja u predvorje, policija je ustrijelila izgređnicu Ashli Babbitt. Pet minuta kasnije, evakuirani su svi članovi osoblja koji su se nalazili na gornjoj galeriji (National Security Archive, n.d.).

Vršitelj dužnosti ministra obrane u 15:00 utvrđuje da su za jačanje položaja Metropolitanske i Kapitolske policije, ali i za ponovno uspostavljanje sigurnosti u kompleksu Kapitola, potrebne sve raspoložive snage Nacionalne garde D.C. (Pentagon, 2021). U 15:04 vršitelj dužnosti ministra obrane, uz savjete načelnika Združenog stožera, glavnog savjetnika Ministarstva obrane, načelnika Nacionalne garde, vojnog tajnika i načelnika stožera vojske, daje usmeno odobrenje za aktivaciju 1.100 pripadnika Nacionalne garde Distrikta Columbije. Odmah po odobrenju vojni tajnik Ryan D. McCarthy naložio je NGDC pokret i punu mobilizaciju (Pentagon, 2021).

U 15:13 predsjednik Trump ponovno je putem *Twittera* uputio „apel” sličan prethodnoj objavi – bez izričite osude nasilja i bez upućivanja molbe prosvjednicima da se povuku iz kompleksa Kapitola „Tražim od svih u Kapitolu da ostanu mirni. Bez nasilja! Upamtite, MI smo stranka zakona i reda – poštuju zakon i naše muškarce i žene u plavom. Hvala!” (UCSB Presidency Project, n.d.). Tiskovna tajnica Bijele kuće, Kayleigh McEnany, objavila je u 15:36 *tweet* u kojem navodi sljedeće „Prema uputama predsjednika, Nacionalna je garda na putu zajedno s drugim federalnim zaštitnim službama. Ponavljamo apel predsjednika Trumpa na izbjegavanje nasilja i očuvanje mira!” („Kayleigh McEnany 45 Archived”, u: Twitter). U 16:03 predsjednik Trump odlazi u *Rose Garden*³¹ snimiti video u kojem moli prosvjednike da mirno napuste kompleks Kapitola, nakon čega se vraća u Ovalni ured (Predsjednički dnevnik, 2021).

U 16:17 predsjednik Trump na *Twitteru* objavljuje video u kojem izjavljuje „Znam za vašu bol. Znam da ste povrijeđeni. Imali smo izbore koji su nam ukradeni. Pobjeda je bila uvjerljiva i svi to znaju, posebno druga strana. Ali sada morate poći kući. Trebamo mir. Moramo imati zakon i

³¹ *Rose Garden* (hrv. *vrt ruža*) smješten je u zapadnom dijelu Bijele kuće u Washington D.C., točnije duž Zapadne terase i Zapadnog krila u blizini Ovalnog ureda i Kabineta. Povijesni je vrt koji se koristi za svečane događaje, tiskovne konferencije i prijeme. Dizajniran je u vrijeme predsjednika Johna F. Kennedyja, a simbolizira američku državnost i služi kao mjesto ključnih objava i ceremonija (National Park Service, n.d.).

red. Moramo poštivati naše sjajne ljude u provedbi zakona. Ne želimo da itko strada. Ovo su teška vremena. Nikad nisu bila ovakva vremena da bi se takvo što moglo dogoditi, gdje bi nam mogli to oduzeti, meni, vama, našoj zemlji. To su bili lažni izbori, ali ne smijemo igrati igru tih ljudi. Moramo imati mir. Zato pođite kući. Volimo vas. Vrlo ste posebni. Vidjeli ste što se događa. Vidjeli ste da je način na koji se drugi tretiraju, tako užasan i tako zao. Znam kako se osjećate, ali idite kući i idite kući u miru.” (University of Virginia – Miller Center, 2021).

U 16:39 vršitelj dužnosti ministra obrane Christopher C. Miller obavještava Marka Meadowsa o napretku u uklanjanju prosvjednika iz kompleksa. U 17:02 154 pripadnika Nacionalne garde napušta Oružarnicu u Washington D.C. kako bi pružili podršku policiji Kapitola, gdje stižu u 17:40 i započinju operacije podrške. U međuvremenu potpredsjednik Pence zove predsjednicu Zastupničkog doma Nancy Pelosi kako bi dogovorili ponovno otvaranje kongresnih komora u 19:30 (Kongresno svjedočenje: Pisana izjava šefa policije Kapitola SAD-a Stevena A. Sunda, u: National Security Archive, 2021). U Washington D.C. u 18:00 sati u cijelom gradu na snagu stupa policijski sat. Istovremeno, predsjednik Trump na *Twitteru* izjavljuje da su takvi događaji posljedica kada se uvjerljiva i, po njegovim riječima, sveta izborna pobjeda oduzme bez poštovanja i na zloban način, posebno onima koje opisuje kao velike domoljube koji su dugo bili nepravedno tretirani. Prosvjednike još jednom poziva da se mirno i s „ljubavlju” vrate kući te da zauvijek zapamte taj dan (UCSB Presidency Project, n.d.). U 19:00 *Twitter* uklanja objave predsjednika Trumpa i suspendira njegov korisnički račun na 12 sati zbog „opetovanog i teškog kršenja politike građanskog integriteta”. Senat započinje s radom u 20:06, a Zastupnički dom u 21:00. U 03:40 7. siječnja 2021. Kongres službeno proglašava pobjedu Joea Bidena. U 03:49 zamjenik šefa kabineta Bijele kuće Dan Scavino na vlastitom *Twitter* profilu objavljuje izjavu predsjednika Trumpa u kojoj on ističe da se ne slaže s rezultatima, ali najavljuje urednu tranziciju 20. siječnja 2021.

Slika 2. Pristaše predsjednika Trumpa upadaju u Kapitol tijekom sukoba s policijom
Izvor: CNN (Win McNamee – Getty Images)

5.2. PREDsjedNIKOV GOVOR NA ELIPSI 6. SIJEČNJA 2021.

Neposredno prije nasilnog upada izgreznika u zgradu Kapitola Sjedinjenih Američkih Država 6. siječnja 2021., predsjednik Donald Trump započeo je u 11:57 povijesni 70-minutni govor na Elipsi u Južnom parku predsjedničkog kompleksa. Tijekom obraćanja, optužio je Demokratsku stranku, tzv. „*deep state*”, medije i velike tehnološke tvrtke za manipulaciju izbornim procesom i krađu glasova, ponavljajući tvrdnje o izbornoj prijevari i ilegalnim izmjenama u procedurama u ključnim saveznm državama. Govor je započeo kritikom medija, zahtijevajući da se kamere okrenu prema okupljenima kako bi prikazale „što se zaista događa”. Predsjednik je izrazio frustraciju zbog navodne nepravde i ukazao na osjećaj zajedničkog nezadovoljstva među okupljenima: „Ovdje imamo stotine tisuća ljudi i samo želim da ih lažni mediji prepoznaju. Okrenite vaše kamere, molim vas, i pokažite što se zapravo ovdje događa, jer ovi ljudi više neće trpjeti. Oni to više neće trpjeti.” (National Security Archive, 2021: 2).

Jedna od glavnih tema govora predsjednika Trumpa bila je navodna izborna prijevara. Optužio je velike tehnološke tvrtke, poznate kao *Big Tech*³², za sudjelovanje u izbornoj prijevari „Velike tehnološke kompanije sada dolaze na svoje. Pobjedili smo ih prije četiri godine. Iznenađili smo ih. Uхватili smo ih nespremne, a ove godine su namjestili izbore. Namjestili su ih kao nikad do sada. I usput, sinoć nisu ni loše odradili posao, ako ste primijetili.” (National Security Archive, 2021: 2).

Tijekom govora, upotrijebio je popularni izraz *Stop the steal* (hrv. „zaustavite krađu”), potičući prisutne da se suprotstave rezultatima: „Danas ću iznijeti samo neke od dokaza koji potvrđuju da smo pobijedili na ovim izborima i to uvjerljivo. Ovo nisu bili tijesni izbori. Ponekad to kažem u šali, ali ovdje nema šale. Sudjelovao sam u dvojim izborima. U obojima sam pobijedio, a na drugima sam pobijedio mnogo uvjerljivije nego na prvim.”(National Security Archive, 2021: 3). Predsjednik je aludirao na specifične primjere nepravilnosti u brojanju glasova i proceduralne izmjene. U Pennsylvaniji je, kako je tvrdio, više od 8.000 glasačkih listića bilo dodijeljeno osobama čiji podaci odgovaraju umrlim osobama: „Više od 8.000 glasačkih listića u Pennsylvaniji pripisano je ljudima čija se imena i datumi rođenja podudaraju s osobama koje su preminule 2020. godine i prije izbora. Razmislite o tome. Mrtvi ljudi, puno mrtvih ljudi, tisuće, a neki mrtvi ljudi čak su zatražili prijavnicu. To me još više uznemiruje.” (National Security Archive, 2021: 15).

Optužbe su bile usmjerene i na glasovanje putem pošte, koje je nazvao „*scam of mail – in ballots*”, tvrdeći da su demokrati iskoristili pandemiju za prijevaru „Iskoristili su pandemiju kao način da prevare ljude u pravilnim izborima, ali znate, kad vidite ovo i kad vidite što se događa, svi prvo kažu – Gospodine, nikada više nećemo dopustiti da se to dogodi.” (National Security Archive, 2021: 5). Predsjednik Trump nakon toga pozvao je pristaše da se odupru „nametnutom rezultatu”, koji je, prema njegovim riječima, odraz ilegalnih i lažnih procedura, naglašavajući: „Ako dopustimo ovoj skupini ljudi da nezakonito preuzmu našu zemlju, jer nezakonito je – kada su glasovi nezakoniti, kada su do njih došli na nezakonit način, kada su državama koje glasaju dane lažne i prijevarne informacije.” (National Security Archive, 2021: 25). U završnim dijelovima govora, predsjednik Trump potaknuo je okupljene da se upute prema Kapitolu i pruže podršku republikanskim članovima Kongresa. Unatoč brojnim

³² *Big Tech* – termin za najuspješnije i najutjecajnije tehnološke tvrtke u IT industriji. Uključuje sljedeće američke tvrtke: Alphabet (Google), Apple, Meta, Amazon i Microsoft (SDIA Sustainable Digital Infrastructure Alliance, n.d.).

informacijama koje su iznesene tijekom govora, članovi Odbora za istragu napada na Kapitol 6. siječnja 2021. najčešće će se pozivati na sljedeće izjave predsjednika Trumpa koje se smatraju ključnima u poticanju prosvjednika na nered.

„Naši najsvjetliji dani su pred nama. Naša najveća postignuća tek nas čekaju. Mislim da će jedno od naših velikih postignuća biti sigurnost izbora, jer nitko, sve dok ja nisam došao, nije imao pojma koliko su naši izbori korumpirani. I opet, većina ljudi bi stajala tamo u 9 navečer i rekla „Puno vam hvala” i nastavila se baviti svojim životom. Ali ja sam rekao da nešto nije u redu ovdje, nešto je stvarno pogrešno, ovo se nije moglo dogoditi, i borimo se. Borimo se žestoko jer ako se ne borite žestoko, više nećete imati zemlju.” (National Security Archive, 2021: 26).

„Zato ćemo se prošetati Pennsylvanija Avenijom. Obožavam Pennsylvanija Aveniju – i idemo prema Kapitolu. Pokušat ćemo dati...demokrati su beznadni, nikada ne glasaju ni za što, ni jednim glasom, ali mi ćemo pokušati dati našim republikancima – slabima jer jakima ne treba ništa od naše pomoći, pokušat ćemo im dati onu vrstu ponosa i hrabrosti koja im je potrebna da vrate našu zemlju. Pa, prošećimo Pennsylvanija Avenijom.” (National Security Archive, 2021: 27).

Prema procjeni Odbora za istragu napada na Kapitol 6. siječnja 2021. predsjednik Trump je više od 100 puta tijekom govora iznio lažne tvrdnje o tome da su mu izbori ukradeni ili da su namješteni. Također, prema ocjeni Odbora, strategija nije bila puka reakcionarna mjera nego proračunat pokušaj zadržavanja vlasti sijanjem nepovjerenja u izborni proces (Final Report of the Select Committee to Investigate the January 6th Attack on the United States Capitol, 2021: 232).

5.3. TEORIJE ZAVJERA

Teorije zavjera koje su plasirali politički lideri, na čelu s najvišim političkim autoritetom SAD-a, tadašnjim predsjednikom Donaldom Trumpom i radikalno desni mediji kao što su *Fox News* i *Infowars*, uvelike su oblikovale suvremenu političku kulturu SAD-a. Kroz sustavno širenje dezinformacija, uključujući tvrdnje o izbornoj prijevari i postojanju duboke države, narativi su potaknuli nepovjerenje građana u ključne institucije i proces demokratskog odlučivanja. Takve teorije zavjera nisu samo mobilizirale političku bazu već su također polarizirale javnost,

legitimizirale ekstremne ideje i pridonijele degradaciji demokratskih normi. Njihov utjecaj vidljiv je u rastućoj eroziji povjerenja u izborni sustav, javne službe i širu institucionalnu strukturu, što predstavlja izazov za demokratsku stabilnost. Moć javnih predsjedničkih profila na društvenim mrežama ne smije se podcijeniti jer upravo su društvene mreže odigrale ključnu ulogu u širenju dezinformacija vezanih uz izbornu prijevare. Osim što je „pripremao” pristaše za prihvaćanje neistinitih narativa o izornoj prijevari, predsjednik Trump ih je nadahnuo da sami stvaraju takve narative, a zatim je iste ponavljao tijekom svojih javnih nastupa (Final Report of the Select Committee to Investigate the January 6th Attack on the United States Capitol, 2021: 213).

Tijekom drugog dana javnih saslušanja Odbora za istragu događaja 6. siječnja 2021. Amanda S. Wick³³ prezentirala je dokaze istrage Posebnog odbora na temelju kojih je utvrđeno da je u razdoblju od 3. studenog 2020. do 6. siječnja 2021. Trumpova kampanja poslala milijune obmanjujućih *e-mailova* s namjerom prikupljanja financijskih sredstava. Elektroničke poruke sadržavale su formulacije poput „ljevičarska rulja podriva izbore”, pozive pristašama da „ustanu u obranu integriteta izbora” i poticaje na „uzvratanje udara”. Unatoč spoznaji da su tvrdnje o izornoj prijevari neutemeljene, Trumpova kampanja nastavila je slati poštu malim donatorima, sustavno ih potičući na financiranje „Službenog fonda za obranu izbora” (eng. *Official Election Defense Fund*). Prema nalazima Posebnog odbora utvrđeno je da takav fond nikada nije postojao (Final Report of the Select Committee to Investigate the January 6th Attack on the United States Capitol, 2021: 783-784).³⁴

³³Amanda S. Wick – viša istražna savjetnica Posebnog odbora Zastupničkog doma za istragu napada na Kapitol Sjedinjenih Američkih Država 6. siječnja 2021.

³⁴ Predsjednik Trump i njegovi saveznici kampanjom su prikupili 250 mil. USD (100 mil. USD prikupljeno je u prvom tjednu nakon izbora). 9. studenog 2020., predsjednik Trump osnovao je poseban politički akcijski odbor (*PAC*) pod nazivom „Spasimo Ameriku” (eng. „*Save America*”), koji mu je omogućio da zadrži milijune dolara prikupljenih nakon izbora i donira ih organizacijama koje ga podržavaju: 1 mil. USD Institutu za konzervativno partnerstvo (eng. *Conservative Partnership Institute*), 1 mil. USD Institut za politiku „Amerika na prvom mjestu” (eng. *America First Policy Institute*), 204.857 USD za Kolekciju hotela Trump (eng. *Trump Hotel Collection*) i 5 mil. USD tvrtki za organizaciju događaja *Event Strategies Inc.* (Final Report of the Select Committee to Investigate the January 6th Attack on the United States Capitol, 2021: 783-784).

5.3.1. Izborna prijevara

Elektorski kolegij složeni je mehanizam izbornog procesa u Sjedinjenim Američkim Državama uspostavljen Ustavom kao kompromis između izbora predsjednika putem Kongresa i izravnog glasovanja građana. Proces se sastoji od odabira elektora, njihovog glasovanja za predsjednika i potpredsjednika te prebrojavanja njihovih glasova u Kongresu. Elektorski kolegij sastoji se od 538 elektora, a za pobjedu je potrebno 270 glasova (National Archives, n.d.). Svaka država ima onoliko elektora koliko ima članova Kongresa, odnosno Zastupničkog doma i Senata. Političke stranke svake države biraju vlastitu listu potencijalnih birača (USA.gov, n.d.).

Iako je američki izborni sustav kompleksan zbog decentralizirane strukture, različitih izbornih pravila i propisa, znanstvene studije dosljedno potvrđuju da su slučajevi izborne prijevare rijetki i nesustavni (Enders et al., 2021: 1). Općenite tvrdnje o izornoj prijevari učestale su među pojedincima različitih političkih i ideoloških predispozicija. Međutim, vjerovanja u specifične oblike izborne prijevare poput glasovanja putem pošte ili funkcioniranja poštanske službe, potaknuta su porukama političkih elita (Enders et al., 2021: 2). Fund (2008) ističe da su optužbe za izbornu prijevaru često iznosili politički komentatori s jasnim stranačkim opredjeljenjem, čime su one postale sveprisutne u američkoj kulturi, a samim time i izuzetno otporne.

Swami i suradnici (2010) ističu da je vjerovanje u jednu teoriju zavjere povezano s vjerovanjem u druge, konceptualno nepovezane teorije zavjera. Razmišljanje u okvirima zavjere može djelomično ukazivati na dispozicijsku sklonost tumačenju događaja kroz uvjerenje da su isti uzrokovani ili manipulirani zavjerama, što se često naziva mentalitetom zavjere (Imhoff i Bruder, 2014).

Fenomen poznat kao „crvena fatamorgana” (eng. *red mirage*) odnosi se na prividnu prednost republikanskog kandidata tijekom ranih faza prebrojavanja glasova na izborni dan, uzrokovanu razlikama u načinima glasanja među biračima. Na predsjedničkim izborima 2020., značajan postotak demokratskih birača odlučio se za glasovanje putem pošte ili za prijevremeno glasovanje³⁵, dok su republikanski birači većinom davali prednost osobnom glasovanju na sam dan izbora. Glasovi prikupljeni na dan izbora prebrojavani su prvi, čime je nastupila iluzija

³⁵ Prijevremeno glasovanje (eng. *early voting*) opcija je glasovanja kojom je biračima omogućeno glasovanje prije službenog dana izbora. Ovlašteni i registrirani birači mogu glasovati prije službenog dana izbora na bilo kojem predviđenom mjestu za prijevremeno glasovanje. Proces glasovanja isti je kao i na dan izbora, a glasački listići pohranjuju se u istu opremu za glasovanje (Florida Division of Elections, 2024).

republikanske prednosti koja se smanjivala ili preokretala s naknadnim prebrojavanjem glasova pristiglih putem pošte. Unatoč tome što je taj obrazac bio dobro poznat prije 2020., kampanja predsjednika Trumpa iskoristila ga je kao osnovu za tvrdnje o izbornim nepravilnostima. Trumpov tadašnji voditelj kampanje William Stepien potvrdio je da je predsjednik bio upozoren kako će se konačni rezultati mijenjati s obzirom na pristizanje i prebrojavanje glasova poštom, kao što je bio slučaj i na izborima 2016. godine. Predsjednik Trump iskoristio je tu anomaliju kako bi neopravdano proglasio pobjedu na izborni dan, ignorirajući naknadno prebrojavanje glasova (Final Report of the Select Committee to Investigate the January 6th Attack on the United States Capitol, 2021: 197-198).

Optužbe povezane s izbornom prijevarom uključivale su organizirani prijevoz birača preko državnih granica radi glasovanja, sustavno umanjivanje broja prebrojanih glasova, uništavanje glasačkih listića, dvostruko prebrojavanje glasova u korist protukandidata Joea Bidena, glasovanje preminulih osoba i osoba bez dokumentacije (Ucinski i Parent, 2014). Od 2016. godine, 91 od 168 mjesta u Nacionalnom odboru Republikanske stranke popunjeno je uglavnom novim lojalistima povezanim s GOP organizacijama saveznih država koje podržavaju Trumpa. Prema riječima Harmeet Dhillon, članice R.N.C. iz Kalifornije, prioritet GOP bio je zadržati Trumpove birače. To nije bilo moguće postići promjenom smjera i osudom predsjednikova nedemokratskog ponašanja. Republikanski birači su od stranke očekivali kontinuitet i zadržavanje smjera. Prema anketi Axios-Ipsosa, provedenoj sredinom siječnja, otprilike deset dana nakon nasilnog napada na Kapitol većina republikanaca podržavala je predsjednikovo ponašanje, smatrajući da bi trebao biti republikanski kandidat na izborima 2024. godine (Luke 2021, usp. Lerer i Epstein, 2021: A1).

5.3.2. Revizionizam i teorije o povratku na predsjedničku funkciju

Neposredno nakon napada na Kapitol, u određenim konzervativnim medijima i na društvenim mrežama pojavile su se različite teorije i dezinformacije kojima se planiralo preusmjeriti krivnju za nasilje na druge skupine ili pojedince. Među prvim takvim tvrdnjama bile su one o umiješanosti pripadnika Antife³⁶ prurušenih u Trumpove pristaše. Tvrdnje su brzo demantirane.

³⁶Antifa predstavlja širok i decentraliziran politički pokret koji okuplja pojedince i skupine uvjerenе da fašizam i dalje predstavlja ozbiljnu prijetnju demokratskim i mirnim društvima te smatraju da je nužno suprotstaviti mu se izvanrednim, radikalnim, a povremeno i nasilnim ili nezakonitim metodama („Antifa”, u: Britannica, 2024).

Jedan od primjera takvih dezinformacija bio je slučaj Jakea Angelija, poznatog sudionika desničarskih političkih skupova, koji je identificiran kao član Antife, premda su dokazi ukazivali na njegovu povezanost s QAnon pokretom (FactCheck.org, 2021).

Jake Angeli ili Yellowstone Wolf, čije je pravo ime Jacob Anthony Chansley, poznat je i pod pseudonimima Q Šaman ili QAnon Šaman. Iako je 6. siječnja 2021. godine ušao u Kapitol s drugim izgređnicima, Angeli nije bio optužen za izravno nasilje nad osobama. Međutim, njegovo ponašanje, uključujući ostavljanje poruke na stolu tadašnjeg potpredsjednika Mikea Pencea s riječima „Samo je pitanje vremena. Pravda dolazi!” smatrano je prijetećim te je osuđen na 41 mjesec zatvora zbog uloge u napadu na Kapitol. Zahvaljujući QAnon pokretu, FBI je prvi put identificirao marginalne teorije zavjere kao sigurnosnu prijetnju.

U obavještajnom biltenu iz ureda FBI-ja u Phoenixu, datiranom 30. svibnja 2019., samoprolašeni QAnon vođe i sljedbenici identificirani su kao „domaći ekstremisti vođeni teorijama zavjere”. Riječ je o prvom izvještaju te vrste. U dokumentu se navodi niz uhićenja povezanih s nasilnim incidentima motiviranim marginalnim uvjerenjima, uključujući i neka koja nisu javno objavljena. FBI je upozorio SAD na sve veću prijetnju domaćih nasilnih ekstremista, proglasivši ih najvećom prijetnjom terorizma u 2021. godini (Serbakov, 2021). Više od 8 % uhićenih osoba povezanih s napadom na Kapitol čine pripadnici QAnona (Farivar, 2021).

Prema prikupljenim obavještajnim podacima, uoči 6. siječnja nije postojala osnova za zaključak da bi Antifa ili druge lijevo orijentirane skupine mogle sudjelovati u nasilnim protudemonstracijama ili napasti pristaše predsjednika Trumpa tog dana. Obavještajni podaci od 5. siječnja 2021. ukazivali su na to da su neke lijeve skupine svojim članovima preporučile da „ostanu kod kuće” i ne sudjeluju u događajima 6. siječnja (Final Report of the Select Committee to Investigate the January 6th Attack on the United States Capitol, 2021: 31). Među teorijama zavjere o napadu na Kapitol pojavile su se i tvrdnje o tome da je događaj bio *false flag*³⁷ operacija, odnosno da su ga orkestrirali pojedinci unutar savezne vlade s namjerom diskreditiranja konzervativaca. Najistaknutiji promotor te ideje bio je voditelj *Fox Newsa* Tucker Carlson koji je u listopadu 2021. producirao seriju u tri dijela pod nazivom *Patriot Purge* (hrv. „Progon patriota”), koja je emitirana na streaming servisu *Fox Nation*. U seriji je sugerirao

³⁷ Izraz *false flag* (hrv. „lažna zastava”) odnosi se na insceniranu neprijateljsku ili destruktivnu akciju koja je osmišljena tako da stvori privid kako ju je izvršio netko drugi, dok stvarni počinitelj ostaje prikriven (*False flag*, u: Merriam-Webster Dictionary, n.d.).

da je napad na Kapitol bio vladina operacija s ciljem „uokvirivanja” desničara, zamka koju je orkestrirala FBI. Tvrdio je da je isti aparat nacionalne sigurnosti, koji se značajno proširio nakon terorističkih napada 11. rujna 2001., sada usmjeren na uklanjanje Trumpovih pristaša. Carlson je vlastitu seriju opisao kao „činjenično neosporivu” (McCarthy, 2021).

Jedna od teorija zavjera koje su se razvile u kontekstu napada na Kapitol 6. siječnja uključivala je tvrdnje o odgovornosti predsjednice Zastupničkog doma Nancy Pelosi za sigurnosne propuste tog dana. Tvrdnje da je Pelosi spriječila raspoređivanje Nacionalne garde ili ignorirala obavještajne preporuke nisu potkrijepljene dokazima (FactCheck.org, 2021). Kao predsjednica Zastupničkog doma SAD-a Nancy Pelosi nije imala ovlast aktivirati Nacionalnu gardu na federalnoj razini. Sukladno Ustavu i zakonodavnom okviru SAD-a, konačnu odluku o aktivaciji Nacionalne garde donosi predsjednik SAD-a kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga.

„Grand finale” političkih i institucionalnih predbacivanja odgovornosti za izazivanje i sprečavanje napada na Kapitol 6. siječnja pratile su sve raširenije teorije zavjere o „reinstalaciji” Trumpa na predsjedničku funkciju. Teorije su se temeljile na uvjerenjima da će Trump unatoč porazu na predsjedničkim izborima i unatoč inauguraciji Joea Bidena ponovno preuzeti vlast zahvaljujući političkim, pravnim pa čak i vojnim intervencijama koje će poništiti izborne rezultate i omogućiti Trumpov povratak predsjedničkim dužnostima.

Teorije zavjere o reinstalaciji Trumpa bile su široko rasprostranjene zahvaljujući QAnon pristašama i sličnim pokretima koji su odbijali prihvatiti legitimitet izbornih rezultata (Anti-Defamation League, n.d.). Određene skupine pristaša Donalda Trumpa, uključujući i sljedbenike QAnona, bile su uvjerenе da će Trump ponovno preuzeti predsjedničku funkciju 4. ožujka 2021. godine (CNN, 2021). U odnosu na druge teorije zavjera, narativi QAnona stekli su dodatni legitimitet kada su javni dužnosnici počeli širiti dezinformacije i promovirati QAnon poruke.

Primjerice, tijekom izbora u studenom 2020. godine, dvoje pristaša QAnona izabrano je u Kongres – Marjorie Taylor Greene osigurala je mjesto u Zastupničkom domu kao predstavnica Georgije, dok je Lauren Boebert izabrana za predstavicu Colorada. Greene i Boebert svrstavaju se među desetak republikanskih dužnosnika koji su pružili podršku ili doprinijeli vjerodostojnosti QAnona (Tully-McManus, 2020).

5.3.3. Kritička rasna teorija, bijeli genocid i židovski plan

Kritička rasna teorija (CRT) predstavlja intelektualni i društveni pokret te okvir pravne analize koji počiva na pretpostavci da rasa nije prirodna ni biološki utemeljena osobina fizički različitih podskupina ljudi, već društveno konstruirana, odnosno kulturno uvjetovana kategorija korištena za ugnjetavanje i eksploataciju osoba s drugom bojom kože („CRT Critical Race Theory”, u: Britannica, 2024).

Tijekom 2021. godine, kritička rasna teorija našla se u središtu zlonamjernih viralnih kampanja s kojima je ekstremistička skupina Proud Boys³⁸ širila ideologiju o „bijelom genocidu” i regrutirala nove članove. Akcije su uključivale prosvjede, distribuciju propagande i aktivnosti na internetu (Anti-Defamation League, 2021). Kritička rasna teorija primarno pripada obrazovnom programu visokoškolskih ustanova, osobito pravnih fakulteta gdje se poučava u kontekstu kritičke analize zakona, razumijevanja povijesnog konteksta, sustavnog rasizma i povećanja društvene i institucionalne pravednosti. U SAD-u samo nekoliko K-12³⁹ javnih škola poučava određene segmente kritičke rasne teorije. Pojavile su se neutemeljene optužbe da se poučava u većini osnovnih i srednjih škola, što je izazvalo zabrinutost roditelja.

Protivnici kritičke rasne teorije tvrdili su da poučavanje u školama dovodi do stvaranja osjećaja krivnje kod učenika bijele rase, prisiljavajući ih da preuzmu odgovornost za zločine koje sami nisu počinili. Suprotno tome, zagovornici teorije isticali su važnost edukacije učenika o povijesnim činjenicama i suvremenim oblicima rasizma. Internetska rasprava ubrzo je kulminirala inicijativama za uvođenje zabrane pojedinih knjiga u školskim knjižnicama i njihovo izostavljanje iz školskog kurikulumu (Natanson, 2023). Digitalne platforme poput šifriranih *chat* soba, internetskih foruma kao što su *4chan*⁴⁰ i audiovizualnih distribucijskih

³⁸ Proud Boys – neofašistička bijelo-nacionalistička organizacija osnovana u Sjedinjenim Američkim Državama 2016. godine, poznata po promicanju mizogine i antisemitske retorike, povezanosti s QAnon teorijama zavjera, otvorenoj podršci predsjedniku SAD-a Donaldu Trumpu te učestaloj sklonosti nasilju u javnom prostoru. Organizaciju je Southern Poverty Law Center službeno klasificirao kao grupu mržnje, dok su je vlade Kanade i Novog Zelanda proglasile terorističkom organizacijom (*Proud Boys*, u: Britannica, 2024).

³⁹ Klasifikacija K-12 obuhvaća cjelokupni obrazovni sustav od vrtića do 12. razreda, usmjeren na učenje i razvoj djece i adolescenata prije upisa na fakultet ili sveučilište (Science Direct, n.d.).

⁴⁰ *4chan –imageboard* platforma koju karakterizira visoka razina anonimnosti korisnika i minimalna moderacija sadržaja, što često omogućava prisutnost grafičkih ili ekstremnih sadržaja. Korisnicima je omogućeno dijeljenje tekstualnih i vizualnih sadržaja te sudjelovanje u diskusijama koje obuhvaćaju širok raspon tema. U političkom

servisa poput *BitChutea*, često su služile kao prostori u kojima se kritička rasna teorija prikazivala kao egzistencijalna prijetnja bijeloj rasi te kao dio navodnog „židovskog plana” s ciljem destabilizacije društva (Anti-Defamation League, 2021).

Nakon ubojstva Georgea Floyda, upotreba pojma „sustavni rasizam” značajno se povećala. U medijskom je diskursu pojam bio prisutniji nego u protekla tri desetljeća zajedno (Tierra 2023: 13 usp. Chin 2021). Nagla integracija pojma u *mainstream* diskurs rezultirala je kontroverzama i neslaganjem, osobito među konzervativnom desnicom koja je reagirala pokušajima zabrane pojmova kao što su sustavni rasizam, bijela nadmoć i bjelačka privilegiranost u obrazovnom kontekstu (Tierra 2023: 13, usp. Benson 2022; Ray i Gibbons 2021; Wallace-Wells 2021). U tom kontekstu, konzervativni mediji poput *Fox Newsa* pojačali su diskurzivnu mobilizaciju spominjanjem pojma „kritička rasna teorija” preko 1.300 puta tijekom razdoblja od četiri mjeseca (Benson, 2022). Unatoč intenzivnoj medijskoj kampanji, istraživanja ukazuju na to da je značajan dio bijelih Amerikanaca imao ograničeno razumijevanje akademske suštine kritičke rasne teorije, pri čemu se njihovo shvaćanje svodilo na uvjerenje da takvi koncepti ne pripadaju obrazovnom sustavu (Benson, 2022).

5.3.4. Velika zamjena stanovništva

Sredinom rujna 2021., američki mediji usmjerili su pozornost na sve veći broj haitskih migranata koji su tražili zaštitu na granici u Del Riju u Teksasu. Većina migranata deportirana je natrag u Meksiko ili u Haiti, ali neke haitske obitelji ostale su u SAD-u kako bi zatražile azil na imigracijskom sudu. 22. rujna 2021., voditelj Tucker Carlson iznio je vlastitu teoriju o zbivanjima na granici, ustvrdivši da „ništa od onoga što se događa nije slučajno” i da je tadašnja migracijska politika SAD-a imala za cilj „izmijeniti rasni sastav zemlje”. Spomenutu imigracijsku politiku nazvao je „velikom zamjenom”, odnosno zamjenom „baštinika Amerike” poslušnijim ljudima iz dalekih zemalja. Carlson je zaključio da su Bidenove politike prema

kontekstu, korisnici *4chan* i *8chan* platforme povezivani su s ekstremnim političkim ideologijama i kriminalnim aktivnostima. *Alt-right*, neo-nacističke i bijelo-nacionalističke skupine upotrebljavale su platformu kao alat za regrutaciju. Teorije zavjere kao što su „*Pizzagate*” i QAnon, nastale su upravo ondje. Platforme su služile za organiziranje kampanja uznemiravanja pojedinaca, grupa i drugih mrežnih stranica te za distribuciju dječje pornografije. Na platformama su masovni ubojice objavljivali manifeste i poveznice na prijenose svojih zločina („4chan i 8chan”, u: Britannica, 2024).

haitskim imigrantima usmjerile SAD na „samoubilačku putanju” (National Immigration Forum, 2021: 1). U tom kontekstu, geneza teorije „velike zamjene” počiva na tvrdnjama da su politike otvorenog pristupa imigraciji, osobito prema imigrantima koji ne pripadaju bijeloj populaciji, dio plana za potkopavanje ili zamjenu političke moći i kulturne dominacije bijelaca u zapadnim društvima (National Immigration Forum, 2021: 1). Za odgovornost se najčešće optužuju lijevo orijentirane domaće ili međunarodne elite, koje prema tim tvrdnjama djeluju samostalno ili pod utjecajem navodnih židovskih zavjerenika („Replacement Theory”, u: Britannica, 2024).

Kontekst unutar kojeg je razvijena teorija „velike zamjene” obilježen je padom stope nataliteta i povećanjem imigracije iz novih izvora, osobito iz sjeverne Afrike i drugih bivših europskih koloniziranih teritorija. Teorija je nastala tijekom 1970-ih, u samom početku tzv. „druge demografske tranzicije”, koju su isprva prepoznali samo profesionalni demografi, dok se fokus šire javnosti još neko vrijeme zadržao na opasnostima globalne prenapučenosti. Tijekom razdoblja druge demografske tranzicije, stope nataliteta pale su do razine koja više nije bila dovoljna za održavanje postojeće demografske strukture. Imigracija je u tom trenutku poslužila kao izvrsno rješenje za negativne učinke niskih razina nataliteta, omogućujući demografsku stabilizaciju i održavanje gospodarskog rasta (Sedgwick, 2024).

Teorija ima duboke korijene u američkim raspravama o imigraciji, a njezine moderne inačice razvile su se pod utjecajem francuskih nacionalističkih autora i ekstremnih *alt-right* ideologa. Francuski pisac Jean Raspail u svom romanu „Logor svetaca” (1973.) prikazuje propast zapadnog društva zbog masovne imigracije iz država globalnog juga. Roman je kasnije postao utjecajna literatura među američkim bijelim supremacistima i antiimigrantskim pokretima tijekom 1980-ih i 1990-ih. Inspiriran prethodnikom Raspailom, Renaud Camus u svojoj je knjizi „Velika zamjena” (2012.) razradio koncept tvrdeći da bijeli Europljani trpe „obrnuti kolonijalizam” koji vodi do njihove demografske i kulturne marginalizacije (National Immigration Forum, 2021: 2).

Tijekom 2010. teorija se proširila među *alt-right* i bijelim supremacijskim krugovima, a 2017. godine slogan „Nećete nas zamijeniti” postao je istaknuti simbol na ekstremističkom skupu *Unite the Right* (hrv. „Ujedinimo desnicu”) u Charlottesvilleu. Istovremeno, priljev migranata u južnu Europu i na granici SAD-a s Meksikom, doveo je do popularizacije teorije u širim

političkim i medijskim krugovima, osobito uz podršku političara poput Stevea Kinga⁴¹ i promidžbu na *Fox Newsu*, predvođenu Tuckerom Carlsonom (National Immigration Forum, 2021: 2). Pozadina skupa „*Unite the Right*” održanog u Charlottesvilleu u kolovozu 2017. godine reakcija je na odluku grada o uklanjanju spomenika generalu Konfederacije Robertu E. Leeju, koji je dugo bio simbol podjela i rasne nepravde. 11. kolovoza 2017., večer uoči skupa „*Unite the Right*”, održan je noćni mimohod tijekom kojeg je približno tisuću sudionika, pripadnika bijelih nacionalističkih i supremacističkih skupina, marširalo s bakljama na Sveučilištu u Virginiji, čime su demonstrirali simboličku povezanost s ekstremističkim ideologijama iz prošlosti (Lieberman 2022).

5.3.5. Duboka država

U suvremenom političkom diskursu teorije o postojanju skrivenih struktura moći, koje djeluju unutar političkih institucija neovisno o volji izabranih dužnosnika, ponovno su dobile na popularnosti 2021. godine. Pojam „duboke države” često se promatra u okviru teorija zavjera, gdje se tumači kao sustavni metanarativ koji povezuje i usklađuje različite teorije zavjere u koherentnu cjelinu. Opisuje se kao „parapolitički entitet koji sustavno djeluje zavjerenički s ciljem potkopavanja interesa javnosti” (Blanuša, 2018: 373). ž

Temeljna razlika između države i duboke države proizlazi iz prirode njihova djelovanja i legitimiteta. Za razliku od države, koja otvoreno oblikuje javne politike i čije je djelovanje dostupno uvidu građana, duboka država djeluje prikriveno, manipulirajući institucionalnim procesima, političkim akterima i javnim mnijenjem. Zahvaljujući tajnosti i izostanku demokratske odgovornosti, duboka država funkcionira poput trajne vlasti, neovisno o promjenama službenih nositelja vlasti, čime osigurava politički kontinuitet izvan okvira formalnih izbora (Burchill, 2020).

U američkom kontekstu, teorija revitalizaciju primarno duguje QAnonu i tvrdnjama pokreta o neizbježnoj, mesijanskoj pobjedi predsjednika Donalda Trumpa nad „dubokom državom”. Iako teorija nije inherentno antisemitistička, ima određene dodirne točke i suvremene asocijacije s antisemitizmom. Često se iznose tvrdnje da su Rothschildovi, George Soros i drugi istaknuti

⁴¹ Steve King (rođen 28. svibnja 1949., Storm Lake, Iowa, SAD) bivši je republikanski kongresmen iz Iowe, poznat po kontroverznim izjavama o imigraciji i rasnim pitanjima.

Židovi vodeći članovi te strukture. Predstavnica Georgije u Kongresu Marjorie Taylor Green⁴² javno je, uz podršku glasnogovornice guvernera Floride, Christine Pushaw iznosila antisemitističke teorije o obitelji Rothschild (Intelligencer, 2021). Zastupnica Greene izazvala je kontroverze zbog svojih izjava o „židovskim svemirskim laserima”. U objavi na *Facebooku* iz 2018. godine Green je spekulirala da su smrtonosni požari u Kaliforniji možda uzrokovani laserskim zrakama iz svemira, koje je navodno financirala obitelj Rothschild (Snopes, 2024).

S obzirom na spomenuto važno je istaknuti sljedeće. Administracije koje su prethodile Trumpovoj uglavnom su težile uspostavi strože kontrole nad dijelovima vlade kojima su bile ideološki suprotstavljene. Trumpova administracija otišla je korak dalje. Umjesto promicanja administrativne stručnosti i oslanjanja na znanstvene resurse, administracija je često birala rukovodeći kadar s neadekvatnim kvalifikacijama, čije su ideološke predispozicije bile u direktnom sukobu s misijom organizacija kojima su rukovodili (Moynihan, 2020: 1). Samim time može se implicirati da Trump nije demontirao tzv. „duboku državu”, već je stvarao vlastitu.

Trump je djelovao kao da doista vjeruje u teorije zavjera o „dubokoj državi”. On ih je i propagirao. Od uspostave sustava državne službe, teško je pronaći predsjednika koji je bio toliko uvjeren da su karijerni službenici sila zla koju treba kontrolirati. U razdoblju od svega 40 godina, SAD su prešle od Reaganove izjave „Vlada nije rješenje naših problema; Vlada je problem” do konspiracijski nastrojenog pogleda na javne službenike, ne samo kao disfunkcionalne već i kao namjerno usmjerene na podriivanje predsjednika (Moynihan, 2020: 9).

5.3.6. Veliko resetiranje

Teorija zavjere poznata pod nazivom *The Great Reset* (hrv. „veliko resetiranje”), zaživjela je u proljeće 2020. godine, tijekom početnih faza pandemije COVID-19. Prema teoriji, pandemija i s njom povezane mjere javnog zdravstva, zapravo su instrumenti „globalne tehnokratske elite”

⁴² Marjorie Taylor Green (rođena 27. svibnja 1974., Milledgeville, Baldwin County, SAD) američka republikanska političarka i članica Zastupničkog doma Kongresa od 2021. Greene je prvi put privukla nacionalnu pozornost tijekom kandidature za Kongres zbog promocije QAnon teorija na društvenim mrežama. Pozicionirala se kao istaknuti glas političkog pokreta MAGA – *Make America Great Again*, koalicije radikalno desnih populista koja se oblikovala tijekom predsjedništva Donalda Trumpa (2017. – 2021.) („Marjorie Taylor Green”, u: Britannica, 2024).

kojima se ona perfidno služi kako bi ostvarila globalistički plan s ciljem potkopavanja suvereniteta i gospodarskog prosperiteta Sjedinjenih Američkih Država (Rectenwald, 2022). Pristaše teorije smatraju da je pandemija konstruirana ili barem donekle iskorištena kao sredstvo postizanja radikalnih promjena u globalnom gospodarstvu i društvenom uređenju. Tijekom 2021. pristaše teorije su velikim resetiranjem nazivali sve politike Bidenove administracije s kojima se nisu slagali (Anti-Defamation League, 2021).

Izraz „veliko resetiranje” ponovno je popularizirao Klaus Schwab, osnivač i izvršni predsjednik Svjetskog ekonomskog foruma (WEF), kao naziv za inicijativu obnove globalnog gospodarstva nakon pandemije s naglaskom na održivost, socijalnu pravdu i transformaciju ekonomskih sustava kako bi se prevladali učinci pandemije. Prema Rectenwaldu (2022) Svjetski ekonomski forum (WEF) izvor je retorike i politika o dionicima i javno-privatnom partnerstvu koje prihvaćaju vlade, korporacije, nevladine organizacije, organizacije civilnog društva i međunarodna upravljačka tijela.

Točan izraz „veliko resetiranje” postao je poznat u širem kontekstu 2010. godine, kada je američki teoretičar urbanih studija Richard Florida objavio knjigu pod nazivom „*Veliko resetiranje: Kako novi načini života i rada pokreću prosperitet nakon krize*”, kao odgovor na financijsku krizu iz 2008. godine. Florida u knjizi tvrdi da je slom 2008. bio posljednji u nizu velikih resetiranja, uključujući Dugu depresiju 1870-ih i Veliku depresiju 1930-ih. Umjesto stagnacije, kako se često prikazuju, velika resetiranja predstavljaju razdoblja inovacija koje mijenjaju paradigme i donose geografsku rekonfiguraciju (Rectenwald 2022, usp. Florida 2010).

Nakon što je Svjetski ekonomski forum (WEF) lansirao inicijativu 3. lipnja 2020. godine, prvi video koji je opisivao inicijativu kao „preuzimanje moći Novog svjetskog poretka”, objavljen je četiri dana kasnije na alternativnoj video platformi *BitChute*, pri čemu je do 14. ožujka 2023., zabilježio više od 100.000 pregleda. Pred kraj lipnja 2020. godine, članak Justina Haskinsa s Heartland Instituta, vodećeg *think tanka* poznatog po negiranju klimatskih promjena, objavljen je na *Fox Businessu*. Haskins je u članku tvrdio da je „socijalistički okvir Velikog resetiranja jasan: uništiti globalnu kapitalističku ekonomiju i reformirati zapadni svijet.” Referirajući se na izjave govornika Svjetskog ekonomskog foruma, Haskins je u senzacionalističkom stilu *Foxa* ponudio apokaliptični scenarij: „Ako vas ovi citati ne užasavaju, trebali bi. Ovdje imamo neke od najutjecajnijih ljudi svijeta koji pozivaju na uništenje globalnog kapitalizma, dok američki gradovi gore, kipovi očeva osnivača se ruše, a svjetska ekonomija se bori s oporavkom od svog najgoreg kolapsa u stoljeću.” (Haskins, 2020).

Do studenog 2020. godine, zavjerenički narativi o „velikom resetiranju” potaknuli su značajan interes šire javnosti. Istaknute osobe i organizacije poput Tuckera Carlsona i Laure Ingraham (oboje s Fox Newsa), Bena Shapira⁴³, Glenna Becka i Breitbart Newsa, počeli su proizvoditi sadržaje u kojima su „veliko resetiranje” opisivali kao pokušaj liberalnih elita za uspostavljanje novog svjetskog poretka (Gallagher i O'Connor, 2023).

5.3.7. Spasimo djecu

Teorija zavjere poznata pod nazivom „Spasimo djecu” (eng. „*Save the children*”) proizašla je iz radikalnih ideoloških sfera povezanih s QAnon pokretom. Ozbiljan zamah dobila je tek 2020. Prema teoriji, globalna elita, uključujući vodeće demokratske političare i holivudske zvijezde, vodi tajnu organizaciju trgovine djecom i seksualnog iskorištavanja djece. Bio je to legitiman pokret tijekom 2020., koji su QAnon sljedbenici preoteli i iskoristili za širenje tvrdnji o globalnoj kabali pedofila koja provodi otmice djece u svrhu ekstrakcije adrenokroma⁴⁴ iz njihovih nadbubrežnih žlijezda (Anti-Defamation League, 2021).

Širenje dezinformacija odvijalo se putem digitalnih platformi poput *Facebooka*, *Instagrama* i *TikToka*, pri čemu je *hashtag* #SavetheChildren bio učinkovit propagandni instrument QAnon narativa. Pokret nije utemeljen na originalnim zavjereničkim narativima. Riječ je o reinterpretaciji postojećih motiva i obrazaca dezinformacija, primarno onih iz *Pizzagate* 2016. godine. *Pizzagate* je teorija zavjere prema kojoj su visoki demokratski dužnosnici SAD-a bili uključeni u lanac seksualne eksploatacije djece, smješten u podrumu pizzerije u Washingtonu D.C. Teorija je nastala nakon što je WikiLeaks objavio *e-mailove* Johna Podeste⁴⁵. Desničarski

⁴³ Ben Shapiro (rođen 15. siječnja 1984., Burbank, California, SAD) američki je konzervativni politički komentator, javni govornik, autor i odvjetnik. Suosnivač je i emeritus urednik The Daily Wirea, konzervativne medijske tvrtke i voditelj The Ben Shapiro Showa, najvećeg konzervativnog podcasta i radijske emisije u zemlji. Diplomirao je političke znanosti na Sveučilištu UCLA i pravo na Harvardu 2007. godine (Premiere Speakers Bureau, n.d.).

⁴⁴ Adrenokrom je nestabilan kemijski spoj nastao oksidacijom epinefrina (adrenalina) s kemijskom formulom $C_9H_9NO_3$. Naziv potječe od riječi „adrenalin”, koja označava njegov izvor i „krom”, koja upućuje na njegovu ljubičastu boju („Adenochrome”, u: Britannica, 2024).

⁴⁵ John Podesta – osnivač Centra za američki napredak. Služio je kao savjetnik predsjednika Baracka Obame, u čijem je mandatu bio odgovoran za koordinaciju klimatske politike i inicijative administracije. Prethodno je bio

ekstremisti i ruski „trolovi” na forumima poput *Achana* i *Reddita*, tvrdili su da je izraz „cheese pizza” u *e-mailovima* o planovima za večeru zapravo šifra za dječju pornografiju. Povezanost pizze i seksualnog zlostavljanja djece navela je korisnike foruma da za metu odaberu pizzeriju Comet Ping Pong u Washingtonu, iz koje je Podesta često naručivao. Teorija zavjere postojala je sve bizarnija uključujući tvrdnje o postojanju „elitnog, sotonističkog, kanibalističkog lanca trgovine djecom” koji djeluje iz podruma Comet Ping Ponga (Holoyoda, 2022).

5.4. MEDIJSKA PRISTRANOST I POLITIČKE POSLJEDICE

Ugledni američki politolog Thomas E. Patterson 2016. istaknuo je da je Donald Trump, prema određenim interpretacijama, prvi autentičan primjer predsjedničkog kandidata čijem su usponu primarno doprinijeli mediji. Iako je Trump kasnije uspješno artikulirao političke poruke koje su odjeknule u javnosti, ključnu ulogu u njegovom političkom usponu pripisuje upravo medijima (Patterson, 2016). Mediji koje je predsjednik Trump kontinuirano proglašavao „neprijateljima naroda”, poput CNN-a, MSNBC-a, *Washington posta* i *New York Timesa*, paradoksalno su mu osiguravali iznimno visoku razinu medijske prisutnosti i vidljivosti. Iako je većina tog sadržaja bila kritički intonirana, Trump je „upravljao” dnevnim redom medija bez presedana. Tijekom prvog mjeseca predsjedničkog mandata, Donald Trump generirao je 817 milijuna dolara vrijednosti zarađene medijske pozornosti, tzv. *earned media*, u usporedbi s Barackom Obamom koji je u istom razdoblju ostvario 169 milijuna dolara (Benson, 2019: 73).

Medijska fascinacija Trumpom zadržala se tijekom cijelog trajanja njegova predsjedničkog mandata, uključujući izbore 2020. godine, postizborno razdoblje, ali i velik dio predsjedničkog mandata Joea Bidena (Dunaway i Graber, 2022: 4). Analizom izvještavanja tijekom cijele opće predizborne kampanje 2020. godine utvrđeno je da je omjer emitiranih izjava Trumpa i Bidena na *Fox Newsu* iznosio približno 60:40 dok je na CBS-u bio bliži 70:30 (Patterson, 2020). Uzevši u obzir navedeno, Dunaway i Graber (2022:12) ukazuju na dugogodišnju prisutnost tenzija između ljevičarskih i desničarskih društvenih teoretičara koje su se uz polarizaciju javnog diskursa, u kombinaciji s porastom popularnosti pristranih medijskih sadržaja dodatno intenzivirale. Lijevo orijentirani teoretičari kritiziraju dominantne američke medije zbog

šef kabineta predsjednika Williama J. Clintona. Predsjedao je predsjedničkom kampanjom Hillary Clinton 2016. (CAP, n.d.).

navodne pristranosti pri selekciji vijesti, tvrdeći da sustavno promoviraju vrijednosti bijele srednje klase i marginaliziraju liberalne stavove. Optužuju ih da, slijedeći ideološke interese svojih vlasnika, perpetuiraju kapitalističku eksploataciju i prikrivaju štetne proizvode i društveno destruktivne prakse korporacija. Nasuprot tome, desno orijentirani teoretičari ističu da mediji posvećuju disproporcionalnu pažnju akterima koji se protive uspostavljenom društvenom i političkom poretku, implicirajući da takvim izvještavanjem doprinose njegovoj destabilizaciji. Iako ih novinari često negiraju, primjedbe poput tih nisu neutemeljene. Činjenica je da mediji imaju mogućnost uskratiti predsjedniku publicitet koji mu je potreban ili pak nanijeti štetu njegovoj administraciji putem negativnog publiciteta (Dunaway i Graber, 2022: 175).

U usporedbi s Trumpovom administracijom, Bidenova je administracija rijetko bila izložena negativnoj medijskoj pažnji. Međutim, tijekom prvih stotinu dana Bidenovog mandata, medijsko praćenje rastuće imigrantske krize na granici SAD-a i Meksika, kao i praćenje događaja vezanih uz 6. siječnja, gotovo je u potpunosti zasjenilo pozitivne izvještaje o Bidenovim naporima u upravljanju pandemijom COVID-19 (Rose, 2021). Pored isticanja pozitivnih ili negativnih aspekata prilikom izvještavanja o određenim temama, događajima ili osobama, mediji mogu pružiti trenutni prijenos događaja uživo ili odgoditi emitiranje prema vlastitim uredničkim kriterijima (Dunaway i Graber, 2022: 175).

Izvrstan primjer takvog postupanja prema vlastitim uredničkim kriterijima, neovisno o značaju sadržaja za javno mnijenje i društvenu dobrobit, jest situacija na televizijskoj mreži *Fox News*. Umjesto prijenosa uvodnog ročišta Odbora za istragu događaja 6. siječnja emitirana je emisija popularnog voditelja Tuckera Carlsona. U svojoj emisiji, Carlson je ismijao postupak opisavši ga kao „poremećenu propagandu”, dok je događaje od 6. siječnja okarakterizirao kao „nevažan manji incident” (Pilkington, 2022).

Uobičajena je praksa da različiti mediji izvještavaju o istom događaju, pritom se oslanjajući na izvore koji zastupaju različite perspektive elitnih skupina. Interpretativni pristup izvještavanju može se znatno razlikovati unatoč nepromjenjivosti osnovnih činjenica. U kontekstu tematske preokupacije ovog rada, savršen je primjer izvještavanje o događajima 6. siječnja 2021. CNN, MSNBC, Fox News i Newsmax izvještavali su potpuno drugačije. Jake Tapper, vodeći novinar CNN-a, opisao je izgređnike koji su upali u Kapitol sljedećim riječima: „Imamo naziv za ljude koji koriste nasilje u ime različitih političkih ideologija. Zovemo ih teroristima.” (Deggans i

Folkenflik, 2021). Novinar *Fox Newsa* Pete Hegseth⁴⁶ imao je drugačiji izbor riječi: „Ovo nisu teoretičari zavjere motivirani isključivo lažima. To je gomila besmislica koju nam žele prodati. Ovo su ljudi koji razumiju temeljna načela. Oni vole slobodu i vole slobodna tržišta. I jasno vide što je protuamerička ljevica učinila Americi.” (Deggans i Folkenflik, 2021). Prema analizi *NewsGuarda*, nestranačke organizacije koja se bavi praćenjem dezinformacija, televizijski kanal *Newsmax*, poznat po izrazito desničarskoj uredničkoj politici i širokoj dostupnosti putem glavnih kabelskih i satelitskih pružatelja usluga, emitirao je najmanje 40 netočnih i obmanjujućih tvrdnji o predsjedničkim izborima 2020. godine i događajima 6. siječnja (Pilkington, 2022).

U odnosu na *mainstream* medije, desno orijentirani mediji koji su podržavali Trampa, znatno su češće izvještavali o (1) reakcijama medija na napad, osobito mjerama ograničenja koja su društvene mreže uvele Trumpovim pristašama; (2) istrazi o odabranom Odboru za provedbu istrage o događanjima 6. siječnja; (3) Trumpu i njegovim političkim saveznicima kao metama istrage; (4) pojedincima koji su bili uhićeni ili optuženi (Yang, 2022: 2). Analizom 200 najpopularnijih članaka koji su generirali više od polovice ukupnog angažmana korisnika na *Facebooku*, identificirane su tri ključne tematske kategorije (1) političari, osobito demokrati, ispolitizirali su napad na Kapitol 6. siječnja; (2) Trumpovi pristaše su meta progona; (3) u napadu su sudjelovali ljevičarski agitatori, uključujući BLM⁴⁷ aktiviste (Yang, 2022: 2).

Analizom 399.266 članaka o napadu na Kapitol 6. siječnja, objavljenih tijekom 2021. godine na platformama 12 desno orijentiranih medija, uključujući Breitbart, Fox News, Hannity.com, National Review, Newsmax, The Blaze, The Daily Caller, The Daily Wire, The Federalist, The Washington Examiner, The Washington Times, Western Journal, uočene su značajne diskurzivne razlike u odnosu na izvještavanje tzv. *mainstream* medija. Rezultati analize ukazuju na to da su desno orijentirani mediji znatno rjeđe upotrebljavali termin „pobuna” preferirajući izraze kao što su napad, upad, prosvjed i neredi čime su događaj prikazivali u drugačijem semantičkom svjetlu (Yang, 2022: 2). Osim spomenutih izraza, mediji su za opisivanje događaja na Kapitolu upotrebljavali izraze kao što su proboj, opsada, juriš, divljaštvo, invazija i nemiri. Odražavajući

⁴⁶ U studenom 2024. godine Donald Trump nominirao Petea Hegsetha za ministra obrane.

⁴⁷Black Lives Matter (BLM) međunarodni je društveni pokret osnovan u Sjedinjenim Američkim Državama 2013. godine, posvećen borbi protiv rasizma i nasilja nad crncima, posebno u vidu policijske brutalnosti. Aktivisti BLM-a, organizirali su velike i utjecajne prosvjede u gradovima širom SAD-a, ali i na međunarodnoj razini. Podružnice pokreta povezane su s Black Lives Matter Global Network Foundation, neprofitnom organizacijom za građanska prava koja djeluje u SAD-u, Kanadi i Ujedinjenom Kraljevstvu („BLM”, u: Britannica, 2024).

varijacije u interpretaciji događaja, mediji su sudionike opisivali različitim izrazima, kao što su rulja, izgrednici, prosvjednici, Trumpovi pristaše, Pro-Trump rulja, ProTrump pobunjenici, ustanici, demonstranti, sudionici, ekstremisti i sl. (Bhutada, 2021).

Kabelske informativne mreže djeluju prema poslovnom modelu koji se oslanja na gledanost i prihode od oglašavanja, pri čemu je zadržavanje pozornosti publike prioritet. U tom kontekstu, sve češće dolazi do zamagljivanja granica između informiranja i zabave. Primjerice, *Fox News* se etablirao kao najgledanija kabelska informativna mreža u zemlji, emitirajući manji broj objektivnih vijesti, a više „mišljenja o vijestima” (Stelter, 2021). Pristaše i simpatizeri političkih stranaka prilično negativno percipiraju jedni druge jer polarizirani mediji instrumentaliziraju političke razlike umjesto isticanja poveznica. Takav oblik „identitetskog novinarstva” polarizira društvene zajednice, ograničavajući potencijal međusobnog razumijevanja i suradnje među različitim skupinama (Roscini, 2024). Tijekom predsjedničkih izbora 2020. godine, najpopularniji politički voditelj Tucker Carlson, s prosjekom od više od tri milijuna gledatelja svake večeri, izjavio je da „vođe današnje Demokratske stranke preziru ovu zemlju...ne smijemo im dopustiti da vode ovu naciju jer ju mrze. Zamislite što bi joj učinili.” (Bauder, 2020). Osnovan 1996. godine, pod vodstvom Ruperta Murdocha, *Fox News* zauzima jedinstvenu poziciju u medijskom krajoliku SAD-a, osobito među politički desno orijentiranom publikom. Dok demokratski orijentirani birači političke informacije crpe iz raznovrsnih medijskih izvora, *Fox News* se ističe kao glavni i neusporedivo najprivlačniji izvor političkih informacija za republikance (Gramlich, 2020). Radi jačanja svog položaja na medijskom tržištu, MSNBC je povećao gledanost pozicionirajući se kao ideološki „lijevo orijentirani pandan *Fox Newsu*” (Stanley, 2012).

5.5. MEDIJSKI UČINCI

Sve medijske politike, iako oblikovane pod utjecajem određenih „objektivnih” povijesnih, geopolitičkih i kulturnih faktora, počivaju na implicitnom i često neartikuliranom uvjerenju o naravi i stupnju utjecaja medija na društvene procese. Regulacija medijskog prostora, osobito televizije, potaknuta je težnjom države da uspostavi kontrolu nad potencijalno moćnim medijskim aparatom, koji se percipira kao snažan čimbenik društvene promjene (Peruško, 1999: 69). Istraživanja koja je Paul Lazarsfeld provodio tijekom 1940-ih, unatoč tadašnjim tehničkim i distribucijskim ograničenjima masovnih medija, ukazala su na ključnu ulogu

medija u povećanju interesa za političke procese, učvršćivanju prethodno formiranih stavova te pružanju relevantnih informacija biračkom tijelu (Seaton, 1992: 259).

Seaton (1992: 259) ističe još jedan zanimljiv rezultat Lazarsfeldovog istraživanja koji podržava teoriju o značajnom utjecaju medija. Izloženost propagandi jedne političke stranke rezultirala je promjenom izborne opredijeljenosti birača koji su se na početku istraživanja identificirali kao pristaše druge političke stranke. Desetak godina kasnije, američki psiholog Leon Festinger razvija teoriju kognitivne disonance, kojom objašnjava način na koji pojedinci „konzumiraju” medije i informacije. Prema Festingerovoj teoriji, ljudi se selektivno izlažu informacijama i mišljenjima, preferirajući sadržaje koji nisu u suprotnosti s njihovim postojećim stavovima ili prethodnim znanjima (Peruško, 1999: 71). Upravo ta inherentna selektivnost u procesuiranju informacija omogućuje izuzetnu otpornost dezinformacija i teorija zavjera. Međutim, taj uvid naveo je istraživače na zaključak da je utjecaj medija na promjenu stavova ili ponašanja relativno ograničen (Klapper, 1960).

Skлонosti koje mogu utjecati na selektivno korištenje medija protežu se od distalnih i stabilnih čimbenika, poput temperamenta, osobnosti i spola, do proksimalnih i prolaznih čimbenika kao što su uvjerenja, motivacije i raspoloženja (Valkenburg et al. 2016). Bryant i Oliver (2009) tvrde da istraživanja do sada nisu pružila dovoljno teorijskog ili empirijskog uvida u to kako medijski sadržaj može poboljšati ili ograničiti medijske učinke. Postojeće studije uglavnom se fokusiraju na psihološke reakcije korisnika na sadržaj, dok specifična svojstva sadržaja koja potiču selektivnu izloženost ili utječu na medijske učinke, ostaju nedovoljno istražena. Međutim, istraživanja ipak upućuju na određene obrasce percepcije medijskog sadržaja koji mogu oblikovati selektivnu izloženost. Rezultati pokazuju da ljudi češće usmjeravaju pažnju na negativne medijske sadržaje, posebice u kontekstu vijesti (Zillmann et al., 2004).

Kritička paradigma počiva na pretpostavci da mediji određuju okvir javnog diskursa strukturirajući agendu koja oblikuje način na koji ljudi razmišljaju i percipiraju društvenu stvarnost, pri čemu se njihov primarni učinak ne očituje u poticanju društvenih promjena, već u očuvanju i reproduciranju postojećih društvenih odnosa i *statusa quo*. Katz (1987: 31) ističe da se osnovni moto kritičke paradigme može sažeti u tvrdnju prema kojoj mediji određuju „ono što ne mislimo i o čemu ne mislimo”. Mediji i društvo ne promatraju se isključivo kroz determinističke obrasce, već se u teorijskim pristupima često ističe njihova međusobna interakcija. Jedan od suvremenih, ali često osporavanih modela, jest teorija kultivacije koja proučava dugoročnu dinamiku utjecaja medijskih sadržaja na percepciju stvarnosti, vrijednosne sustave i društvene stavove. Prema toj teoriji, kroz kontinuiranu izloženost ponavljajućim

medijskim narativima u kombinaciji s društvenim kontekstom, dolazi do postupne transformacije vrijednosnih sustava i promjena u dominantnim obrascima mišljenja (Peruško, 1999: 80).

Valkenburg i Peter (2013) ističu da pojedinci pokazuju veću sklonost internalizaciji medijskih poruka kad su te poruke u skladu s dominantnim vrijednostima i normativnim obrascima društvenog okruženja kojem pripadaju. U okviru teorije kultivacije, Gerbner i ostali (1980: 15) taj fenomen opisuju pojmom rezonancije. Rezonancija nastaje kada se medijski sadržaj podudara s društvenim kontekstom korisnika, stvarajući „pojačani efekt poruke”, koji pojačava vjerojatnost utjecaja medijskih sadržaja na korisnika. Fenomen rezonancije posebno je uočljiv u kontekstu informativnih medija čiji su sadržaji (implicitno ili eksplicitno) usklađeni s ideološkim uvjerenjima publike.

Primjer za to korisnici su *Fox Newsa* koji su 2020. godine izražavali uglavnom pozitivno mišljenje o predsjedniku Trumpu, što je očekivano s obzirom na činjenicu da se 93 % ispitanika, koji su tu mrežu naveli kao primarni izvor političkih vijesti, u tom trenutku izjašnjavalo kao republikanci ili simpatizeri stranke (Gramlich, 2020). Klein (2020) naglašava da programski sadržaj Fox Newsa i MSNBC-a ne samo da osnažuje postojeća uvjerenja gledatelja već implicitno nastoji zadovoljiti njihovu potrebu za potvrdom, sugerirajući im „da su u pravu”, čime zapravo doprinose jačanju kognitivne pristranosti, polarizaciji javnog diskursa i jačanju ekstremističkih tendencija. Pronalaženje „lijeka” za tu situaciju daleko je od jednostavnog. Rezultati novijih istraživanja upućuju na to da izlaganje oprečnim stavovima često dodatno učvršćuje uvjerenja o ispravnosti vlastitih stajališta, potičući udaljavanje prema još izraženijim političkim polaritetima (Klein, 2020).

Pickard (2021) ističe da je *mainstream* komunikacijska znanost zanemarila diskurzivnu moć medija u naturalizaciji i legitimaciji postojećih struktura moći kroz predvidljive obrasce selekcije: naglašavanje i izostavljanje. Implicirajući da je publika uglavnom rezistentna na medijski posredovane poruke, istraživači su analizama često pristupali „bihevioristički” definirajući medijske učinke prilično restriktivno. Istraživanja utemeljena na anketnim metodama najčešće su identificirala isključivo minimalne ili kratkoročne učinke medija (Gitlin, 1978: 206). Usmjereni na kratkoročne učinke medija, istraživači su sustavno zanemarivali dugoročne ideološke učinke, a zbog toga su odnosi moći ostajali nevidljivi i izvan okvira „prihvatljivih” znanstvenih istraživanja (Pickard, 2021).

5.6. KOLEKTIVNI UM I UTJECAJ VOĐE U DIGITALNOM PROSTORU

Novija istraživanja povezuju porast politički uvjetovanog nasilja s osjećajem nedovoljne zastupljenosti u vladinim procesima (Daxecker, 2020). Izostanak participacije u uobičajenim političkim procesima na saveznoj razini također može rezultirati pojavom alternativnih oblika političkog angažmana, eskalacijom nasilja ili odmazdom (Cederman et al., 2000). Eskalacija nasilja u prosvjednim akcijama može se pripisati raznim čimbenicima, uključujući unaprijed planirano izazivanje incidenata. Značajna, ali nedovoljno istražena teorija ukazuje na potencijal radikalizacije prosvjednika u stvarnom vremenu i pod utjecajem vođa pokreta (Tilly, 2003). Fenomen predstavlja jedan oblik onog što su istraživači nazvali kolektivnim ponašanjem ili psihologijom gomile (Granovetter, 1978). Francuski teoretičar Gustave Le Bon opisao je proces kojim se pojedinci integriraju u gomilu, pri čemu dolazi do stvaranja tzv. „kolektivnog uma”. Prema njegovoj teoriji, takvo kolektivno stanje uzrokuje da pojedinci percipiraju, prosuđuju i djeluju na način koji značajno odstupa od njihovog ponašanja ili razmišljanja u uvjetima izolacije (Le Bon i Nye, 1995). U prilog toj teoriji ide i činjenica da se približno 95 % optuženih sudionika napada na Kapitol 6. siječnja 2021. godine može svrstati u kategoriju „izoliranih slučajeva” bez prethodne povijesti sudjelovanja u sličnim aktivnostima (Hosenball i Lynch, 2021). Eksperimentalne studije koje simuliraju scenarije nasilja ukazuju na to da retorika vođa, usmjerena na artikulaciju nezadovoljstva, može biti percipirana kao implicitni poticaj za eskalaciju i primjenu fizičke sile (King, 2008). Upotreba emocionalne retorike, kakvom se u svojim javnim govorima služio predsjednik Trump, proporcionalno pojačava motivaciju za djelovanjem, što rezultira sve izraženijom primjenom konfrontacijskih tehnika (Li, King i Uzzi, 2022: 2).

Eveland i Scheufele (2000) smatraju da masovni mediji i interpersonalna komunikacija mogu značajno utjecati na oblikovanje pojedinačne percepcije o političkom krajoliku. Ti oblici međuljudske komunikacije i političke participacije prilagođavaju se bez poteškoća i prenose u virtualno okruženje. Tolbert i Mcneal (2003) utvrdili su da Internet predstavlja snažan mobilizacijski alat za poticanje političkog sudjelovanja. Njihovi nalazi sugeriraju da pristup Internetu i konzumacija *online* političkih vijesti značajno doprinose intenziviranju političkog angažmana koji se proteže izvan okvira samog čina glasovanja. Shodno tome, Di Gennaro i Dutton (2006) ističu da sudjelovanje u *online* aktivnostima doprinosi razvoju osjećaja osobne učinkovitosti, odnosno uvjerenja pojedinaca da svojim djelovanjem mogu ostvariti utjecaj na vladu.

Društvene mreže, osim što funkcioniraju kao platforme za prijenos informacija, mogu značajno modulirati utjecaj vođa, posredujući kroz brzinu i sadržaj komunikacijskih tokova. Interakcija između vođa i prosvjednika odlikuje se dinamičnim sustavom pozitivnih povratnih informacija, pri čemu čak i ograničena komunikacija od strane vođa može inicirati izrazitu eskalaciju konfrontacijskih taktika. Dok veza između komunikacije vođa i nasilnih činova ima epizodičan i prolazan karakter. To ukazuje na redukcijski potencijal komunikacije, što znači da se čak i u realnom vremenu tijekom nereda, može pokrenuti proces smirivanja i deeskalacije. (Li, King i Uzzi, 2022: 2, 9). U okviru dinamičnog odnosa koji je predsjednik Trump izgradio i sustavno održavao sa svojim pristašama, neosporno je došlo do intenzifikacije interne i eksterne političke učinkovitosti. Interna politička učinkovitost povezana je s većom sklonošću prihvaćanja zavjereničkih narativa, zbog čega može djelovati kao posrednički faktor u razvoju ekstremističkih stavova i akcija (Rottweiler i Gill, 2020).

Hollander (2014) ističe da osobe koje dožive iznenađenje zbog izbornog poraza svoje političke opcije često pokazuju sklonost prema osporavanju vjerodostojnosti izbornog rezultata. Takav je obrazac ponašanja povezan s općim karakteristikama teorija zavjera, pri čemu je vjerovanje u izbornu manipulaciju samo jedan od specifičnih oblika. Gubitnici se češće oslanjaju na teorije zavjere kako bi ublažili osjećaj neuspjeha, identificirali prijetnju u obliku zamišljenog protivnika te mobilizirali zajedničko djelovanje kao odgovor na situaciju (Ucinski i Parent, 2014). Prema Lacatus i Meibauer (2021) nacionalni izbori predstavljaju događaje od iznimne važnosti, koje kandidati rutinski uokviruju kao krizne situacije, sugerirajući da bi pogrešan izbor mogao rezultirati katastrofom. Izbori 2020. godine predstavljali su ekstreman primjer takve retorike, budući da su oba kandidata opetovano isticala da je „duša Amerike” ugrožena u tom izbornom procesu (Dias, 2021).

5.7. POSLJEDICE, PODJELE I PERCEPCIJA ODGOVORNOSTI

Prema službenom izvještaju Ureda državnog odvjetnika SAD-a za Distrikt Columbia iz 2024. godine, u napadu na Kapitol počinjena je značajna materijalna šteta, uključujući uništavanje i krađu državne imovine. Ukupna šteta procijenjena je na više od 2,8 milijuna dolara. Napadnuto je više od 140 policijskih službenika, uključujući 80 pripadnika Kapitolske policije i više od 60 pripadnika Metropolitanske policije. Otprilike 1.560 osoba federalno je optuženo za zločine povezane s napadom na Kapitol. Približno 590 osoba optuženo je za napad, pružanje otpora ili

ometanje agenata ili policijskih službenika, uključujući približno 169 osoba optuženih za upotrebu smrtonosnog ili opasnog oružja ili nanošenje teške tjelesne ozljede službeniku. 174 osobe optužene su za ulazak u zabranjeno područje s opasnim ili smrtonosnim oružjem. Otprilike 18 osoba optuženo je za buntovničku urotu, 88 za uništavanje državne imovine, a približno 67 za krađu državne imovine (United States Attorney's Office District of Columbia, 2024).

Napad na Kapitol 6. siječnja 2021. godine rezultirao je tragičnim događajima, uključujući smrt pet osoba tijekom ili neposredno nakon događaja. Prosvjednicu Ashli Babbitt ustrijelio je policijski službenik dok je pokušavala ući kroz razbijeni prozor na vratima koja su vodila u hodnik Zastupničkog doma. Ostali smrtni slučajevi uključuju Kevina Greesona, Benjamina Phillipsa i Rosanne Boyland, koji su preminuli zbog zdravstvenih komplikacija. Od posljedica moždanog udara sljedećeg je dana preminuo policijski službenik Brian Sicknick. Četiri policijska službenika: Howard Liebengood, Jefferey Smith, Kyle DeFreytag i Gunther Hashida počinila su samoubojstvo u danima i tjednima nakon događaja (FactCheck.org, 2021).

Unatoč intenzivnim reakcijama javnosti na događaje povezane s napadom na Kapitol, stranačke podjele bile su očite već u prvim danima nakon 6. siječnja. Prema anketi provedenoj između 8. i 12. siječnja 2021., otprilike 69 % odraslih Amerikanaca izjavilo je da su o neredima čuli puno, dok je 28 % navelo da su čuli barem nešto. U dobrovoljnim, otvorenim odgovorima na anketu, više od 2.600 odraslih osoba izrazilo je snažne negativne emocije, uključujući šok, ljutnju, iznenađenje i zabrinutost za budućnost zemlje. Sveukupno 52 % odraslih Amerikanaca smatralo je da Trump snosi veliku odgovornost, dok je 23 % smatralo da snosi djelomičnu, a 24 % nikakvu odgovornost. Među republikanskim biračima, 18 % smatralo je da Trump snosi veliku odgovornost, 34 % djelomičnu odgovornost, dok je 46 % tvrdilo da on nije odgovoran. Suprotno tome, 95 % demokratskih birača smatralo je Trumpa odgovornim, uključujući 81 % koji su istaknuli visoku razinu odgovornosti. Ukupno 54 % Amerikanaca podržalo je Trumpovu smjenu, dok je 45 % bilo protiv toga (Pew Research Center, 2022).

Slika 3 Policijski službenici koji su branili Kapitol 6. siječnja 2021.
S desna na lijevo: policajac Kapitolske policije Harry Dunn, bivši službenik Policijskog odjela
Metropolitanske policije Michael Fanone, službenik Policijskog odjela Metropolitanske policije
Izvor: Anna Moneymaker/Getty Images

6. ZAKLJUČAK

U kontekstu građanske političke kulture, događaji poput napada na Kapitol Sjedinjenih Američkih Država, 6. siječnja 2021. godine, izvanredan su primjer postupne radikalizacije građanskog političkog aktivizma, potpomognute antiestablišmentskom retorikom te njegovog prerastanja u ekstremizam i domaći terorizam. Vođeni dubokim nezadovoljstvom prema političkom sustavu i onima koje su percipirali kao elite, građani, njih otprilike 10.000, 6. siječnja jurišali su na Kapitol u ime demokracije, simultano zanemarivši utvrdu ponosne američke demokracije, 225 godina staru klauzulu o mirnom prijenosu vlasti sazdanu još u doba Georga Washingtona. Od presudne je važnosti za očuvanje američkih institucija demokracije preispitati ulogu političkih elita, kao i medija, u oblikovanju političkih orijentacija građana, budući da upravo njihova retorika, kao i činidba, može djelovati kao katalizator ili inhibitor radikalnih tendencija.

Napad na Kapitol predstavlja paradigmatički primjer krhkosti demokratskog poretka u uvjetima narušenosti ravnoteže između političke kulture i političke strukture. Ta se ranjivost manifestirala u trenucima kada je predsjednik Donald Trump svojim antidemokratskim djelovanjem delegitimizirao i nebrojeno mnogo puta ranije kompromitirao instituciju predsjednika. U kombinaciji s dobro utvrđenim medijskim manevrima i pod teretom njihovih komercijalnih interesa došlo je do formiranja destabilizacijskog diskursa koji je rezultirao potkopavanjem osnovnih demokratskih vrijednosti. U tom kontekstu mediji nisu samo pasivni promatrači događaja, već aktivni konstruktori političkog značenja, što otvara ključna pitanja o njihovoj odgovornosti u javnom diskursu.

Digitalne platforme, neovisno je li riječ o društvenim mrežama ili digitalnim inačicama tradicionalnih medija, osnažene sofisticiranim algoritamskim strukturama, ne samo da posreduju u diseminaciji informacija već aktivno sudjeluju u konstruiranju percepcije društvene stvarnosti. Takvi hermetički zatvoreni informacijski okviri, u kojima prevladavaju partikularni interesi i dominantni narativi, značajno utječu na oblikovanje kognitivnih i vrijednosnih orijentacija korisnika, istovremeno redefinirajući granice javnog diskursa. Takav polarizirani medijski pejzaž proizvodi duboke pukotine u političkoj kulturi, potkopavajući povjerenje u institucije i produbljuje političku polarizaciju. Razdoblje koje je prethodilo eskalaciji bilo je obilježeno pandemijom koja je stvorila specifične društvene i psihološke uvjete pogodne za internalizaciju određenih narativa. S druge strane, kritika postojećeg sustava ne može se iscrpiti na razini funkcionalne analize medijskih aktera, već zahtijeva strukturalno promišljanje o ulozi

vlasništva nad medijima i oblicima regulacije prostora medijskog djelovanja. Koncentracija vlasništva nad medijima, u kombinaciji s hiperkomercijalizacijom, utječe ne samo na dnevni red medija već i na to kako se pristupa određenim temama. Upravo Ta koncentracija moći rezultira selektivnom vidljivošću određenih tema i aktera, marginalizirajući one koji se protive dominantnim narativima. Studija slučaja napada na Kapitol ilustrira kako se dezinformacije i teorije zavjera, poduprte komercijalnim interesima medija, mogu pretvoriti u radikalno političko oruđe te utjecati na političke ishode. U tom smislu medijski sustav ne djeluje u vakuumu, već unutar šireg okvira političke ekonomije u kojem se preklapaju interesi političkih elita, korporativnih elita i tehnoloških divova. Takva konfiguracija moći nameće pitanje o budućnosti demokratske deliberacije u eri u kojoj algoritamska transparentnost i odgovornost postaju imperativi za održivost demokratskih normi.

Opasnost za demokratski poredak krije se i u fenomenu inscenacije politike, gdje politički procesi postaju spektakularizirani do te mjere da estetika i narativna privlačnost zamjenjuju svrhu političkog djelovanja. Taj proces, iako potpomognut medijskim strukturama, nije samo simptom postmoderne transformacije društva, već pokazatelj šire krize reprezentacije u demokratskim sustavima. U tom kontekstu promjene u medijskom sustavu ne mogu biti isključivo tehničke ili regulativne, već zahtijevaju određeni konsenzus o normativnim temeljima javne sfere.

Zaključno, ovaj rad ukazuje na potrebu za interdisciplinarnim pristupom u analizi uloge medija, neovisno o njihovom obliku, u suvremenim demokracijama. Integracija političke ekonomije, komunikacijskih znanosti i teorija vezanih uz kulturu, odnosno političku kulturu, može pružiti nužne alate za razumijevanje složenih izazova pred kojima se nalaze demokratska društva, osobito američko. Bez sustavne refleksije o ulozi medija u oblikovanju političke participacije i kolektivnih vrijednosti, pa čak i određene revizije Prvog amandmana i drugih zakonskih odredbi kojima je uređeno funkcioniranje regulatornih institucija, demokratske institucije riskiraju postati taocima medijskih i tehnoloških dinamika koje su u svojoj srži vođene partikularnim interesima.

7. LITERATURA

1. 47 U.S.C. § 230 Protection for private blocking and screening of offensive material (2012) *Gov.info*. URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/USCODE-2011-title47/USCODE-2011-title47-chap5-subchapII-partI-sec230> [pristup: 10.11.2024.]
2. ABC News (2009) Disgraced NYC Police Commissioner Sentenced to Four Years in Prison. URL: <https://abcnews.go.com/Blotter/kerik-sentenced-years-prison/story?id=9875911> [pristup: 02.11.2024.]
3. Albrecht, D. E. (2022) Donald Trump and changing rural/urban voting patterns. *Journal of Rural Studies*, Volume 91, 2022, 148-156, ISSN 0743-0167. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.03.009>. [pristup: 02.11.2024.]
4. Almond, G. A., Verba, S. (1963) *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press.
5. Anti-Defamation League (2021) Extremists See Critical Race Theory as Evidence of “White Genocide”. URL: <https://www.adl.org/resources/article/extremists-see-critical-race-theory-evidence-white-genocide> [pristup: 05.11.2024.]
6. Anti-Defamation League (n.d.) The January 6 Effect: An Evolution of Hate and Extremism. URL: <https://www.adl.org/january-6-effect-evolution-hate-and-extremism> [pristup: 05.11.2024.]
7. Archer, A., Cawston, A. (2021) Celebrity and Democratic Elitism. *Topoi* (2022) 41:33-43. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11245-021-09763-0> [pristup: 07.11.2024.]
8. Archer, A., Cawston, A., Matheson, B., Geuskens, M. (2000) Celebrity, democracy, and epistemic power. *Perspectives on Politics* 18(1):27-42. Cambridge University Press. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/perspectives-on-politics/article/celebrity-democracy-and-epistemic-power/5A5C8CE586D7826BEB22916CF3BD6B35> [pristup: 07.11.2024.]
9. Avelino, F. (2020) Theories of power and social change. Power contestations and their implications for research on social change and innovation. *Journal of Political Power* 2021. VOL. 14, NO. 3, 425–448. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2158379X.2021.1875307> [pristup: 07.11.2024.]
10. Bachrach, P., Baratz, M. S. (1962) Decisions and Nondecisions: An analytical framework. *American Political Science Review*, 57, 947-952.

11. Balsamo, M. (2020) Barr to step down before Christmas, Trump tweets. *PBS News*. URL: <https://www.pbs.org/newshour/politics/barr-to-step-down-before-christmas-trump-tweets> [pristup: 03.11.2024.]
12. Barnes, D. (2024) How Trump's challenges to the 2020 election unfolded in the courtroom. *NBC News*. URL: <https://www.nbcnews.com/politics/2024-election/trumps-challenges-2020-election-unfolded-courtroom-rcna175490> [pristup: 02.11.2024.]
13. Barthel, M. (2021) 6 key takeaways about the state of the news media in 2020. Pew Research Center. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2021/07/27/6-key-takeaways-about-the-state-of-the-news-media-in-2020/> [pristup: 10.11.2024.]
14. Bauder, D. (2020) Fox's Carlson criticized for saying Democrats hate America. AP News. URL: <https://apnews.com/article/donald-trump-us-news-racial-injustice-entertainment-tucker-carlson-76e2893f2397eb61f9bbe61c4941c729> [pristup: 14.11.2024.]
15. BBC (2020) Sidney Powell: Trump team cuts ties with lawyer who made voter fraud claims. URL: <https://www.bbc.com/news/election-us-2020-55040756> [pristup: 03.11.2024.]
16. Benson, Keith E. 2022. "Crying, 'Wolf!' The Campaign Against Critical Race Theory in American Public Schools as an Expression of Contemporary White Grievance in an Era of Fake News." *Journal of Education and Learning* 11(4):1–14.
17. Benson, R. (2019) How Media Ownership Matters in the US: Beyond the Concentration Debate. *Sociétés contemporaines*, N° 113(1), 71-83. URL: <https://doi.org/10.3917/soco.113.0071> [pristup: 08.11.2024.]
18. Bertrand, C. J. (2007) Deontologija medija. ICEJ i Sveučilišna knjižara, Zagreb.
19. Best, H., Higley, J. (2010) Introduction: democratic elitism reappraised. In: Best H, Higley J (eds) *Democratic elitism: new theoretical and comparative perspectives*. Brill, Leiden, pp 1–22.
20. Bhutada, G. (2021) How News Media is Describing the Incident at the U.S. Capitol. *Visual Capitalist*. URL: <https://www.visualcapitalist.com/how-news-media-is-describing-the-incident-at-the-u-s-capitol/> [pristup: 07.11.2024.]
21. Blanuša, N. (2018) "The Deep State between the (Un)Warranted Conspiracy Theory and Structural Element of Political Regimes?". *Critique and Humanism Journal*, 49 (1), str. 369-385.

22. Bloomberg Law (2024) Pro-Trump Lawyer Kurt Olsen Faces Call for Discipline Over Ethics. URL: <https://news.bloomberglaw.com/business-and-practice/pro-trump-lawyer-kurt-olsen-faces-call-for-discipline-over-ethics> [pristup: 04.11.2024.]
23. Bottomore, T. B. (1966) Elites and Society. Harmondsworth, Penguin.
24. Britannica (2024) “4chan and 8chan”. URL: <https://www.britannica.com/topic/4chan> [pristup: 05.11.2024.]
25. Britannica (2024) “Adenochrome”. URL: <https://www.britannica.com/science/adrenochrome> [pristup: 05.11.2024.]
26. Britannica (2024) “Antifa”. URL: <https://www.britannica.com/topic/Antifa> [pristup: 05.11.2024.]
27. Britannica (2024) “BLM”. URL: <https://www.britannica.com/topic/Black-Lives-Matter> [pristup: 05.11.2024.]
28. Britannica (2024) “C. Wright Mills”. URL: <https://www.britannica.com/biography/C-Wright-Mills> [pristup: 07.11.2024.]
29. Britannica (2024) “CRT Critical Rase Theory”. URL: <https://www.britannica.com/topic/critical-race-theory> [pristup: 05.11.2024.]
30. Britannica (2024) “Gabriel Almond”. URL: <https://www.britannica.com/biography/Gabriel-Almond> [pristup: 07.11.2024.]
31. Britannica (2024) “Gaetano Mosca”. URL: <https://www.britannica.com/biography/Gaetano-Mosca> [pristup: 07.11.2024.]
32. Britannica (2024) “Johan Gottfried Herder”. URL: <https://www.britannica.com/biography/Johann-Gottfried-von-Herder> [pristup: 07.11.2024.]
33. Britannica (2024) “Marjorie Taylor Green”. URL: <https://www.britannica.com/biography/Marjorie-Taylor-Greene> [pristup: 05.11.2024.]
34. Britannica (2024) “Proud Boys”. URL: <https://www.britannica.com/topic/Proud-Boys> [pristup: 05.11.2024.]
35. Britannica (2024) “Replacement theory”. URL: <https://www.britannica.com/topic/replacement-theory> [pristup: 05.11.2024.]
36. Britannica (2024) “Robert A. Dahl”. URL: <https://www.britannica.com/biography/Robert-A-Dahl> [pristup: 07.11.2024.]
37. Britannica (2024) “Vilfredo Pareto”. URL: <https://www.britannica.com/money/Vilfredo-Pareto> [pristup: 07.11.2024.]

38. Britannica (n.d.) “Citizens United v. Federal Election Commission”. URL: <https://www.britannica.com/event/Citizens-United-v-Federal-Election-Commission> [pristup: 08.11.2024.]
39. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. “Martial law”. Encyclopedia Britannica, 7 Nov. 2024. URL: <https://www.britannica.com/topic/martial-law> [pristup: 03.11.2024.]
40. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. “Rudy Giuliani”. Encyclopedia Britannica, 7 Nov. 2024. URL: <https://www.britannica.com/biography/Rudy-Giuliani> [pristup: 02.11.2024.]
41. Bryant, J., Oliver, M.B. (2009) Media Effects: Advances in Theory and Research New York: Routledge, 3rd ed. URL: https://books.google.hr/books?hl=en&lr=&id=2BeOAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=M6xYnPv2fh&sig=xAm3HdSkN8wm2DGVKAsPNze3QU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [pristup: 08.11.2024.]
42. Burchill, S. (2020) Misunderstanding International Relations: A Focus on Liberal Democracies. Singapore: Palgrave MacMillan.
43. Burnham, J. (1943) The Machiavellians: Defenders of Freedom. London: Putnam & Co; 1943.
44. Cadwalladr, C., Graham-Harrison, E. (2018) Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach.
45. Campante, F., Do, Q. A. (2014) Isolated capital cities, accountability and corruption: Evidence from U.S. States. *American Economic Review*, 104, 2456–2481.
46. CAP (n.d) “John Podesta”. URL: <https://www.americanprogress.org/people/podesta-john/> [pristup: 05.11.2024.]
47. CBED (n.d.) “Hedge fund”. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hedge-fund> [pristup: 10.11.2024.]
48. Cederman, L. E., Wimmer, A., Min, B. (2010). Why do ethnic groups rebel? New data and analysis. *World Polit.* 62, 87–119. URL: <https://muse.jhu.edu/article/370236> [pristup: 15.11.2024.]
49. CNN (2020) Heated Oval Office meeting included talk of martial law. URL: <https://edition.cnn.com/videos/politics/2020/12/19/oval-office-meeting-trump-martial-law-powell-flynn-diamond-sot-nr-vpx.cnn> [pristup: 03.11.2024.]

50. CNN (2021) Hear what Pence said about Trump and the insurrection. URL: <https://edition.cnn.com/videos/politics/2021/06/03/mike-pence-jan-6th-capitol-trump-sot-ebob-vpx.cnn> [pristup: 03.11.2024.]
51. CNN (2021) These Trump supporters are convinced he will be president again on March 4. URL: <https://edition.cnn.com/videos/business/2021/02/25/misinformation-trump-capitol-march-rn-orig.cnn-business> [pristup: 06.11.2024.]
52. Cohen, M., Mier, A. (2021) Timeline of the coup: How Trump tried to weaponize the Justice Department to overturn the 2020 election. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2021/11/05/politics/january-6-timeline-trump-coup/index.html> [pristup: 03.11.2024.]
53. Committee to Investigate Russia (n.d.) “Boris Epshteyn”. URL: <https://investigaterussia.org/players/boris-epshteyn> [pristup: 03.11.2024.]
54. Dahl, R. (1971) *Polyarchy*. New Haven. Yale University Press.
55. Dahl, R. A. (1956) *A Preface to Democratic Theory*. Chicago: University of Chicago Press, 1956.
56. Dahl, R. A. (1998) *Poliarhija: Participacija i opozicija*, Zagreb: Politička kultura, 1998.
57. Daxecker, U. (2020). Unequal votes, unequal violence: malapportionment and election violence in India. *J. Peace Res.* 57, 156–170. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022343319884985> [pristup: 15.11.2024.]
58. Dechert LPP (n.d.) “Steven Enegel”. URL: <https://www.dechert.com/people/e/steven-engel.html> [pristup: 03.11.2024.]
59. Deggans, E., Folkenflik, D. (2021) A Look At How Different U.S. Media Outlets Covered The Pro-Trump Riot On Capitol Hill. *NPR*. URL: <https://www.npr.org/2021/01/07/954562181/a-look-at-how-different-u-s-media-outlets-covered-the-pro-trump-riot-on-capitol-> [pristup: 15.11.2024.]
60. Delican, M. (2000) Elite theories of Pareto, Mosca and Michels. *Journal of Social Policy Conferences*. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9789> [pristup: 07.11.2024.]
61. Di Gennaro, C., Dutton, W. (2006) The internet and the public: online and offline political participation in the United Kingdom. *Parliam. Aff.* 59, 299–313. URL: <https://shorturl.at/RGzfc> [pristup: 15.11.2024.]
62. Dias, E. (2021) Biden and trump say they’re fighting for america’s ‘soul.’ what does that mean? *The New York Times*. URL:

<https://www.nytimes.com/2020/10/17/us/biden-trump-soul-nation-country.html>

[pristup: 15.11.2024.]

63. Domhoff, G. W. (2007) Commentary: C. Wright Mills, Power Structure Research, and the Failures of Mainstream Political Science. *New Political Science*, Vol. 29, No. 1, March 2007. URL:
https://scholar.archive.org/work/42ctnsjpgbflhvqeeuviqjysq/access/wayback/http://www.kean.edu/~jkeil/Welcome_files/Domhoff_On_Mills.pdf [pristup: 07.11.2024.]
64. Dreisbach, T. (2024) California judge recommends disbarment of pro-Trump attorney John Eastman. *National Public Radio*. URL:
<https://www.npr.org/2024/03/27/1240905447/john-eastman-trump-lawyer-california>
[pristup: 02.11.2024.]
65. Dunaway, J., Graber, D. A. (2022) *Mass Media and American Politics*. SAGE Publications.
66. Elazar, D. J. (1972) *American Federalism: A View from the States*. 2d ed. New York: Thomas W. Crowell, 1972.
67. Encyclopedia.com (n.d.) "Sidney Verba". URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/verba-sidney> [pristup: 07.11.2024.]
68. Enders, A. M., Uscinski, J. E., Klofstad, C. A., Premaratne, K., Seelig, M. I., Wuchty, S., Murthi, M. N., Funchion, J. R. (2021) The 2020 presidential election and beliefs about fraud: Continuity or change? *Electoral Studies*, Volume 72, 2021, 102366, ISSN 0261-3794. URL:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261379421000858> [pristup: 05.11.2024.]
69. Eveland, W. P., Scheufele, D. A. (2000) Connecting news media use with gaps in knowledge and participation. *Polit. Commun.* 17, 215–237. URL:
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/105846000414250> [pristup: 15.11.2024.]
70. FactCheck.org (2021) Bogus Antifa Claims Follow Capitol Riot. URL:
<https://www.factcheck.org/2021/01/bogus-antifa-claims-follow-capitol-riot/> [pristup: 05.11.2024.]
71. FactCheck.org (2021) How Many Died as a Result of Capitol Riot? URL:
<https://www.factcheck.org/2021/11/how-many-died-as-a-result-of-capitol-riot/>
[pristup: 07.11.2024.]

72. Falk, R. (1995) *On humane governance: Towards a new global politics*, Cambridge, Polity.
73. Farivar, M. (2021) Capitol Riot Exposed QAnon's Violent Potential. VOA News. URL: <https://www.voanews.com/usa/capitol-riot-exposed-qanons-violent-potential> [pristup: 15.11.2024.]
74. Federal Communication Commission (2020) "Broadcast Ownership Rules". URL: https://www.fcc.gov/sites/default/files/fcc_broadcast_ownership_rules.pdf [pristup: 10.11.2024.]
75. Federal Communications Commission (2021) Broadcast station totals as of December 31, 2020. URL: <https://docs.fcc.gov/public/attachments/DOC-369041A1.pdf> [pristup: 10.11.2024.]
76. Federal Communications Commission (n.d) URL: <https://www.fcc.gov/> [pristup: 10.11.2024.]
77. Final Report of the Select Committee to Investigate the January 6th Attack on the United States Capitol (PDF) (Report). *U.S. Government Publishing Office*. December 22, 2022. pp. 210–213. Retrieved July 7, 2023. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-J6-REPORT/pdf/GPO-J6-REPORT.pdf> [pristup: 02.11.2024.]
78. First Amendment Fundamental Freedoms (n.d.) Prvi amandman, Ustav Sjedinjenih Američkih Država URL: <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-1/> [pristup: 10.11.2024.]
79. FLF (2022) Case study: Facebook–Cambridge Analytica data breach scandal. URL: <https://fotislaw.com/public/lawtify/case-study-on-facebooks-data-breach> [pristup: 10.11.2024.]
80. Florida Division of Elections (2024) Early Voting and Secure Ballot Intake Stations. URL: <https://dos.fl.gov/elections/for-voters/voting/early-voting-and-secure-ballot-intake-stations/> [pristup: 05.11.2024.]
81. FOIA.gov (n.d.) What is FOIA? URL: <https://www.foia.gov/about.html> [pristup: 10.11.2024.]
82. Forbes (2021) Capitol Police Chief Uses Cell Phone Records To Show When Agency Called For National Guard On Jan. 6. URL: <https://www.forbes.com/sites/jemimamcevoy/2021/02/25/capitol-police-chief-uses-cell-phone-records-to-show-when-agency-called-for-national-guard-on-jan-6/?sh=1cc9c26421de> [pristup: 04.11.2024.]

83. France24 (2024) Who are the key figures of Donald Trump's new inner circle? URL: <https://www.france24.com/en/americas/20241108-who-are-the-key-figures-of-donald-trump-s-new-inner-circle> [pristup: 04.11.2024.]
84. Fukuyama, F., Grotto, A. (2020) Comparative Media Regulation in the United States and Europe. *Social Media and Democracy*. SSRC Anxieties of Democracy. Cambridge University Press; 2020:199-219. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/social-media-and-democracy/comparative-media-regulation-in-the-united-states-and-europe/0E4F255ADA3FC81BDC4365FF10DFDF3A> [pristup: 10.11.2024.]
85. Fund, J. H. (2008) Stealing elections: how voter fraud threatens our democracy: encounter books.
86. Gallagher, A., O'Connor, C. (2023) The Great Reset. *Institute for Strategic Dialogue*. URL: <https://www.isdglobal.org/explainers/the-great-reset/> [pristup: 06.11.2024.]
87. Galtung, J. (1971) A Structural Theory of Imperialism. *The African Review: A Journal of African Politics, Development and International Affairs*, 1(4), 93–138. URL: <http://www.jstor.org/stable/45341220> [pristup: 02.11.2024.]
88. Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., Signorielli, N. (1980) The mainstreaming of America: violence profile no 11. *J. Commun.* 30:10–29. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/mainstreaming-america-violence-profile-number-11> [pristup: 08.11.2024.]
89. Gitlin, T. (1978) Media Sociology: The dominant paradigm. *Theory and Society*, 6(2), 205–253. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF01681751> [pristup: 10.11.2024.]
90. Goodman, J. (2001) Contesting corporate globalism: sources of power, channels of resistance? *The INTERNATIONAL SCOPE® Review*, Volume 3 (2001), Issue 5 (Summer), Goodman, 1. URL: https://www.researchgate.net/profile/James-Goodman-6/publication/265097759_CONTESTING_CORPORATE_GLOBALISM_SOURCES_OF_POWER_CHANNELS_OF_RESISTANCE/links/573e8bad08ae9f741b300f8e/CONTESTING-CORPORATE-GLOBALISM-SOURCES-OF-POWER-CHANNELS-OF-RESISTANCE.pdf [pristup: 07.11.2024.]
91. Gradiner, S., Ramos, T. L. (2022) Capitol Offenses: January 6th 2021 & The Ongoing Insurrection. *PRA State of the Right Report*. URL: <https://shorturl.at/vBmSx> [pristup: 15.11.2024.]

92. Gramlich, J. (2020) 5 facts about Fox News. *Pew Research Center*. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2020/04/08/five-facts-about-fox-news/> [pristup: 10.11.2024.]
93. Granovetter, M. (1978) Threshold models of collective behavior. *American Journal of Sociology* 83, 1420–1443.
94. Grant, A. (2023) Kreativci. Kako nekonformisti pokreću svijet? *Profil*. Zagreb, 2023.
95. Harvard.edu (2021) The Future of Media Project. URL: <https://projects.iq.harvard.edu/futureofmedia/us-media-index> [pristup: 11.11.2024.]
96. Haskins, J. (2020) Al Gore, UN Secretary-General, others now demanding “Great Reset” of global capitalism. *Fox Business*. URL: <https://www.foxbusiness.com/markets/al-gore-un-secretary-general-great-reset-global-capitalism> [pristup: 06.11.2024.]
97. Hay, C. (2002) *Political Analysis: A Critical Introduction*. Basingstoke, Palgrave.
98. Hayes, D., & Lawless, J. (2015). As local news goes, so goes citizen engagement: Media, knowledge, and participation in U.S. House elections. *Journal of Politics*, 77, 447–462. URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/679749> [pristup: 08.11.2024.]
99. Hill, M. (2009) *The Public Policy Process*. Pearson Education Limited, Harlow, England, 2009. 5th ed.
100. Holyoda, B. J. (2022) QAnon: A Modern Conspiracy Theory and the Assessment of Its Believers. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*. URL: <https://jaapl.org/content/early/2022/01/25/JAAPL.210053-21> [pristup: 05.11.2024.]
101. Hosenball, M., Lynch, S. (2021) Exclusive: FBI Finds Scant Evidence U.S. Capitol Attack Was Coordinated – Sources. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/us/exclusive-fbi-finds-scant-evidence-us-capitol-attack-was-coordinated-sources-2021-08-20/> [pristup: 15.11.2024.]
102. House Homeland Security (2021) Examining the Domestic Terrorism Threat in the Wake of the Attack on the U.S. Capitol. *Congress.gov*. URL: <https://www.congress.gov/event/117th-congress/house-event/111150> [pristup: 04.11.2024.]
103. Imhoff, R., Bruder, M. (2014) Speaking (un-)truth to power: Conspiracy mentality as a generalized political attitude. *European Journal of Personality*, 28(1), 25–43.

104. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. (n.d.). „Cijevna bomba“. *Struna – Hrvatsko strukovno nazivlje*. URL: <http://struna.ihjj.hr/naziv/cijevna-bomba/45410/> [pristup: 04.11.2024.]
105. Intelligencer (2021) DeSantis Spokesperson Blames Vaccine Passport on the Rothschilds It was the obvious next step after the space lasers. URL: <https://nymag.com/intelligencer/2021/11/desantis-spokesperson-georgia-vaccine-passport-rothschilds-anti-semitism-conspiracy-theories.html> [pristup: 05.11.2024.]
106. JUSTIA U.S. Supreme Court (n.d) Near v. Minnesota, 283 U.S. 697 (1931). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/283/697/> [pristup: 10.11.2024.]
107. Katz, E. (1987) Communication research since Lazarsfeld. *Public Opinion Quarterly*, 51. (4) part 2. pp. S25 – S45.
108. King, B. (2008) A Social Movement Perspective of Stakeholder Collective Action and Influence. *Business & Society*, 47(1), 21-49. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0007650307306636> [pristup: 15.11.2024.]
109. Klapper, J. T. (1960) *The Effects of Mass Communication* Glencoe, IL: Free Press.
110. Klein, E. (2020) *Why We're Polarized*. First Avid Reader Press hardcover edition. New York, NY: Avid Reader Press.
111. Lacatus, C., Meibauer, G. (2021) Introduction to the Special Issue: Elections, Rhetoric and American Foreign Policy in the Age of Donald Trump. *Politics* 41(1), 3–14. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0263395720935376> [pristup: 15.11.2024.]
112. Latham, E. (1952) *The Group Basis of Politics*. Ithaca, NY, Cornell University Press.
113. Le Bon, G., Nye, R. A. (1995) *The Crowd*. (1st ed.). Routledge, 2017. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315131566/crowd-gustave-le-bon> [pristup: 15.11.2024.]
114. Li, Q., King, B., Uzzi, B. (2022) Quantifying The Leadership and Social Media Predictors of Violence and Racism during the January 6th Attack on the Capitol. *Research Square*; 2022. URL: <https://shorturl.at/PjZcA> [pristup: 15.11.2024.]
115. Lieberman, M. (2022) Five Years Later: Progress slow but steady against violent extremism since deadly “Unite the Right” rally in Charlottesville. *The Southern Poverty Law Center*. URL: <https://www.splcenter.org/news/2022/08/12/five-years-progress-against-extremism-since-unite-right> [pristup: 05.11.2024.]

116. Lowell, H. (2021) Trump called aides hours before Capitol riot to discuss how to stop Biden victory. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2021/nov/30/donald-trump-called-top-aides-capitol-riot-biden> [pristup: 03.11.2024.]
117. Luke, T. W. (2021) Democracy under threat after 2020 national elections in the USA: “Stop the steal” or “give more to the grifter-in-chief?” *Educational Philosophy and Theory*. Volume 55, 2023 - Issue 5: Dissent in Global Education. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00131857.2021.1889327> [pristup: 06.11.2024.]
118. Malović, S., Maletić, F., Vilović, G., Kurtić, N. (2014) *Masovno komuniciranje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga. Koprivnica: Sveučilište Sjever.
119. Martinelli, C. (2009) Gaetano Mosca’s Political Theories: a Key to Interpret the Dynamics of the Power. *Italian Journal of Public Law* (2009) 1-44. URL: <https://www.ijpl.eu/wp-content/uploads/2022/10/Martinelli-Mosca-Theories.pdf> [pristup: 07.11.2024.]
120. McCarthy, B. (2021) Tucker Carlson’s “Patriot Purge” film on Jan. 6 is full of falsehoods, conspiracy theories. *Politifact*. URL: <https://www.politifact.com/article/2021/nov/05/tucker-carlsons-patriot-purge-film-jan-6-full-fals/> [pristup: 05.11.2024.]
121. McGreevy, N. (2021) The History of Violent Attacks on the U.S. Capitol. *Smithsonian Magazine*. URL: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/history-violent-attacks-capitol-180976704/> [pristup: 02.11.2024.]
122. Merriam-Webster Dictionary (n.d) “False flag” URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/false%20flag#:~:text=%3A%20a%20hostile%20or%20harmful%20action,carried%20out%20by%20someone%20else> [pristup: 05.11.2024.]
123. Meyer, T. (2001) *Mediokratie. Die Kolonisierung der Politik durch die Medien*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2001.
124. Meyer, T. (2002) *Media democracy: how the media colonize politics*. Polity, Cambridge.
125. Mills, C. W. (1956) *The Power Elite*. New York, Oxford University Press.
126. Mitt Romney U.S. Senator for Utah (n.d.) Biography. URL: <https://www.romney.senate.gov/biography/> [pristup: 02.11.2024.]

127. Moon, S. (2019) Power in Global Governance: An Expanded Typology from Global Health. *The Political Determinants of Health Inequities and Universal Health Coverage*. Vol. 15. URL: <https://globalizationandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12992-019-0515-5> [pristup: 07.11.2024.]
128. Mosca, G. (1939) *The Ruling Class* (prev. H.D. Kahn), London, McGraw Hill.
129. Moynihan, D. P. (2020) Populism and the Deep State: The Attack on Public Service Under Trump. *SSRN*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3607309 [pristup: 05.11.2024.]
130. Mulcahy, K. V., Katz, R. S. (1976) *America Votes: What You Should Know about Elections Today*, Prentice-Hall.
131. Natanson, H. (2023) Exclusive “Racist”, “grooming”: Why parents are trying to ban so many picture books. *The Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/education/2023/07/12/grooming-racist-why-adults-are-waging-war-childrens-picture-books-or-inside-adult-war-childrens-picture-books/> [pristup: 05.11.2024.]
132. National Archives (n.d) What is the Electoral College? URL: <https://www.archives.gov/electoral-college/about> [pristup: 05.11.2024.]
133. National Archives (n.d.) 2020 “Electoral College Results”. URL: <https://www.archives.gov/electoral-college/2020> [pristup: 02.11.2024.]
134. National Immigration Forum (2021) The “Great Replacement” Theory, Explained. URL: <https://immigrationforum.org/wp-content/uploads/2021/12/Replacement-Theory-Explainer-1122.pdf> [pristup: 05.11.2024.]
135. National Park Service (n.d.) “The White House and President's Park”. URL: <https://www.nps.gov/whho/learn/historyculture/rose-garden.htm> [pristup: 04.11.2024.]
136. National Security Archive (2021) Pisana izjava šefa policije Kapitola Sjedinjenih Američkih Država Stevena A. Sunda pred Odborom za pravila i upravu Senata te Odborom za domovinsku sigurnost i vladine poslove Senata. URL: https://nsarchive.gwu.edu/sites/default/files/pdf/8._testimony-sund-2021-02-23.pdf [pristup: 05.11.2024.]
137. National Security Archive (2021) What Trump said before his supporters stormed the Capitol, annotated. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/document/24353->

- [despite-trump-s-claim-january-6-speech-he-knows-his-supporters-will-march-capitol](#)
[pristup: 05.11.2024.]
138. National Security Archive (n.d.) “The Capitol Riot: A Chronology”. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/news/foia/2022-01-06/capitol-riot-chronology> [pristup: 04.11.2024.]
139. National Security Archive (n.d.) Testimony of Robert J. Contee, III Acting Chief of Police. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/document/21002-7testimony-contee-2021-02-23pdf> [pristup: 04.11.2024.]
140. Oates, S. (2020) The easy weaponization of social media: why profit has trumped security for U.S. companies. *Digi War* 1, 117–122 (2020). URL: <https://doi.org/10.1057/s42984-020-00012-z> [pristup: 10.11.2024.]
141. Pareto, V. (1935) *The Mind and Society. A Treatise on General Sociology*. New York: Dower.
142. Patterson, T. E. (2016) Pre-primary news coverage of the 2016 presidential race: Trump’s rise, Sanders’ emergence, Clinton’s struggle. *Shorenstein Center on the Media, Politics and Public Policy, Kennedy School of Government, Harvard University*. URL: <https://shorensteincenter.org/pre-primary-news-coverage-2016-trump-clinton-sanders/> [pristup: 10.11.2024.]
143. Patterson, T. E. (2020). A tale of two elections: CBS and Fox News’ portrayal of the 2020 presidential campaign. *Shorenstein Center on the Media, Politics and Public Policy, Kennedy School of Government, Harvard University*. URL: <https://shorensteincenter.org/patterson-2020-election-coverage/> [pristup: 15.11.2024.]
144. Pentagon (2021) Planning and Execution Timeline For The National Guards Involvement In The January 6th 2021. URL: <https://media.defense.gov/2021/Jan/11/2002563151/-1/-1/0/PLANNING-AND-EXECUTION-TIMELINE-FOR-THE-NATIONAL-GUARDS-INVOLVEMENT-IN-THE-JANUARY-6-2021-VIOLENT-ATTACK-AT-THE-US-CAPITOL.PDF> [pristup: 04.11.2024.]
145. Peruško, Z. (1999) *Demokracija i mediji*. Zagreb: Barbat, 1999.
146. Pew research Center (2021) State of news media (project). URL: <https://www.pewresearch.org/topic/news-habits-media/news-media-trends/state-of-the-news-media-project/> [pristup: 10.11.2024.]
147. Pew Research Center (2022) A look back at Americans’ reactions to the Jan. 6 riot at the U.S. Capitol. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/01/04/a->

- [look-back-at-americans-reactions-to-the-jan-6-riot-at-the-u-s-capitol/](#) [pristup: 07.11.2024.]
148. Pew Research Center (2022) Two Years After Election Turmoil, GOP Voters Remain Skeptical on Elections, Vote Counts. URL: <https://www.pewresearch.org/politics/2022/10/31/two-years-after-election-turmoil-gop-voters-remain-skeptical-on-elections-vote-counts/> [pristup: 02.11.2024.]
149. Picard, V. (2021) Unseeing propaganda: How communication scholars learned to love commercial media. *Harvard Kennedy School*. Misinformation Review. URL: <https://misinforeview.hks.harvard.edu/article/unseeing-propaganda-how-communication-scholars-learned-to-love-commercial-media/> [pristup: 10.11.2024.]
150. Pilkington, E. (2022) “US democracy will not survive for long”: how January 6 hearings plot a roadmap to autocracy. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2022/jul/23/january-6-hearings-us-democracy-roadmap-autocracy> [pristup: 15.11.2024.]
151. Pillsbury Winthrop Shaw Pittman LPP (n.d.) “Richard Donoghue”. URL: <https://www.pillsburylaw.com/en/lawyers/richard-donoghue.html> [pristup: 03.11.2024.]
152. Polantz, K. (2023) Trump ally Kerik still attempting to keep secret some 2020 election records in lawsuit. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2023/08/04/politics/bernie-kerik-2020-election-records/index.html> [pristup: 02.11.2024.]
153. Postman, N. (1987) Amusing ourselves to death. Public discourse in the age of show business. Methuen, London.
154. Predsjednički dnevnik (2021) The Daily Diary of President Donald J. Trump. *The Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-stat/graphics/politics/jan-6-call-logs-white-house/daily-diary-of-president-donald-trump.pdf> [pristup: 04.11.2024.]
155. Premiere Speakers Bureau (n.d.) “Ben Shapiro Biography”. URL: <https://premierespeakers.com/speakers/ben-shapiro> [pristup: 06.11.2024.]
156. Pye, L. W. (1971) Political Culture and National Character. *Social Psychology and Political Behaviour*. u: Abcarian, G., Soule, J. W. Merrill Publishing Co. Columbus, Ohio, 1971.

157. Ravlić, S. (2000) Pluralizam i participacija: demokratska teorija R. A. Dahla. *Politička misao*, 37 (1), 84-98. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/43378> [pristup: 07.11.2024.]
158. Rectenwald, M. D. (2022) What is the great reset? *Independent Institute*. URL: <https://www.independent.org/publications/article.asp?id=14039> [pristup: 06.11.2024.]
159. Reuters (2018) YouTube removes videos from conspiracy theorist Alex Jones – Infowars website. URL: <https://www.reuters.com/article/business/youtube-removes-videos-from-conspiracy-theorist-alex-jones-infowars-website-idUSKBN1KG01A/> [pristup: 10.11.2024.]
160. Reuters (2024) President's son Hunter Biden convicted of lying about drug use to buy gun. URL: <https://www.reuters.com/legal/hunter-biden-jury-deliberations-resuming-tuesday-2024-06-11/> [pristup: 03.11.2024.]
161. Robin, J. (2022) January 6 committee reveals how a tweet from Donald Trump and an “unhinged” meeting at the White House sparked the Capitol riot. *ABC News*. URL: <https://www.abc.net.au/news/2022-07-13/donald-trump-tweet-sparked-capitol-riot-jan-6-committee-hears/101231128> [pristup: 03.11.2024.]
162. Roscini, F. (2024) How The American Media Landscape is Polarizing the Country. *Frederick S. Pardee School of Global Studies*. The Pardee Atlas Journal of Global Affairs. URL: https://sites.bu.edu/pardeeatlas/advancing-human-progress-initiative/back2school/how-the-american-media-landscape-is-polarizing-the-country/#_ftn7 [pristup: 14.11.2024.]
163. Rose, J. (2021) Despite ample warning, U.S. as unprepared for latest surge of migrant children. *NPR Morning Edition*. URL: <https://www.npr.org/2021/03/22/979886083/white-house-scrambles-to-deal-with-migrant-influx-at-southern-border> [pristup: 15.11.2024.]
164. Rosenau, J. (1980) *The Study of Global Interdependence: Essays on the Transnationalisation of World Affairs*, New York, Nichols Press.
165. Rottweiler, B., Gill, P. (2020) Conspiracy beliefs and violent extremist intentions. *Terrorism and Political Violence*, 1–20 URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09546553.2020.1803288> [pristup: 15.11.2024.]
166. Salhotra, P. (2023) Texan Sidney Powell, Trump co-defendant, pleads guilty in Georgia election interference case. *The Texas Tribune*. URL:

- <https://www.texastribune.org/2023/10/19/sidney-powell-pleads-guilty/> [pristup: 02.11.2024.]
167. Schulhofer-Wohl, S., & Garrido, M. (2013). Do newspapers matter? Short-run and long-run evidence from the closure of The Cincinnati Post. *Journal of Media Economics*, 26(2), 60–81.
168. Schwarzmantel, J. (1994) *The State in Contemporary Society*. Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.
169. Science Direct (n.d.) “K-12 Education”. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/k-12-education#:~:text=K%2D12%20education%20refers%20to,Gastronomy%20and%20Food%20Science%2C%202019> [pristup: 05.11.2024.]
170. SDIA Sustainable Digital Infrastructure Alliance (n.d.) “Big Tech”. URL: <https://sdialliance.org/dictionary/big-tech/> [pristup: 05.11.2024.]
171. Seaton, J. (1992) *The Sociology of the Mass Media*. u: Curran, J. i Seaton, J. *Power Without Responsibility*. The Press and Broadcasting in Britain. Fourth edition. London: Routledge.
172. Sedgwick, M. (2024) The great replacement narrative: fear, anxiety and loathing across the West. *Politics, Religion & Ideology*, 1–15. URL: <https://doi.org/10.1080/21567689.2024.2424790> [pristup: 06.11.2024.]
173. Serbakov, M. T. (2021) The attack on the U.S. Capitol and the security threat posed by the QAnon conspiracy theory. *Jogelméleti Szemle*. URL: <https://ojs.elte.hu/jesz/article/download/6892/5362> [pristup: 06.11.2024.]
174. Šiber, I. (1992) Politička kultura i tranzicija. *Politička misao*, 29(3). 93-110. URL: <https://hrcak.srce.hr/112399> [pristup: 14.11.2024.]
175. Simon & Schuster (n.d.) “Bernard B. Kerik”. URL: <https://www.simonandschuster.com/authors/Bernard-B-Kerik/459375646> [pristup: 02.11.2024.]
176. Simon & Schuster (n.d.) “Cassidy Hutchinson”. URL: <https://www.simonandschuster.com/authors/Cassidy-Hutchinson/215185149> [pristup: 04.11.2024.]
177. Snopes (2024) Rep. Marjorie Taylor Greene Said “Jewish Space Lasers” Caused California Wildfires? URL: <https://www.snopes.com/fact-check/mtg-space-lasers/> [pristup: 05.11.2024.]

178. Sociopedia (2022) “Bottomore B. Thomas”. URL: <https://sociopedia.co/author/bottomore-b-thomas> [pristup: 07.11.2024.]
179. Stanley, A. (2012) “How MSNBC Became Fox’s Liberal Evil Twin”. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2012/08/31/us/politics/msnbc-as-foxs-liberal-evil-twin.html> [pristup: 14.11.2024.]
180. Statista.com (2024) Leading media companies worldwide in 2023, by revenue (in billion euros). URL: <https://www.statista.com/statistics/272469/largest-media-companies-worldwide/> [pristup: 10.11.2024.]
181. Stelter, B. (2021) “We turned so far right we went crazy:’ How Fox News was radicalized by its own viewers”. *CNN Business*. URL: <https://edition.cnn.com/2021/06/08/media/fox-news-hoax-paperback-book/index.html> [pristup: 14.11.2024.]
182. Swami, V., Chamorro-Premuzic, T., & Furnham, A. (2010). Unanswered questions: A preliminary investigation of personality and individual difference predictors of 9/11 conspiracist beliefs. *Applied Cognitive Psychology*, 24(6), 749–761.
183. The Concise Oxford Dictionary of Politics. (n.d.) “Mosca Gaetano”. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100211542> [pristup: 07.11.2024.]
184. The Federalist Society (n.d.) “Dr. John C. Eastman”. URL: <https://fedsoc.org/contributors/john-eastman> [pristup: 02.11.2024.]
185. The Washington Post (2020) Trump fires top DHS official who refuted his claims of election fraud. URL: https://www.washingtonpost.com/video/politics/trump-fires-top-dhs-official-who-refuted-his-claims-of-election-fraud/2020/11/17/68253e8b-54c1-489a-b609-81cb29dfb772_video.html [pristup: 03.11.2024.]
186. Tierra, D. (2023) “Think of the children!”: understanding parental and community opposition to critical race theory” (2023). Cal Poly Humboldt theses and projects. 674. URL: <https://digitalcommons.humboldt.edu/etd/674> [pristup: 03.11.2024.]
187. Tilly, C. (2003) *The Politics of Collective Violence*. Cambridge University Press, 2003. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/politics-of-collective-violence/12FF386A493CDB99418033CA2A234D05> [pristup: 15.11.2024.]
188. Tolbert, C. J., Mcneal, R. S. (2003) Tolbert, C. J., and Mcneal, R. S. (2003). Unraveling the effects of the internet on political participation? *Polit. Res. Q.* 56, 175–

185. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/106591290305600206> [pristup: 15.11.2024.]
189. Tully-McManus, K. (2020) QAnon Goes to Washington: Two Supporters Win Seats in Congress. *Roll Call*. URL: <https://rollcall.com/2020/11/05/qanon-goes-to-washington-two-supporters-win-seats-in-congress/> [pristup: 15.11.2024.]
190. Twitter (2021) “Kayleigh McEnany 45 Archived” URL: <https://x.com/pressec45/status/1346918582832168964?lang=en> [pristup: 04.11.2024.]
191. U.S. Department of Justice (2023) Grand Jury Returns Indictment Charging Robert Hunter Biden with Three Felonies Related to His Purchase of Firearm. URL: <https://www.justice.gov/sco-weiss/pr/grand-jury-returns-indictment-charging-robert-hunter-biden-three-felonies-related-his> [pristup: 03.11.2024.]
192. U.S. Department of Justice (2024) Robert Hunter Biden Convicted on Three Felony Tax Offenses and Six Misdemeanor Tax Offenses. URL: <https://www.justice.gov/sco-weiss/pr/robert-hunter-biden-convicted-three-felony-tax-offenses-and-six-misdemeanor-tax-offenses> [pristup: 03.11.2024.]
193. Uciniski, J. E., Parent, J. M. (2014) American Conspiracy Theories. *Oxford University Press*. URL: https://books.google.hr/books?hl=en&lr=&id=G-ISDAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=DU6H-zRHAs&sig=1hHetHTEs4LucIIR-ikpIP2hC7Q&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [pristup: 05.11.2024.]
194. Uciniski, J., Parent, J. M. (2014) American Conspiracy Theories. Oxford University Press, New York, NY, USA. URL: <https://academic.oup.com/book/2023> [pristup: 15.11.2024.]
195. UCSB Presidency (n.d.) URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-january-6-2021> [pristup: 04.11.2024.]
196. UNC (2020) The News Landscape in 2020: Transformed and Diminished. URL: <https://www.usnewsdeserts.com/reports/news-deserts-and-ghost-newspapers-will-local-news-survive/the-news-landscape-in-2020-transformed-and-diminished/> [pristup: 10.11.2024.]
197. United States Attorney's Office District of Columbia (2024) 46 Months Since the Jan. 6 Attack on U.S. Capitol. URL: <https://shorturl.at/5rjIy> [pristup: 07.11.2024.]

198. University of Virginia – Miller Center (2021) January 6, 2021: Speech Urging Supporters to Go Home. URL: <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-6-2021-speech-urging-supporters-go-home> [pristup: 05.11.2024.]
199. USA.gov (n.d.) “Electoral College”. URL: <https://www.usa.gov/electoral-college> [pristup: 05.11.2024.]
200. Uslaner, E. M. (1999) *The Movers and the Shirkers Representatives and Ideologues in the Senate*. ur: Ann Arbor: University of Michigan Press.
201. Valkenburg, P. M., Peter, J. (2013) The differential susceptibility to media effects model. *J. Commun.* 63:221–43. URL: <https://academic.oup.com/joc/article-abstract/63/2/221/4085964> [pristup: 08.11.2024.]
202. Valkenburg, P. M., Peter, J., Walther, J. B. (2016) Media Effects: Theory and Research. *Annual Review of Psychology*, 67, 315–338. URL: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-psych-122414-033608> [pristup: 08.11.2024.]
203. Verba, S. (1965) *Comparative Political Culture. Political Culture and Development*. U: Pay, L. V. i Verba, S. Princeton University Press.
204. Voice of America (2021) Dozens of GOP Lawmakers Join Likely Futile Effort to Reject Biden Victory. URL: https://www.voanews.com/a/2020-usa-votes_dozens-gop-lawmakers-join-likely-futile-effort-reject-biden-victory/6200266.html [pristup: 03.11.2024.]
205. Vujčić, V. (2001) *Politička kultura demokracije*. Osijek : Zagreb : Split: *Pan liber*, 2001.
206. Watson, K. (2023) Trump reportedly pressured Michigan Republicans not to sign 2020 election certification. *CBS News*. URL: <https://www.cbsnews.com/news/trump-pressure-michigan-republicans-2020-election-certification/> [pristup: 03.11.2024.]
207. Weber, M. (1947) *The Theory of Social and Economic Organization* (prev. A. M. Henderson i T. Parsons), Glencoe, III. Free Press.
208. Woodruff Swan, B., Wu, N. (2021) Top DOJ official drafted resignation email amid Trump election pressure. *Politico*. URL: <https://www.politico.com/news/2021/08/04/doj-official-resignation-trump-election-pressure-502413> [pristup: 03.11.2024.]
209. Yang, Y. (2022) Right-wing media’s coverage of the attack on the US Capitol on January 6. Institute for Data, Democracy & Politics. The George Washington

University. URL: <https://iddp.gwu.edu/right-wing-medias-coverage-attack-us-capitol-january-6> [pristup: 07.11.2024.]

210. Zillmann, D., Chen, L., Knobloch, S., Callison, C. (2004) Effects of lead framing on selective exposure to Internet news reports. *Commun. Res.* 31:58–81 URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0093650203260201> [pristup: 08.11.2024.]

8. PRILOZI

SLIKE

Slika 1 Ilustracija britanskog spaljivanja Washingtona 1814. Izvor: Kongresna knjižnica / Smithsonian.....	38
Slika 2 Pristaše predsjednika Trampa upadaju u Kapitol tijekom sukoba s policijom. Izvor: CNN (Win McNamee – Getty Images)	49
Slika 3 Policijski službenici koji su branili Kapitol 6. siječnja 2021. S desna na lijevo: policajac Kapitolske policije Harry Dunn, bivši službenik Policijskog odjela Metropolitanske policije Michael Fanone, službenik Policijskog odjela Metropolitanske policije Izvor: Anna Moneymaker/Getty Images.....	73

TABLICE

Tablica 1 Obrasci praćenja vijesti u izbornoj noći 2020. u % Izvor: Obrada autora prema podacima Pew Research Center (Americans paid close attention as election returns came in) 23. studeni 2020.	16
Tablica 2 Ukupan broj radiofuznih postaja na dan 31. prosinca 2020. Izvor: Obrada autora prema podacima Federalne komisije za komunikacije.....	17
Tablica 3 Elazarova tipologija političke kulture po državama (1966) Izvor: Research Gate ..	34